

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra dějin umění

Aquamanile z českých zemí po stránce uměleckohistorické

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMNÍ PRÁCE

Autor práce: Jiří Doupal

Vedoucí práce: PhDr. Josef Bláha

2011

Palacky Univerzity in Olomouc

Philosophical faculty

Department of art history

The aquamanile in Czech lands as arthistorical subject

BACHELOR DIPLOMA THESIS

Thesis autor: Jiří Doupal

Thesis supervizor: PhDr. Josef Bláha

2011

Věnováno památce
PhDr. Antonína Beneše.

Čestně prohlašuji, že předloženou práci jsem vypracoval sám,
s použitím uvedené literatury.

Černá - Přerov - Šternberk

duben 2011

Obsah

1. Úvod	7
2. Přehled současného stavu bádání	9
3. Nálezy aquamanile v minulosti	12
4. Aquamanile – účelný předmět	12
4.1. Vymezení pojmu „aquamanile“	12
4.2. Funkce a diskuze o funkci	13
4.3. Umývání rukou	14
4.4. Historické zmínky o užívání	17
5. Vývoj aquamanile v jednotlivých staletích	18
5.1. Aquamanile starší 13. století	18
5.1.1. První křížová výprava, arabské země a jejich vliv na evropskou tvorbu aquamanile	19
5.2. Aquamanile datované do 13. století	20
5.3. Aquamanile datované do 14. století	21
5.4. Aquamanile datované do 15. století	22
5.5. Sporné nálezy	23
5.6. K problematice konvic s uchem – aquamanile nebo užitková nádoba?	24
5.7. Nálezy kovového aquamanile	26
5.8. Domácí produkce či import?	28
6. Motivy využití při výrobě aquamanile	29
6.1. Rozdělení aquamanile	29
6.2. Aquamanile vztahující se k rytířské tematice	30
6.2.1. Zbroj a výstroj jezdců	31
6.3. Aquamanile ve tvaru bájně či mytologické bytosti	32
6.4. Aquamanile ve tvaru zvířete	33
7. Výrobní a umělecké aspekty	34

7.1. Keramické aquamanile a problematika keramických výrobků v církevním prostředí	34
7.2. Technologický postup při výrobě aquamanile	35
7.3. Keramické aquamanile po stránce povrchové úpravy	37
7.4. Způsob modelace očí keramické aquamanile	38
7.4.1. Skupina aquamanile s podélným vpichem v zorníčkách	39
7.5. Doplnky držadel	40
8. České aquamanile a jeho postavení v rámci Evropy	41
9. Závěr	42
10. Poznámkový aparát	45
11. Seznam použitých zkratek	64
12. Seznam použité literatury	66
13. Seznam mapových příloh	83
14. Mapové přílohy	84
15. Katalog aquamanile	91
16. Katalog sporných předmětů	196
17. Resumé	237
18. Seznam kreseb	239
19. Seznam vyobrazení na přiloženém CD	256

1. Úvod

Jako téma své bakalářské práce jsem si vybral středověké aquamanile¹. Poprvé jsem se s tímto předmětem setkal v prvním ročníku studia na vysoké škole, v rámci výuky základů archeologie. Vyučující pedagog a vedoucí této práce zároveň nás tehdy upozornil na problematiku českých nálezů aquamanile jako na poměrně neprobádanou oblast. Aquamanile jsem nikdy předtím neviděl a tento předmět mě tehdy velmi zaujal. To se později stalo jedním z důvodů, proč jsem si zvolil toto téma. Dalším, velice podmětným impulsem mi byla stať Z. Měřinského², ve které volá po soupisu aquamanile z každého evropského státu, což považoval za výchozí bod pro další bádání v této oblasti. Předkládaná práce si rozhodně nečiní nárok na úplnost, spíše se pokouší o širší poznání českých nálezů aquamanile a co možná nejúplnější soupis těchto artefaktů, než byl doposud učiněn. Při bádání jsem narazil na řadu problémů a omezení. České nálezy aquamanile jsou jen málo zpracované, jak o tom ještě bude dále zmíněno. S jistou dávkou nadsázky se dá říct, že v českém prostředí se nejstarší aquamanile včetně 13. století dochovalo spíše jen ve zlomcích, nálezy ze 14. století jsou již více celistvé a v poslední fázi užívání, tedy na přelomu 14. a 15. století, máme převážně podstatné části. Řada zlomků je potom v depozitářích jednoduše označena pouze jako „keramický střep“ a pátrání nepřináší pokaždé potřebné výsledky³. Tímto stavem nálezů a jejich ne vždy pečlivým deponováním je udán stav poznání řady aspektů, jako je například vztah mezi kovovým a hliněným aquamanile nebo chronologie jednotlivých nálezů, která není zcela dopracována. Velkým problémem je již zmíněná torzovitost nálezů. Velmi mi pomohl vedoucí práce, který mě upozornil na řadu nálezů, místa jejich uložení a následně mi poskytl řadu dalších cenných informací. Dále jsem prohledal internet, několik pravidelně vycházejících sborníků

a neopomenul jsem ani diplomové práce studentů českých univerzit. Též jsem kontaktoval muzea, kde jsou nálezy uloženy, a řadu aquamanile jsem osobně zdokumentoval.

Předkládaná práce se skládá ze dvou částí. První obsahuje vlastní text, ve kterém se zabývám problematikou aquamanile, druhá část představuje katalog sumarizující tyto nádoby. Katalog sám je rozdělen na dvě části. Rozsáhlejší část zaznamenává ty nálezy, u nichž není pochyb o tom, že jde o aquamanile. Druhá obsahuje sporné nálezy, u nichž je atribuce jako „aquamanile“ z nějakého důvodu velmi nejistá. K práci je též připojeno několik mapek, které ukazují rozmístění nálezů aquamanile, přičemž je zde brán ohled na prostředí, kde se aquamanile používalo, a další souvislosti. Do těchto mapek nejsou zaneseny nálezy, obsažené v katalogové části sporných nálezů.

Chtěl bych poděkovat všem, kteří mi pomohli a podpořili vznik této práce. Děkuji své rodině za vytvoření příznivého prostředí, vedoucímu mé práce PhDr. Josefu Bláhovi za všestrannou obětavou a odbornou pomoc při řešení řady problémů. Poděkování patří také všem odborným pracovníkům muzeí, galerií a depozitářů, kteří odpovídali na mé dotazy, pátrali v depozitářích, otevírali příslušné vitríny a pomohli mi tak sestavit katalog nálezů. Jejich jména jsou uvedena u katalogových hesel, ke kterým přispěli svými informacemi.

Zvláštní poděkování patří Mgr. Radku Bláhovi; PhDr. Michalu Burešovi; prof. PhDr. Tomáši Durdíkovi, DrSc.; PhDr. Janu Jílkovi; doc. PhDr. Rudolfu Krajíci, CSc.; Mgr. Daně Menouškové; PhDr. Zdeně Měchurové, CSc.; PhDr. Jaroslavu Podlyskovi, Ph.D.; Mgr. Kláře Rybářové; Bc. Michalu Stříbrnému, DiS.; Mgr. Pavlu Šlézarovi; Mgr. Janu Tůmovi; Mgr. Blance Veselé a Mgr. Petře Veselé za podmětné připomínky a návrhy.

2. Přehled současného stavu bádání

Aquamanile zatím stálo poněkud stranou bádání. Práce na toto téma se vyskytují jen poskrovnu. Většinou pak jde o drobnější články rozebírající jedno aquamanile, případně jen několik málo nálezů soustředěných v určitém místě, například městě. Ucelenějšího pohledu na česká aquamanile zatím bylo docíleno jen zřídka. Patrně první, kdo znovuzobjevil skutečnou funkci tohoto předmětu, byl J. E. Vocol roku 1847, když poukázal na místo v kronice biskupa Konráda ze 13. století, kde se takovéto nádoby popisují⁴. Neučinil tak náhodou. V této době se diskutovalo o aquamanile, které bylo nalezeno v Praze-Košířích roku 1817 [kat. č. 70], a aquamanile z Hradce Králové nalezeném v roce 1820 [kat. č. 41]. J. E. Vocol tehdy uvedl věc na pravou míru a vyvrátil zavedenou hypotézu o pohanských bůžcích a modlách⁵. Dalším zajímavým nálezem bylo aquamanile z Rokytna u Pardubic objevené náhodou roku 1884 [kat. č. 79]. Zatímco u předešlých dvou aquamanile se vyjma místa a roku učinění nálezu nedochovaly žádné bližší informace, v případě Rokytna známe i jiné nálezy z této lokality⁶. Nálezy kovových aquamanile z českých zemí sepsal F. Lehner roku 1905, ve své době šlo o dosti průkopnickou práci, která navíc vzhledem k počtu aquamanile plnila funkci jakéhosi katalogu⁷. Od počátku 20. století evidujeme i nálezy keramických aquamanile. Jeden z nejstarších nálezů tohoto druhu byl učiněn v září roku 1903 v Praze v Sanytrové ulici [kat. č. 74], dnes 17. listopadu⁸. Tehdejší archeologie již chápala význam tohoto předmětu a to nejen v kovovém, ale právě i v hliněném provedení. Po rozpadu Rakouska-Uherska a následném vzniku Republiky se objevila řada nadšenců, zejména místních učitelů, lékařů a podobně výše vzdělaných lidí, kteří ve svém volném čase často doslova „přeorali“ okolí svého domova. Tak bylo například nalezeno aquamanile pocházející snad z hradu Palánek [kat. č. 94], dnes uložené

v muzeu ve Ždánicích⁹. V předvečer války ještě nebyly plně ustáleny metody archeologického výzkumu, čehož lze litovat například v případě aquamanile z Knínic u Boskovic [kat. č. 44] s mytologickým motivem¹⁰. V poválečném období vzrostla výstavba obytných domů. I když bytová situace v tehdejší Československu nebyla zdaleka tak katastrofální, jako například v sousedním Německu, přesto při celé řadě stavebních prací nebyl přítomen školený dozor¹¹. Poválečné revize muzeí a zmíněná výstavba doprovázená zajímavými nálezy byly patrně impulsem k tomu, aby roku 1961 publikoval K. Černohorský do té doby největší článek o nálezech českých aquamanile¹². Přestože se věnoval jen moravským nálezům, jeho stať na toto téma zaujala širokou řadu badatelů a tento článek dodnes patří k nejcitovanějším. Stať K. Černohorského je nejspíš jediná, v níž si lze prohlédnout fotografii aquamanile z Brna z ulice Starobrněnské č. p. 19 - 21 [kat. č. 35], neboť toto aquamanile dnes není k nalezení¹³. Další zásadní počín provedla autorská dvojice V. Nekuda - K. Reichertová, když roku 1968 věnovali část své knihy, která rozebírá typologii středověké keramiky, též hliněným aquamanile¹⁴. Problematikou se zabývají spíše okrajově, uvedené nálezy patří převážně k těm známějším, na rozdíl od K. Černohorského uvádí i nálezy z Čech. Práce má nepopíratelný význam především pro začlenění aquamanile do celkové typologie keramických výrobků. České země významně zasáhlo pojednání sepsané E. Kastenem roku 1976¹⁵. Ve své práci rozebírá aquamanile v rámci celé Evropy. Jde patrně o nejrozsáhlejší práci na téma aquamanile vůbec. E. Kasten zde provádí promyšlené třídění velkého množství nálezů, včetně několika nálezů z tehdejšího Československa. Pokouší se o prokázání kopírování prvků mosazných aquamanile do hliněných, na které nahlíží s určitým despektem jako na druhotný derivát. Přes veškerou snahu a nezměrné úsilí zůstává práce

E. Kastena přeci jen poněkud povrchní. Není to ovšem vina autora, jak poukázal Z. Měřinský, který roku 1979 zveřejnil příspěvek zabývající se aquamanile v rámci střední Evropy¹⁶. Rozebírá práci E. Kastena a přidává několik méně známých nálezů z Moravy, což tvoří tuto práci velmi přínosnou. Z. Měřinský hodnotí dílo E. Kastena veskrze kladně, ale podotýká, že takto rozsáhlá práce může získat na závažnosti teprve tehdy, když v rámci každého státu vznikne nejprve detailní soupis všech aquamanile a na základě těchto dílčích prací bude možné vytvořit studii s příslušnými závěry. Období 80. let je na literaturu vztahující se k aquamanile poměrně chudé, zato nálezů zde byla učiněna celá řada, jako aquamanile z Ledenic¹⁷ [kat. č. 49] či několik aquamanile z Plzně [kat. č. 61 - 66], která publikoval M. Hus roku 1990, uvádějící k nim i nejbližší analogie z českých zemí¹⁸. V 90. letech evidují minimální množství nálezů aquamanile, rovněž na poli odborné literatury nebylo publikováno nic zásadního, spíše jen články drobnějšího charakteru, jako třeba od D. Menouškové, která popsala dvě aquamanile z Uherského Hradiště¹⁹ [kat. č. 89, 92]. Roku 2000 došlo v Brně k jednomu z nejpočetnějších nálezů aquamanile vůbec²⁰. Stalo se tak při předstihovém archeologickém výzkumu v rámci výstavby Obchodní galerie Velký Špalíček. Nejen tento, ale též další nálezy aquamanile z Brna sepsala P. Veselá roku 2004, v dosud nejúplnější práci zabývající se českými aquamanile vůbec²¹. Nejnověji se tématu aquamanile věnuje J. Klápště ve svém sborníkovém příspěvku, kde rozebírá kovové aquamanile z Hradce Králové²² [kat. č. 41]. K nálezům aquamanile lze ještě říci, že od počátku 50. let se na našem území v každém desetiletí nalezlo vždy asi tři až sedm aquamanile. Mezi léty 2000 až 2010 však bylo nalezeno téměř 30 aquamanile²³! Proto se mi jeví nezbytné hlubší poznání tohoto typu předmětu spolu s jeho katalogizací, nejen pro nebývale vzrůstající četnost

nálezů, ale též pro řadu dalších souvislostí, jak o tom bude ještě pojednáno.

3. Nálezy aquamanile v minulosti

První nálezy aquamanile byly učiněny za neznámých okolností. Jednalo se nejen o dary, ale například aquamanile z Prahy-Košíř [kat. č. 70] zachránila pouhá náhoda před roztavením místním zvonařem²⁴. Archeologové se mnohdy jen domluvili na tom, že dělníci na stavbě budou odevzdávat vykopané předměty bez jakýchkoliv nálezových okolností. Tak došlo na počátku 20. století i k nálezu aquamanile z pražské Sanytrové ulice²⁵ [kat. č. 74]. Ačkoliv se po druhé světové válce začalo užívat detailní zakreslování nálezových situací, ne vždy mohou tyto postupy přinášet potřebné údaje. U většiny nádobek nemůžeme přesně doložit, zda se užívaly při liturgii, či například při stolování. Takový problém nastoluje mimo jiné i hlavička beránka z prostředí johanitské kurie z Radomyšle u Strakonic²⁶ [kat. č. 78]. Velkou roli hraje též pozornost při výzkumu. Nejedno aquamanile bylo nalezeno při povrchovém sběru, jako zlomky z hradu Auersperk²⁷ [kat. č. 3] nebo Koválova u Žabčic²⁸ [kat. č. 46]. Pokud tedy dojde k nálezu aquamanile a to je následně rozpoznáno²⁹, může se jednoduše stát, že následně zmizí, nebo ho není možné dohledat, jako aquamanile z brněnské ulice Starobrněnské č. p. 19-21 [kat. č. 35]. Prozatím se nepodařilo dohledat zakuřované zlomky z Moravského Krumlova [kat. č. 127] nebo brněnské ulice České č. p. 20 [kat. č. 7].

4. Aquamanile – účelný předmět

4.1. Vymezení pojmu „aquamanile“

Překvapivě nelehký úkol spočívá v rozhodnutí, který předmět lze označit jako aquamanile a který nikoliv. V zásadě

existují dvě skupiny názorů. Především se takto označují středověké kovové i keramické nádoby zoomorfního tvaru s nalévacím otvorem a výlevkou³⁰. Opatřeny bývají držadlem, někdy výtvarně zpracovaným. Druhá názorová linie toto slovo užívá pro jakoukoliv nádobku, jejíž funkci lze spojit s litím vody³¹. Patří sem, mimo výše popsaných, vlastně jakákoliv konvička, navíc evidujeme celou řadu sporných nálezů, jak bude řečeno v jiné kapitole.

Ani slovní označení „aquamanile“ není bez vady. Například J. Květ se vyjadřuje v tom smyslu, že aquamanile bylo zprvu mísou k zachytávání vody. Konvice k lití však byla „urdus“ nebo „urceolus“. Později aquamanile označovalo obě nádoby, až nakonec se takto označovala jen konvice sama. V oblasti Maasy se vžilo též označení „dinanderie“, podle Dinandu, kde se zhotovovaly³². Bohužel J. Květ neuvádí pramen, odkud informace pochází. Velmi detailně se o aquamanile a jiné jeho názvy zajímal J. Braun, který našel mnohá další pojmenování, jako pelvis, bacinum, concha, lanx a další³³, přičemž právě zde upozorňuje na vztah: název nádoby - vzhled nádoby - místo výskytu toho kterého pojmenování³⁴.

Identifikace slova aquamanile jako nádoby sloužící k lití vody bez ohledu na tvar a výzdobu se mi zdá přinejmenším diskutabilní a ve srovnání s problematikou naznačenou J. Braunem i velmi povrchní. E. Kasten se takovými nálezy nezabývá vůbec³⁵ a taktéž učiním i já, kloně se k první variantě výkladu slova, tedy k umělecky pojaté zoomorfní nádobce.

4.2. Funkce aquamanile a diskuse o funkci

Nádoby, kterými se zde zabývám, sloužily především k omývání rukou, jak to již ostatně ze slova aquamanile vyplývá (aqua - voda, manus - ruka). Zprvu se měly užívat výhradně v církevním prostředí, kdy si celebrant mše před rozdáváním

hostie symbolicky omyl ruce, aby se tak zbavil pozemských hříchů. Charakter nádobek dovoluje uvažovat i o užívání při křtu. Od 13. století máme doklady o jejich užívání i ve světském prostředí³⁶, přičemž aquamanile zde sloužilo k umytí rukou během hostiny, či po ní. V řadě případů díky malým rozměrům šlo stejně jako v církevním prostředí spíše o symbolický akt, než o snahu umýt ruce plné mastnoty. Světsky užívané aquamanile tedy spíše než jako umyvadlo sloužilo k reprezentaci majitele a mimo jiné též poukazuje na zvyšující se úroveň kultury stolování. Zároveň jde o předmět poměrně neobvyklého vzezření. Vždyť k umytí rukou při hostině by docela dobře postačila medenice, ať už z kovu či hlíny. Ve středověkém přístupu ke zbožnosti mělo aquamanile velmi důležitou funkci. Nejen že se používalo k zmiňovanému umývání rukou, ale po skončení mše i k umytí liturgického nádobí. Je naprosto nemyslitelné předměty spjaté s liturgií umýt v jednoduchém dřevěném škopku. Právě při objasnění výše popsaných praktik nám lépe vyzní důležitost aquamanile, dnes považované spíše za raritu muzejních sbírek. Nejen k hygienickým úkonům bylo možné užít aquamanile. Voda v nich obsažená mohla stejně dobře posloužit i při ředění vína. Tento výklad však není konečný a bude muset dojít k jeho dalšímu zpřesnění, zejména pod tíhou stávajících nálezů, ne tak těch budoucích. Existuje totiž řada nálezů s rozporuplnou interpretací na rozhraní mezi aquamanile a hračkou nebo aquamanile a konvičkou³⁷. Právě malým keramickým džbánkům s uzavřenou výlevkou je věnována samostatná kapitola.

4.3. Umývání rukou

Umývání rukou není výhradní výsadou křesťanské kultury. Podobné úkony můžeme vysledovat také u jiných kultur a náboženství. Židé si při odchodu ze hřbitova umývali ruce ve speciálním umyvadle zvaném kijor, aby se tak symbolicky

očistili při odchodu z tohoto místa. Celkově židé nahlížejí na vodu nejen jako na prostředek očisty, ale voda sama je brána s úctou³⁸. Analogicky v křesťanství se takováto pozornost věnovala chlebu³⁹. Mohamedáni zase před motlitbou omývají části těla podle přesně stanoveného postupu, aby se tak duchovně očistili, a rovněž i své mrtvé před pohřbem umývají⁴⁰. Křesťanství v tomto směru navázalo na starší tradice. Ostatně užívání vody je zmíněno i na mnoha místech Bible a to nejen v souvislosti se křtem. Zajímavá je zmínka z Matoušova evangelia, kde si Pilát umývá ruce po vynesení rozsudku nad Kristem⁴¹. V křesťanském prostředí se v souvislosti s liturgií objevuje aquamanile, lavabo a gémeillon⁴². Tyto typy nádob se užívaly k symbolickému oplachování rukou a nejpozději před polovinou 13. století můžeme pozorovat přenesení zvyku i do profánního prostředí⁴³. Poněkud zarážející je fakt, že přinejmenším v českém prostředí se aquamanile vyskytuje především v prostředí nižší šlechty a později od 14. století u měšťanů. Výstavné a relativně dobře prozkoumané hrady, jako například Křivoklát či Rokštejn, nám prozatím nemohou nabídnout takovéto nálezy. Naproti tomu v Praze - Čakovicích, v usedlosti drobného feudála, užívali na sklonku 13. století reprezentativního keramického jezdce na koni [kat. č. 68]. Přibližně v téže době vlastnili aquamanile i na malé tvrzi v Koválově u Žabčic [kat. č. 46]. Nižší feudálové žili ve velmi těsném sepijetí s vesnicí, respektive s prostým lidem, a ani jejich obydlí neposkytovalo výrazně vyšší stupeň komfortu, nežli prostý dům. Proto právě zde vznikla neobyčejná snaha o vytvoření určitých podmínek, které si vesnický lid, alespoň ve 13. a 14. století, nemohl dovolit ať už z důvodů finančních či užitkových⁴⁴. Takový okamžik, přesahující možnosti poddaných, představuje pořízení aquamanile. S užíváním toho typu nádob je spjato zjemnění mravů a vytvoření etikety,

pomocí níž se šlechta, především šlechta nižší, vymezovala proti poddanskému lidu. Navíc se také majitel aquamanile takto prezentoval před svými hosty a mimoděk bylo zavdáno počátkům důkladnější péči o tělo a hygienu. Její počátky můžeme spatřit ve zmínce ze Zrcadla marnotratných z počátku 16. století: *„Nazajtří, když vstane ráno, Budet' mu vody k umytí podáno. Sluhy jeho jedním cukem Poslužit' mu i ručníkem.“*⁴⁵ S užitím aquamanile lze spojit ještě zmínku o středověké šlechtě z knihy J. Macka: *„Zatímco v starším období patriarchalismus vládnoucí na hradech prikazoval, aby čeled' jedla a pila pohromadě s pánem, kolem roku 1500 už se stávalo pravidlem, že odděleně stoloval hradní pán, jeho rodina a nejbližší úředníci, a ostatní čeled' se stravovala v čelednicích u jiných stolů ve společnosti nižšího úřednického personálu.“*⁴⁶ Neméně důležitá je i zmínka z básně Zrcadlo marnotratných z počátku 16. století, kde básník vybízí pána domu: *„Předkem se opatř a stůj o dobrého šafáře; Penězi jej opatruje, podávaj mu i s svého taléře.“*⁴⁷ Právě u stolu, kde takto pohromadě jedli lidé nestejného společenského postavení, vznikala situace ukázat všem přítomným, kdo je společensky výše postaven a to nejen pomocí oděvu, ale i umytím rukou⁴⁸. K tomuto lze uvést zmínku z knihy Č. Zíbrta, který cituje část spisu o pravidlech stolování z počátku 18. století: *„...aby když k vzácným lidem přijde a jemu voda před stolem aneb po stole se přinese, nemá se míti, neb obyčejně, kde taky dvacet hostí jest, jen tři neb čtyry nejprzednější se mejou.“*⁴⁹ S vysokou mírou pravděpodobnosti můžeme předpokládat, že nižší šlechta skutečně jedla pohromadě s čeledíny. Umytím rukou pomocí vody vytékající z aquamanile vynikal pán domu a jeho rodina nad ostatními přísedícími. Nicméně i ve vyšších společenských kruzích je možno narazit na užití aquamanile [příloha č. 1], a to dokonce keramického, jako je například zoomorfní výlevka

z biskupského hradu Melice [kat. č. 51], jednoho z nejprepychovějších středověkých hradů u nás.

4.4. Historické zmínky o užití aquamanile

Patrně nejstarší literatura zmiňující aquamanile či jeho předchůdce je Bible, respektive historické knihy v ní obsažené. Tyto anály mluví nejen o nádobách kovových, ale lze nalézt i zmínky, kde se uvádějí nádoby hliněné⁵⁰. Existují též případy, kdy takovéto nádoby zmiňují některé soupisy chrámových pokladů a inventářů. Jak bylo řečeno na jiném místě⁵¹, označení „aquamanile“ dnes není zcela totožné s tím, co by pod tímto pojmem rozuměli lidé užívající tento předmět. Proto se bádání, pokud vůbec, snaží postihnout texty, kde se mluví o hygieně a umývání rukou. Takovým zdrojem může být i zmínka sepsaná Václavem Březanem: *„Když císař k obědu šel, maje se umýváti, drževše mu ručník kníže Bavorské, arcikníže Karel, a kníže Lehnické mělo nalévati, tehdy císař nechtěl se od něho míti...”*⁵² Tato zmínka nám ukazuje nepřiliš známou věc. Umývání rukou bylo přinejmenším v nejvyšších vrstvách společnosti chápáno jako závažný akt, při kterém byla vysoce postavená osoba obsluhována společensky níže postavenými feudály⁵³. Mnoho historických zmínek o umývání rukou sesbíral a publikoval Č. Zíbrt v roce 1890⁵⁴. Zajímavým zdrojem je i Zrcadlo marnotratnosti, připisované Hynkovi z Poděbrad, kde se například uvádí: *„Když se stůl ubrusem přikryje A ruce v medenici umyje, jídla na stůl podávati budú.”*⁵⁵ Existence aquamanile je zmíněna i v kronice biskupa mohučského ze 13. století, na což upozornil například J. E. Vögel⁵⁶. Dostí rozsáhlý soubor o zmínkách kovových aquamanile ze soupisů kostelních mobiliářů uvádí i John Braun ve své knize z roku 1932⁵⁷. Další výpovědní oblast, malířství, nám neposkytuje dostatečný soubor, jaký bychom zde mohli očekávat. Upozorním především na obraz Zvěstování Panně Marii od Rogiera van der

Weyden. Obraz, namalovaný okolo roku 1430, nám ukazuje honosný měšťanský interiér, kde mimo jiné luxusní zboží stojí na polozavřené skřínce vedle postele bronzová mísa a v ní předmět, který lze identifikovat jako aquamanile⁵⁸. Tento detail se zdá být velmi závažný, neboť jde o výjimečné svědectví, které potvrzuje současné užívání kovové zoomorfnní nádoby i mísy, do níž se voda chytala⁵⁹. Další příklad poskytuje knižní iluminace z bonmontského kodexu z poloviny 13. století. Pilát si zde umývá ruce, pomocník mu nalévá vodu z konvice ve tvaru ptáka či snad draka⁶⁰.

5. Vývoj aquamanile v jednotlivých staletích

5.1. Aquamanile starší 13. století

Tato kapitola může vzbudit bouřlivou diskuzi, jak nedávno naznačil J. Klápště ve své stati o královéhradeckém netvoru⁶¹. Aquamanile starší 13. století není mnoho a u předmětů, které snad lze označit jako aquamanile, mnohdy chybí spolehlivý materiál, který by mohl upřesnit stáří předmětu. Mezi takovéto řadím například dvě nádoby z Libice [kat. č. 122, 123], které by eventuálně, i když ne zcela průkazně, mohly pocházet z 10. století. O těchto i podobných předmětech pojednávám blíže v kapitole Sporné nálezy. J. Klápště oprávněně upozorňuje na tvarovou i typovou nesourodost takovýchto starých nádobek⁶². Tuto pestrost možno vysvětlit jako osobní invenci místních řemeslníků, kteří nádoby zhotovili. J. Klápště se též velmi skepticky postavil i k aquamanile nalezenému v sázavském klášteře [kat. č. 136] K. Reichertovou⁶³. Ta torzo hlavy kozoroha časově zařadila do 11. století. J. Klápště k tomuto poznamenává, že pokud by aquamanile na našem území existovalo již v rozmezí 10. až 11. století, byli bychom v předstihu před sousedními zeměmi⁶⁴. Pakliže z 11. století nemáme jednoznačně doloženo žádné

aquamanile, z 12. století jeden nález evidují. Zadní část zvířete, patrně koně [kat. č. 69], našli archeologové při výzkumu v ulici Karoliny Světlé č. p. 979/I v Praze⁶⁵. Můžeme předpokládat širší rozvoj těchto předmětů, neboť z mlhy dohadů se v 13. století vynořuje aquamanile, které nemohlo vzniknout bez patřičného podhoubí předchozího vývoje.

5.1.1. První křížová výprava, arabské země a jejich vliv na evropské aquamanile

Tato vojenská akce ve svém důsledku přinesla do Evropy mnoho arabských vynálezů zvyšujících životní úroveň a kulturu, jako byla třeba vidlička. Mimo jiné se předpokládá i arabský import aquamanile. V českých zemích do tohoto období bývají zařazovány vysoce sporné nálezy, například z Libice nad Cidlinou a Staré Boleslavi. Do poloviny 12. století pak s určitostí patří zlomky zvířete [kat. č. 69] nalezené v letech 2007 až 2008 v Praze, v ulici Karoliny Světlé. Tímto jsme se ocitli v raném středověku a musím zde upozornit na několik důležitých aspektů. Kostelů, kde by bylo možné sloužit mše nebylo mnoho. Navíc po praktické stránce na jeden kostel lze předpokládat jedno či dvě aquamanile. Pokud od toho ještě odečteme zcela rozbité kousky, jež nelze od jiných střepů rozpoznat, získáme skutečně nízký počet aquamanile. Pokud se však přeci jen podaří takoveto nálezy rozpoznat, je nutné co nejvíce využít jejich vypovídací schopnosti, avšak vyvarovat se ukvapených závěrů, které pro takto časnou dobu mohou mít jen podmíněnou platnost. Ještě neexistovaly cechy a aquamanile mohl zhotovit i některý zručný farník. Pokud procházíme soubor evropských aquamanile, můžeme si povšimnout zcela rozdílných tendencí, které zde panují. Kovové aquamanile se vyvíjí od poměrně jednoduchých a strnulých forem až k umně tvarovaným⁶⁶. U keramického aquamanile je tomu přesně naopak. Od 13. století se běžně vyskytují nálezy,

které svým výtvarným zpracováním předčí kovové. S postupujícím časem tato propracovanost mizí a nahrazuje ji stylizace a zjednodušování⁶⁷. Tento jev se mi nezdá být náhodný a může pramenit z daleko hlubší problematiky vzniku a předloh aquamanile. Kovové nádoby jistě byly ovlivněny arabskými importy, vůči kterým Evropa rozhodně nebyla netečná. Arabští kupci se na starém kontinentu objevovali již daleko předtím, než přišla první kruciáta⁶⁸. Proto bychom měli spíše mluvit o první křížové výpravě nikoliv jako o objeviteli aquamanile, ale jako o jeho katalyzátoru. V případě keramického aquamanile se situace vyvíjí jiným směrem. V archeologických sbírkách si můžeme prohlédnout zoomorfní nádoby, zhotovované od pravěku⁶⁹. S určitou dávkou pravděpodobnosti lze uvažovat o jejich sakrálním užití. Obliba těchto tvarů nevymizela ani v pozdějších dobách a pokračování tendence se dříve či později muselo střetnout s přicházejícím křesťanstvím. Christianizace nemohla zcela vyvrátit zavedené pořádky a v řadě aspektů došlo jen k obměně pohanských praktik a významů v křesťanské liturgii. Takto bychom mohli uvažovat i o obměně aquamanile, zvláště aquamanile keramického. Postupná stylizace keramických výrobků neznamená ztrátu zájmu o křesťanství, spíše se začalo vytrácet povědomí o původně pouze sakrálním užití, nahrazeným reprezentativním a zábavným úkolem aquamanile v pozdním středověku.

5.2. České nálezy aquamanile datované do 13. století

V tomto století máme více spolehlivě datovaných nálezů oproti předchozímu období [příloha č. 2]. Ne všechny nádoby pocházejí z církevního prostředí. Již v této době došlo k užívání aquamanile nejen v církevním, ale též světském prostředí. Takovou je aquamanile z Plzně – hradiště Hůrka [kat. č. 62] a Prahy – Čakovice [kat. č. 68]. Velmi

pozoruhodný nález představuje hlava beránka ze Žďáru nad Sázavou [kat. č. 95] z první poloviny 13. století, nalezená v polozemnici. Do tohoto století spadá také vznik většiny kovových aquamanile na našem území. U kovových nemůžeme, snad s výjimkou nálezu z Rokytna u Pardubic [kat. č. 79], exaktně doložit jejich užívání v církevním prostředí⁷⁰. Z nepočetných keramických aquamanile z 13. století vyniká především reprezentativní aquamanile z Čakovic [kat. č. 68]. Tento nález je vskutku luxusním kouskem, který se o to více dostává do kontrastu s nepříliš významným sídlem drobného feudála. Poněkud osamocený zůstává další nález z hradu Stárkov [kat. č. 83], jde o zlomek koně, který je rovněž kvalitně zpracován. Právě kvalita těchto uměleckých dílek dává tušit předcházející vývoj, podpořený kolonizační činností ve 13. století. Nově příchozí si ze své domoviny vzali mnohé technické prvky, které se do té doby v našich zemích vyskytovaly jen ve formě importů⁷¹, a je tedy možné předpokládat určitý vliv na domácí dílny. Po 13. století, kdy pozorujeme první ucelenější soubor aquamanile z českých zemí, přichází století, které lze bez větší nadsázky označit za „století aquamanile“.

5.3. České nálezy aquamanile datované do 14. století

Do tohoto století spadá většina nálezů aquamanile z našeho území [příloha č. 3]. Při katalogizaci jsem zde až příliš často narážel na značné časové rozpětí doby předpokládaného vzniku aquamanile, které nezřídka tvořilo celé století. Toto negativum je utvářeno stavem bádání a též samotným aquamanile, neboť jde o výrobek natolik atypický a do jisté míry i výjimečný, že zde nelze vysledovat prvky, pomocí kterých by bylo možné určit vývojovou řadu a následně tak i zpřesnit vznik jednotlivých kusů. Ač poněkud překvapivě, většina aquamanile, mnohdy jen rámcově řazená do

14. století, se jeví jako výrobek určený, a také nalezený, v kontextu blíže světskému, nežli církevnímu prostředí. Pokud analyzujeme jednotlivé nálezy, dojdeme ke zjištění, že zde docházelo k nejrozličnějším typům povrchových úprav od vleštování⁷² až po vícebarevné glazury⁷³. Po stránce motivické se stále hojně vyskytuje kůň s jezdcem, doplněn pestrou řadou zvířat, jako například beránek, lev či tur. Rozvoj aquamanile ve 14. století může mimo jiné souviset i s relativně poklidnou situací v českém království a gotickým slohem, který zde dosahoval svého vrcholu.

5.4. České nálezy aquamanile datované do 15. století

Koncem 14. století nastává spolu s „demokratizací“ také soumrak aquamanile. To se vyskytuje i na vesnicích, což by ve 13. století nepřípadalo v úvahu, a to nikoliv z důvodů náboženských, ale z ryze praktických. Jmenujme zde alespoň aquamanile z vesnice Bystřec [kat. č. 38]. Z městského prostředí pak můžeme uvést aquamanile z Brna – ulice Rašínovy [kat. č. 28], Radomyšle u Strakonice [kat. č. 78], nebo Plzně – ulice Františkánské [kat. č. 64]. Tyto nádoby vytvořily ruce zručných řemeslníků, ale provedení vypovídá o určitém nezájmu o kvalitativní zhotovení práce. Velmi neobvyklý motiv byl zvolen u výše zmíněného aquamanile z brněnské Rašínovy ulice [kat. č. 28] z počátku 15. století, a sice podoba ježka. Výskyt tohoto negativně chápaného zvířete u aquamanile rovněž může poukazovat na velkou zde panující libovůli, která by ve 13. století nebyla možná. K ukončení výroby aquamanile nedošlo pod tlakem husitských bouří, ale stalo se tak dříve. Přibližně v době, kdy Evropu zasáhl krásný, tzv. internacionální styl. Není ovšem bez zajímavosti, že aquamanile bylo nahrazeno jiným nádobím, které doznalo značného rozšíření v renesanci. V církevním prostředí to byly konvičky standardního tvaru, ve světském prostředí to byly

rovněž kovové nádoby s humorným až sarkastickým významem, určeným k obveselení při hostině. Šlo o nádoby s děrovanou stopkou, kterou při pozdvihnutí číše vytékal nápoj, některé číše měly tvar holubice, která při pozření nápoje prudce udeřila pijícího do tváří a byly zde i jiné podivné nápady⁷⁴. Na aquamanile se ale nezapomnělo. Platí to nejen pro dobu renesance, ale i následujícího baroka⁷⁵. Doznívání aquamanile lze spatřit v jeho pozdním užívání na tvrzi v Semicích u Nymburka [kat. č. 81], kde je nádoba datovaná na přelom 15. a 16. století, což v českém prostředí představuje skutečnou raritu. Zmíním též nález z Dolního náměstí v Olomouci [kat. č. 130] z druhé třetiny 15. století. Zde nalezený koník v sobě nese určité rysy aquamanile, avšak absence nalévacího otvoru a za syrova proříznutý bok poukazují na jiné užívání předmětu, snad jako nakuřovadlo.

5.5. Sporné nálezy

V jiné části jsem se zabýval problémem konviček s uzavřenou výlevkou. Nyní se zaměřím na sporné exempláře, jimž náleží zvláštní oddíl v přiloženém katalogu. Pokud konvičku s uzavřenou výlevkou nepovažujeme za aquamanile, pak vzniká problém s tzv. třmenovými konvicemi. Jde v podstatě o konvičky s uzavřenou trubkovitou výlevkou a držadlem. Právě výlevky se tu a tam staly cílem pozornosti hrnčíře. Tak například z Mostu [kat. č. 128] známe takovýto případ, kdy dvě výlevky konvičky, opatřené obloukovitým držadlem, nesou podobu zvířat. K nejasnému účelu sloužila nádoba, nalezená roku 2008 v Hradci Králové – Kozince [kat. č. 117]. Vzhledově se jedná o mužíčka držícího v rukách výlevku neznámého vzezření. Miniaturní rozměry nádoby, vysoké 10,8 cm, znemožňují zařazení k aquamanile. Velmi netypický je nález z Olomouce – Dolního náměstí [kat. č. 130]. Jde o keramického jezdce na koni se za syrova (!) nožem proříznutým levým

bokem. Nádobka dále postrádá nalévací otvor, ovšem hubou koně, tvarované do kónicky se rozšiřující výlevky, prochází otvor, sloužící jinde za vylévací. Interpretace tohoto předmětu zůstává velmi nejistá, ale po vzhledové stránce patří k aquamanile⁷⁶. Kritické stanovisko zaujímám i v ohledu pestrého souboru nejrozličnějších zlomků, které by snad mohly z aquamanile pocházet. Takové jsou obsaženy i v katalogu P. Veselého. V rámci objektivitu nutno přiznat, že tyto nemohou být za aquamanile považovány právě pro značnou neúplnost. Jako aquamanile bývají označovány i střepy nádobek, o jejichž původním vzhledu se můžeme jen dohadovat. Uveďme alespoň torzo nalezené v exploatačním ložisku Pláničky [kat. č. 134], případně zlomky výlevek se zoomorfním zakončením, například z Ježova hradu [kat. č. 119] či Landeka [kat. č. 121], vzhledem připomínající hlavu hada. U landeckého exempláře jde dokonce o glazovaný zlomek. Mohlo by jít o výlevky výše zmíněné třmenové konvice. Specificky spornou skupinu představují zlomky zařazované do nejstaršího horizontu českých aquamanile, tedy 10. až 11. století. Pro neúplné nálezové okolnosti nelze často rozhodnout, zda vůbec patří do tohoto časového rozpětí⁷⁷. Navíc, jak již bylo řečeno, aquamanile představuje poměrně specifický typ keramiky, stylová analýza zde nepřináší potřebné výsledky. Napovědět může spíše charakter keramického materiálu. Patří zde například torza z Libice nad Cidlinou [kat. č. 122, 123] a Veletova [kat. č. 139]. Rovněž datace kozoroha ze sázavského kláštera bývá zpochybňována⁷⁸ [kat. č. 136].

5.6. K problematice konvic s uchem – aquamanile nebo užitková nádoba?

Pojem aquamanile není zcela přesně vymezen a s tímto problémem vzniká několik zatím nevyřešených otázek. V řadě případů došlo při archeologických výzkumech k nálezu nádoby

5 až 9 cm vysoké, s uzavřenou trubkovitou výlevkou. Někdy bývá opatřena uchem pro lepší uchopení. Tento předmět pak bývá rozporuplně interpretován a hodnocen. Pokud se například podíváme do souborné práce V. Nekudy a K. Reichertové z roku 1968, můžeme na tabulce XXVII na straně 331 nalézt takovéto nádoby s popisem aquamanile. Ale již o 37 stran dále, na tabulce LXIII, můžeme nalézt prakticky identické nádoby identifikované autory jako konvice⁷⁹. Zatím nebylo jednoznačně prokázáno používání těchto keramických konviček během liturgického obřadu. Svým vzhledem poněkud připomínají lázeňské pohárky⁸⁰ s jejich typickými náustky, které zabraňují nechtěnému vylití tekutiny. Ve středověku mohly sloužit k podání tekutin těžce nemocnému člověku upoutanému na lůžko nebo malému dítěti jako předchůdce kojenecké lahve. Nabízí se též interpretace jako schránky pro přechovávání určitého druhu tekutin, například léku či pochutiny. V souvislosti s výše uvedenými miniaturními rozměry H. Chybová uvažuje o těchto malých konvičkách jako o možných hračkách⁸¹. Tato interpretace zatím nemůže být potvrzena, avšak ani vyvrácena⁸². V práci E. Kastena, který se velmi zasloužil o poznání evropských aquamanile, žádnou takovouto nádobku nenalezneme⁸³ a rovněž J. Klápště, který se tématem aquamanile zabýval⁸⁴, se k interpretaci těchto konviček jako aquamanile staví velmi skepticky. Bylo by proto vhodné tyto konvičky nepočítat mezi aquamanile přinejmenším do té doby, než odborná diskuze a případné nové nálezy pomohou objasnit používání těchto miniaturních nádobek. Jeden z mezních okamžiků představují nálezy výše popsaných konviček zdobených rytými motivy, ať už pomocí vlnic či vpichů. Takovéto předměty bývají interpretovány jako aquamanile, například nález z Libice [kat. č. 123].

5.7. České nálezy kovové aquamanile

Kovové aquamanile je v českém prostředí natolik vzácné, že o každém nálezu pojednávám blíže. Kovové nádoby totiž, stejně jako keramické, mohly sloužit nejen v církevním, ale i světském prostředí. Přitom je samozřejmostí, že kovová nádobka se těšila větší pozornosti, nežli keramická. Když pak kovové aquamanile dosloužilo, případně přestalo být módní, mohlo dojít k jeho přetavení, čímž lze vysvětlit relativně nízký počet kovových nádobek. Paradoxně ani přes nízký počet není zcela jasné, kolik se jich ve sbírkách českých muzeí a galerií vlastně nachází⁸⁵. Zůstává ironií, že k objevení většiny kovových aquamanile na našem území došlo v 19. století, tedy v době, kdy archeologie teprve vznikala.

První nález byl učiněn roku 1817 v Praze-Košířích [kat. č. 70]. Okolnosti nálezů a vlastně i přesná doba nálezů nám unikají. Aquamanile údajně objevili „v surovinné zásobě jakéhosi mědikovce či zvonaře“⁸⁶. Nádobka představuje koně s uzděním a držadlem pro lepší lití tekutiny. Dle členění E. Kastena spadá do skupiny s rytířskou tematikou. Pravá přední noha se nedochovala, na hrudi mezi předními nohama zeje obdélný otvor. Druhá nádobka, pocházející údajně rovněž z Košíř⁸⁷, představuje lva [kat. č. 71]. Tvůrce toto zvíře sotva kdy viděl, vzhledem spíše připomíná psa s hřívou. Stejně jako předchozí předmět tvoří součást odkazu rytíře Neuberga z roku 1892, o nálezových okolnostech nevíme nic bližšího.

Třetí zvíře vykopal zahradník Ludák⁸⁸ roku 1820 u Hradce Králové [kat. č. 41] při polních pracích. O tomto nálezů se zmiňují v kapitole věnované mytologickým námětům, kam tento nález spadá. Zde připomenou jen některé údaje. Aquamanile nese jako svůj hlavní námět gryfa, který je doplněn několika dalšími prvky, patrně s mravoučným podtextem. Aquamanile není výrazněji poškozeno⁸⁹, jen mezi předními nohama se nachází

prostup obdélného tvaru, podobně jako u koníka z Košíř. Smysl tohoto otvoru je blíže vysvětlen v kapitole pojednávající o technologii výroby aquamanile.

Roku 1884 dělníci vykopali aquamanile při těžbě písku v Rokytne u Pardubic [kat. č. 79]. Mimo aquamanile zde byly nalezeny další předměty⁹⁰. Všechny zdejší nálezy poškodil velký žár a deformoval tlak zeminy. Není vůbec jasné, jak se tyto předměty na dané lokalitě ocitly. Mohlo by jít o důsledek husitských válek⁹¹, kdy zde některý z mnichů ukryl několik liturgických předmětů patrně v domnění, že se pro ně později vrátí. Námětem aquamanile není pouhý lvíček, jak se často uvádí⁹². Ucho nádoby totiž představuje stylizovanou biblickou postavu Samsona⁹³ bojujícího se lvem. Jde tedy, stejně jako v případě královéhradecké nádoby, o princip boje dobra se zlem. Aquamanile bylo po svém nalezení slepeno a chybějící části byly domodelovány⁹⁴, vyjma předních nohou zvířete. Přestože patří rokytenské aquamanile v rámci českých kovových nálezů k poškozenějším⁹⁵, živostí těla vyniká v rámci českého fondu.

V brněnské Moravské galerii pak uchovávají lvíčka [kat. č. 27], zakoupeného roku 1887 ze sbírky Carla z Grote⁹⁶. Držadlo nádoby tvoří mírně stylizovaný ocas, který je stočen a připevněn k zátylku lva.

Téměř zapomenuté zůstává aquamanile v pražském Uměleckoprůmyslovém muzeu [kat. č. 75]. Opět na nás vzhlíží lev, získaný roku 1974 za 65 000 Kčs od neznámého majitele⁹⁷. Bohužel víčko kryjící nalévací otvor na temeni hlavy není intaktní.

Bez uvedení roku nálezu⁹⁸ uvádím aquamanile ve tvaru lva s fantastickými prvky z Národního muzea [kat. č. 76]. Tato nádoba se podobně jako královéhradecký netvor vymyká z českého souboru pro jeho nerealistické prvky, jako jsou groteskní velké uši a ocas s plameny.

Problematicky se jeví nálezy zvířecích kovových nožiček, které pocházejí z hradu Neuberg u Aše [kat. č. 129], nalezené roku 1981⁹⁹ a nožky z tvrziště Kozojedy [kat. č. 120]. Vyjma těchto nožek nebyly nalezeny žádné další části nádoby představující aquamanile. Pravděpodobně jde o zbytky kovové nádoby zvané „Grapen“¹⁰⁰. Ve prospěch tohoto tvrzení hovoří nález z hradu Neuberg. Zde došlo k nálezu tří, po umělecké stránce nepřiliš kvalitně zhotovených nožek. Nízká kvalita, u kovového aquamanile se nevyskytující, a rovněž i počet nožiček poukazuje na nádobku typu Grapen.

Jak je patrné z výše uvedeného, přestože český fond kovových aquamanile není příliš početný¹⁰¹, motivická různorodost a vysoká úroveň kvality ukazuje na kulturní vyspělost českých odběratelů, snažících se udržet krok se zbytkem Evropy¹⁰².

5.8. Domácí produkce či import?

Tato závažná otázka bývá často diskutovaná. Kovová aquamanile z našich muzeí lze s vysokou pravděpodobností považovat za importy, i když například o královéhradecké nádobě [kat. č. 41] se občas uvažuje jako o produkci pražské dílny¹⁰³. V naší republice se oproti kovovým aquamanile vyskytuje nápadně vysoký počet hliněných nálezů. Toto lze spíše než importem vysvětlit jako domácí produkci, přičemž v mnohých případech mohla být inspirací knižní iluminace, například brněnského nálezů z ulice Česká č. p. 20 [kat. č. 7], či kovový honosný kus jako u nálezů z Knínic u Boskovic [kat. č. 44]. Po stránce motivické se evropskému fondu do značné míry vymyká mnohokrát zmiňované aquamanile z Hradce Králové [kat. č. 41], ježek z brněnské Rašínovy ulice [kat. č. 28] a do jisté míry i divoké prase z hradu Pořešín [kat. č. 67]. Pokud srovnáme materiál keramického aquamanile

s produkcí vyskytující se v dané oblasti, u několika nádobek můžeme uvažovat o domácím původu. Nálezy, které po materiální stránce nijak nevybočují z nalezeného souboru, ale naopak do něj zapadají, jsou aquamanile z hradu Stárkov [kat. č. 83], Auersperk [kat. č. 2], či Šternberk¹⁰⁴ [kat. č. 86]. Jen v případě kameninového kozoroha z Plzně [kat. č. 66] můžeme téměř s jistotou mluvit jako o importu. Místo vzniku většiny českých keramických aquamanile je přinejmenším sporné.

6. Motivy využívané při výrobě aquamanile

6.1. Rozdělení aquamanile

Předměty označované jako aquamanile lze rozdělit podle několika kritérií. Nejprve třídíme nálezy aquamanile na keramické a kovové. V České republice má toto kritérium spíše podružný charakter, vzhledem k velmi nízkému počtu kovových nádobek téměř není co dělit. Nejčastěji se užívá členění, jež zavedl E. Kasten, a sice dle ztvárněného motivu na tři skupiny. První se váže k rytířskému, tedy i křesťanskému životu. Jde o zpodobnění jezdce na koni či pouze o osedlaného a postrojeného koně. Druhou skupinu představují bájná či mytologická bytosti. Poslední tvoří různá zvířata, ptáci, patří sem i prostý kůň bez postroje¹⁰⁵. Lze však užít i jiného způsobu členění. Velmi přitom závisí na skutečnosti, kterou chceme členěním aquamanile získat. Poměrně hojně se u nás užívá údaj jednotlivých staletí či desetiletí, kdy předpokládáme vznik určitého aquamanile. Tento jev není náhodný a souvisí se snahou poukázat na kulturnost a vyspělost místa nálezů. Platí to především pro 13. a první polovinu 14. století, kdy se v našem prostředí aquamanile ještě plně nerozšířilo do všech společenských vrstev, jako tomu bylo na konci 14. či počátku 15. století, kdy pozorujeme nálezy aquamanile i v takovém prostředí, jako je vesnice.

6.2. Česká aquamanile vztahující se k rytířské tematice

Do této skupiny náleží motiv jezdce na koni, případně osedlaný kůň či kůň s postrojem. Nepatří sem motiv prostého koně bez uzdění či postroje. Takové zvíře E. Kasten zařazuje do třetí typologické skupiny. V našem prostředí je první skupina zastoupena pestrým souborem, se kterým souvisí idea rytířství, vzor všech křesťanských hodnot a ideálů. Figura jezdce, který sedí na koni, představuje technický vrchol vývoje aquamanile. Do značné míry však snižuje funkčnost celého výrobku. Předmět se stal těžší a hůře se ovládal. Důvody, jež k tomuto ztvárnění vedly, jsou natolik závažné, že plně vyvážily výše zmíněné nedostatky. Pokud jde o užití ve světském prostředí, majitel tak mohl dát najevo své společenské postavení a vystavit na odiv reprezentativní keramický kousek, v neposlední řadě byl rytíř chápán jako vzor ideálního křesťanského života. Aquamanile s tímto motivem se objevují po první křížové výpravě, mohou tedy oslavovat rytíře jako osvoboditele Božího hrobu, případně některého svatého vojína, například sv. Jiří či sv. Martina.

Pokud jde o ztvárnění samotného koně s uzděním bez jezdce, lze tuto formu označit německým výrazem „Andachtsbild“. Týká se to aquamanile, které je doplněno uzděním a postrojem. Přes určité znejasnění motivu stále ještě lze chápat jeho poselství kombinací motivu koně¹⁰⁶ a jezdecké výstroje. Díky tomuto zjednodušení se aquamanile opět stala účelnější. Lidé, kteří aquamanile vyráběli, v řadě případů plně nechápali funkci jednotlivých částí uzdění koně, docházelo ke zjednodušování¹⁰⁷, nebo dokonce ke zcela nesprávnému zachycení postroje.

6.2.1. Zbroje a výstroj jezdců

Pokud vyhodnotíme ochranný oděv jezdců, jednoznačně převažuje brnění¹⁰⁸, pouze v případě tří nálezů si nemůžeme být zcela jisti. Jde o aquamanile z hradu Šternberk [kat. č. 86], kde jezdcovo odění pokrývají drobné trojúhelníkové vrypy¹⁰⁹. Tento motiv lze jen stěží identifikovat jako brnění, neboť k jeho zpodobnění se vždy užívalo drobných nástrojů, zanechávajících po sobě otisk malého kroužku. Druhé dva vysoce sporné nálezy pocházejí z Plzně - ulice Františkánské 7, č. p. 120 [kat. č. 64] a Prahy - ulice Sanytrové [kat. č. 74]. V těchto případech lze na oděvech jezdců pozorovat připevněné malé bochánky. Miroslav Hus, který se blíže zabýval plzeňskými nálezy aquamanile¹¹⁰, se domnívá, že „jde patrně o nějakou formu brigantiny“¹¹¹. Dalším aspektem mohou být zbraně, jimiž jsou rytíři vyzbrojeni. V případě českých nálezů se většinou dochovala postava sedící na koni jen do výše pánve. U hliněných aquamanile však nelze předpokládat širší užití dřevcových zbraní¹¹², případně meče. Hrozilo by vysoké nebezpečí ulomení, a tedy i znehodnocení celého výrobku. Z českých nálezů můžeme poukázat pouze na torzo aquamanile z Prahy - Čakovice [kat. č. 68], kde rytíř v levé ruce svírá štít. Pravá ruka se dochovala ve formě sevřené pěsti, která držela ratiště kopí či snad meč. Jak bylo výše uvedeno, hliněné figurky rytířů se nedochovaly ve své úplnosti a jen výjimečně si můžeme prohlédnout přilbice. Prozatím se jedná o tři nálezy. Část ucha aquamanile z Hradce Králové [kat. č. 41] tvoří rytíř s hrncovou přilbou. Jezdec nalezený v Praze - ulici Sanytrové [kat. č. 74] má dokonce kbelcovou přilbu, pod níž se nosívala ještě jedna, například typu kalota¹¹³. Poslední je aquamanile z hradu Šternberk u Jihlavy [kat. č. 86], kde jezdcovu hlavu chrání přilba připomínající šlap, avšak bez typické kroužkové ochrany krku¹¹⁴. Dle těchto dochovaných prvků a na základě jejich

přibližné datace můžeme dojít k následujícímu poznatku. Aquamanile zachycující rytíře bylo ve 13. století věrnou kopií skutečného stavu. Okolo poloviny 14. století došlo k zevšednění aquamanile, což je patrné například v určitém nezájmu o autentické pojetí zvířat či jednotlivých detailů, jako jsou oči apod. Dochází ke stylizaci, tedy k jevu, který lze u českých aquamanile vysledovat.

6.3. Česká aquamanile představující bájně či mytologické bytosti

Tuto skupinu v českém prostředí zastupuje jen nepočetný soubor. Patří sem jedno z nejznámějších českých aquamanile a to z Hradce Králové [kat. č. 41]. Jde o kovový odlitek nalezený roku 1820 při cestě z Hradce Králové vedoucí do Prahy. Nález nedávno detailně rozebral J. Klápště¹¹⁵, proto zde uvedu jen některá fakta. Jedná se o kovové aquamanile, jehož nálezy v naší republice jsou vzácností. Královéhradecký artefakt je složitějšího vzezření. Celek bývá považován za gryfa, který má čtyři tváře. Dopředu hledí hlava dravce se zrnem v zobáku, na týlu má tvář lva, na pravou a levou stranu hlavy jsou umístěny lidské obličeje¹¹⁶. Ucho nádoby sestává ze dvou patrně zápasících figur vousatého naháče v kápí a rytíře ve zbroji. J. Klápště k tomuto přidává interpretaci protikladů dobra a zla či čistého a nečistého, která souvisí s omýváním rukou. Další aquamanile s touto tematikou pochází z Knínic u Boskovic [kat. č. 44]. Ač často zmiňované, dosud se mu nedostalo řádné analýzy. Rozpory panují v identifikaci zvoleného motivu. K. Černohorský uvádí vzhled v podobě „nějakého fantastického zvířete s hlavou starého muže, pokrytou zvláštní okrouhlou nízkou čepičkou...”¹¹⁷. Autorská dvojice V. Nekuda – K. Reichertová uvádí popis „akvamanile v podobě zvířete s hlavou starce...”¹¹⁸. E. Kasten k tomuto nálezu uvádí předlohu z dolnosaského prostředí datovanou do

14. století¹¹⁹. Stranou snah o rozpoznání motivu zůstává pokrývka hlavy knínického aquamanile. Pouze K. Černohorský tento předmět popisuje¹²⁰, avšak nepouští se do jakékoliv interpretace. Předmět je placatý, dvěma na sebe kolmými rýhami rozdělený na čtyři pole. V každém z nich se nachází několik vpichů, umístěných v linii za sebou, směřujících k průsečíku dvou kolmých vrypů¹²¹. Naprosto zapomenutý nález, patrně z okolí Uherského Hradiště [kat. č. 88], zachycuje identický motiv, včetně pokrývky hlavy. Posledním z nálezů patřících do této skupiny je část aquamanile nalezeného v Brně – ulici Starobrněnské č. p. 7 [kat. č. 34]. Jde o zadní část těla blíže neurčeného zvířete, na jehož kýtách jsou vymodelovány maskarony. Ty představují shodně vypadající, patrně mužské obličej. Do určité míry se podobají tváři z Knínického aquamanile. Pro velkou míru neúplnosti není možné tento předmět, nejspíše s humorným či mravoučným podtextem, interpretovat. Ke sporným nálezům se řadí i část aquamanile z hradu Landštejna [kat. č. 48]. Dochované torzo představuje část hlavy neznámého zvířete s do široka otevřenou bezzubou hubou, připomínající tlamu ryby. Může se jednat o velrybu, související s prorokem Jonášem. Předmět by mohl představovat mytologické zvíře béhémont¹²², neboť na základě dochovaného zbytku lze uvažovat o neobvykle rozměrném aquamanile. Bohužel pro značnou torzovitost nelze zvíře spolehlivě identifikovat.

6.4. Česká aquamanile ve tvaru zvířete

Třetí skupina aquamanile zahrnuje zvířata prostá jakýchkoliv doplňků vytvořených lidskou rukou, jako je sedlo, jho apod. Tato skupina je ze všech tří nejstarší, nádobku ve tvaru zvířete lze archeologicky vysledovat hluboko do historie, před zrod křesťanství. V rámci této práce pojednávám pouze o nálezech či vlastně o výrobcích

středověkých hrnčířů. Pokud jde o motivy, zjišťujeme zde býka - Semice [kat. č. 81], kozoroha - Plzeň [kat. č. 66], beránka - Brno [kat. č. 15], divoké prase - Pořešín [kat. č. 67], čítura - Uherské Hradiště [kat. č. 92]. Velmi zajímavé je aquamanile ve tvaru ježka nalezené v Brně, v Rašínově ulici č. p. 4 [kat. č. 28]. Jedná se o jedno z nejmladších aquamanile na našem území, z počátku 15. století. Nutno poznamenat, že u některých nálezů si nemůžeme být zcela jisti, jaké zvíře vlastně představují. Sporná je například identifikace zvířete z Ledenic [kat. č. 49], zachovalo se v poměrně dobrém stavu, ale bez určujících detailů, jako jsou rohy či kopyta. Nálezy aquamanile zvířecí podoby (ne postrojeného koně) představují skupinu, kterou lze s určitou pravděpodobností zařadit do světského prostředí a to tím spíše, pokud se jedná o 14. nebo případně počátek 15. století. Můžeme si být jisti tím, že na koních, které se podařilo rozpoznat, a postrádají jakékoliv uzdění, neseděl rytíř. Kůň s rytířem je totiž vždy alespoň částečně postrojen.

7. Výrobní a umělecké aspekty

7.1. České nálezy keramické aquamanile a problematika keramických výrobků v církevním prostředí

Počátky aquamanile, jak již bylo naznačeno, bezprostředně souvisí s církevním prostředím, odkud se nádoby rozšířily do profánního užívání a to v keramickém provedení. Nicméně keramická aquamanile známe i z církevního prostředí. Uvedu alespoň zlomky z klášterů v Opavě [kat. č. 132] a Sázavě [kat. č. 136]. Rovněž E. Kasten ve své práci eviduje keramická aquamanile z církevního prostředí¹²³. K. Černohorský jednoznačně odmítá užívání keramických výrobků při liturgii¹²⁴ a uznává jen kovy, drahé kameny a sklo.

Problematikou liturgického nářadí a materiálu k jeho výrobě se detailně zabýval J. Braun¹²⁵. Ve své práci z roku 1932 se vůbec nezmiňuje o užití keramiky. Jako krajní možnost pro nejchudší kostely uvádí nádobí zhotovené z cínu¹²⁶. Dále upozorňuje na synodu konanou roku 1298 ve Würzburgu, kde byly jako jediné možné materiály pro církevní nádobí schváleny zlato, stříbro, cín a sklo¹²⁷. Nařízení patrně reagovalo na nádobí broušené z drahých kamenů¹²⁸. Přes toto nařízení se zlomky keramických aquamanile vyskytují při výzkumech v kláštorech. Prozatím tyto nebyly nalezeny u samostatně stojícího kostela¹²⁹. Právě nálezové situace v klášterní oblasti naznačují možnost, že by snad podobně jako u světských nádobek mohly být využity k umytí rukou před jídlem, ale nikdy ne při liturgii, jak bylo řečeno výše. E. Kasten k sakrálnímu užití keramiky uvádí jen keramické svícny¹³⁰. Pro mešní účely se nabízí jediné kovové aquamanile. Nesmíme jej však výhradně spojovat s církví. Upozorním na nálezy dvou aquamanile v Praze-Košířích [kat. č. 70, 71]. Obě kovové nádoby jsou jasně datované do 13. století, nicméně v Košířích neznáme soudobou kostelní stavbu, ze které by mohly pocházet¹³¹. V odborné diskuzi se řeší i možné profánní užití aquamanile z Hradce Králové [kat. č. 41], což vzhledem k nedostatku informací o nálezovém kontextu nepřináší jasný závěr¹³².

7.2. Technologický postup při výrobě aquamanile

Při výrobě kovového aquamanile se nejprve z hlíny zhotoví hrubý tvar nádoby, jež se později bude přímo rovnat jejímu objemu. Na toto jádro se nanesla vrstva vosku, jehož síla se rovná mocnosti stěn nádoby. Z vosku se přimodelovaly všechny prvky nádoby do nejmenších detailů. Do tohoto těla se zabořily kovové čepy a celek se oplácal hlínou. Čepy zabráňovaly nechtěnému pohybu jádra. Celá tato forma se

následně nahřívala nad ohněm, dokud nevytekl všechen vosk z předem připravených otvorů. Do této duté formy mohl být nyní nalit bronz. Po vychladnutí byla forma rozebrána a vnitřek těla byl vyškrábán obdélným otvorem na hrudi či břichu zvířete, což si lze prohlédnout u královéhradeckého netvora [kat. č. 41]. Tento otvor se dodatečně zakryl kovovou destičkou, následně umně zamaskovanou. Zbývalo odstranit přebytečné části upevňující kovové kulatiny a přebytečný bronz usazený v licích kanálcích. Pozůstatek výrobní činnosti můžeme spatřit u královéhradeckého aquamanile. Mezi předníma nohama zeje obdélný otvor. U některého aquamanile zde bývá pípa sloužící k vylévání vody, což lze v tomto případě vyloučit, voda vytékala skrze zobák gryfa. Musela zde tedy být destička překrývající prostup, skrze nějž byla po odlití vyjmuta hlína vyplňující objem nádoby. Výrobní postup keramického aquamanile je volnější, stejně jako je hlína zpracovatelnější materiál nežli kov. Před započatím práce musela být hlína nejprve dobře prohnětena¹³³. Na kruhu se vytočila nádoba tvořící zadní část těla koně či jiného zvířete. Následovala modelace přední poloviny těla, případně zde mohla být druhá nádoba, zhotovená na kruhu. Vymodeloval se krk, na který se připevnila¹³⁴ samostatně zhotovená hlava opatřená výlevkou. Tuto část mohl tvůrce zhotovit z tvarovaného plátu hlíny, ve vzácných případech pomocí nálepkové techniky, jako například aquamanile z hradu Šostýn [kat. č. 85]. U aquamanile s rytířskou tematikou následovalo zhotovení rytíře a usazení v sedle. Když vysychající hlína dosáhla kožovitého charakteru povrchu, mohlo dojít k vyleštění pomocí kamene či kovového nástroje. Po dokonalém proschnutí následoval první výpal. Na některé střepy¹³⁵ byly naneseny glazury a došlo k druhému výpalu.

7.3. Česká keramická aquamanile po stránce povrchové úpravy

V celé délce historické existence keramických aquamanile můžeme tyto nádoby nalézt bez jakékoliv povrchové úpravy. Zprvu absence povrchových úprav převažuje [příloha č. 4], glazura se začíná ve větší míře prosazovat až v poslední třetině 14. století [příloha č. 5]. V menší míře se vyskytují i jiné způsoby vyvedení povrchu nežli glazování. Podstatná část českého fondu aquamanile nese určitý druh povrchové úpravy. Přitom nejrozšířenější způsob představuje glazování. Převládá glazura olivově zelená až zeleno-hnědá, případně hnědá. Objevuje se i žlutá. Zajímavý zlomek se našel v Radomyšli u Strakonice [kat. č. 78]. Celý povrch kryje světle hnědá poleva, ale oči jsou glazovány okrově hnědou. Jde patrně o jediné české aquamanile záměrně vícebarevně glazované¹³⁶. Velmi záleží i na kvalitě rozdělané glazury, například aquamanile ze Ždánic [kat. č. 94] kryje nepřiliš kvalitní poleva. Obdobou glazování představuje malování na keramický povrch. Slouží k vytvoření ornamentu dokreslujícího povrch. Tento způsob si můžeme prohlédnout u zlomků z Mostu [kat. č. 52] a Třebenic [kat. č. 87]. Patrné jsou rozdílné styly. Zatímco hlavu býčka z Třebenic pokrývá motiv připomínající rybí kost, krk koníka z Mostu zdobí ostřeji řezaný abstraktní geometrický vzor a zlomek nádoby z Kynšperka nad Ohří [kat. č. 47] je posetý hnědými skvrnami, které podobně jako aquamanile z brněnské ulice České č. p. 20 [kat. č. 7] naznačují zbarvení srsti. Další způsob, zakuřování, představuje nejstarší známou techniku pálení keramiky. Zde připomeňme zlomky aquamanile uložené v Moravském Krumlově [kat. č. 127], případně výlevku z Koválova u Žabčic [kat. č. 46]. Existují i další postupy jako vlešťování u aquamanile z Landštejna [kat. č. 48], či tuhování u aquamanile z Brna – ulice Starobrněnské č. p. 19-21 [kat. č. 35]. Estetická funkce povrchových úprav zde hraje

značnou, nikoliv však hlavní roli. Povrchové úpravy díky zahlazení pórů v keramice minimalizovaly prosáknutí tekutiny z nitra nádoby skrze její tělo.

7.4. Způsob modelace očí keramické aquamanile

Při svém bádání jsem narazil na několik možností, jak řemeslníci zhotovovali zorničky očí¹³⁷. Snad nejužívanější způsob představuje nalepení hliněného kotoučku oka a následné vytlačení zorničky pomocí vpichu, případně otisknutí jednoduché raznice zanechávající kruhový otisk. Kvalita a rozměry očí se dosti odlišují. Zajímavé porovnání představuje rozdíl mezi očima aquamanile ze 13. století, například nález z Prahy – Čakovice [kat. č. 68], s očima výrobků ze 14. století, jako například aquamanile z Ledenice [kat. č. 49]. První předmět byl zhotoven s velkou péčí, oči jsou vpíchnuty se smyslem pro detail a velmi dobře upraveny. Druhé aquamanile se na nás dívá očima zhotovenými jen pro jejich nezbytnost. Přilepené kotoučky jsou mírně nepravidelné a otvory v nich jsou vypíchnuty jen zběžně. V rámci keramických aquamanile dosti vyniká torzo hlavy koně z druhé poloviny 13. století z hradu Stárkov [kat. č. 83]. Oči jsou zhotoveny pomocí empirické zkušenosti na vysoké úrovni, dokonce pozorujeme rýhou znázorněné i slzní váčky¹³⁸. Naopak neobvykle zběžně ztvárnil hrnčíř oči prasete ze 14. století z Uherského Hradiště [kat. č. 91]. K hlavě nalepil dva kotoučky, coby oční bulvy. Ty ale nijak „neotevřel“ a hlavička se na nás dívá slepými očima. Z českého fondu kovových aquamanile upozorním na oči lvíčků z Rokytna u Pardubic [kat. č. 79] a Moravské galerie v Brně [kat. č. 27]. Nevypadají totiž jako zvířecí či stylizovaně. Dívají se na nás lidské oči a to včetně řas. Při svém pátrání jsem narazil na specifickou skupinu aquamanile, které spojuje právě způsob ztvárnění očí.

7.4.1. Skupina aquamanile s podélným vpichem v zorničkách

Patrně jediný typologický prvek, který spojuje několik nálezů českých aquamanile, jsou oči se zorničkami zhotovenými pomocí širokého a špičatého předmětu. Tento prvek lze vysledovat na nádobkách z Brna - ulice Starobrněnské č. p. 7 [kat. č. 34], Knínic u Boskovic [kat. č. 44], hradu Starého Plumlova [kat. č. 84], hradu Šostýna [kat. č. 85] a Uherského Hradiště [kat. č. 88]. Můžeme pozorovat relativní blízkost nálezových lokalit nacházejících se na jižní Moravě [příloha č. 6], jen koník ze Šostýna nedaleko Kopřivnice se mírně vzdaluje od zbylých. Právě dle způsobu zhotovení očí starší horizont tvoří nález z Brna a Knínic u Boskovic. Zde jsou oči, stejně jako vše ostatní, zhotoveny se zájmem a smyslem pro čistotu práce a detail. Mladší nálezy předznamenává aquamanile ze Starého Plumlova. Oko je na rozdíl od předchozích již hruběji rozříznuté a tělo krku, stočené z jednoho plátu, vykazuje určitou zběžnost práce, patrnou například v nepřilíh jemném pásku uzdy. Typologicky nejmladší jsou nádobky z hradu Šostýn a Uherského Hradiště. Na rozdíl od předchozích nejsou zhotoveny z plátů hlíny, ale pomocí nálepkové techniky činící aquamanile poměrně hřmotnými. Šostýnský nález má oční bulvy zcela rozříznuté a působí dokonce až mírně destruktivním dojmem. Aquamanile z Knínic představuje předlohu pro aquamanile z Uherského Hradiště, které vykazuje proti svému vzoru značný kvalitativní pokles. Nádobky z Brna a Knínic u Boskovic k sobě navíc pojí motiv dvou soustředných čar na zadní straně nádob. Tento motiv se mohl vyskytovat i na aquamanile z Uherského Hradiště, dochovaném pouze ve formě dvou monumentálních zlomků. Všechny zde popsané nádobky nenesou žádné stopy glazury, engoby či jiné povrchové úpravy, vyjma hlazení povrchu. Výše naznačené detaily poukazují na provázanost několika aquamanile, pro něž je typické ztvárnění očních zorniček.

7.5. Doplnky držadel

Nezbytným doplňkem aquamanile je držadlo činící nádobku lépe ovladatelnou. Tento prvek byl často využit jako prostor pro výzdobný motiv. Patrně nejznámější výzdobu ucha si lze prohlédnout u královéhradeckého gryfa. Bojující rytíř s naháčem v kapuci, patrně Židem, bývá dosti často rozebírán¹³⁹. Mohlo by jít nejen o výzdobný prvek, ale též prvek mravoučný, chápaný jako souboj dobra se zlem, popřípadě čistého a špinavého. Zatím zcela bez povšimnutí zůstala výzdoba dalšího cenného aquamanile, tentokrát z Rokytna u Pardubic [kat. č. 79], které je nyní přechováváno v Pardubickém muzeu. Bujarý lvíček nese na svých zádech ucho, které je pojato ve formě velmi stylizované postavy. Nohy, tvořené pouhým stvolem, přechází do vypouklého útvaru představujícího trup, z něho následně vybíhá kapkovitá hlava se dvěma zářezy představující oči a dále též dva výhony zakončené několika rýhami představující ruce. Ty se pevně drží hřívky lva. Jde jednoznačně o biblický výjev souboje Samsona se lvem. Tento motiv má celou řadu analogií po celé Evropě¹⁴⁰. Stejný motiv obohacuje držadla dvou aquamanile ve tvaru lva z Uměleckoprůmyslového muzea v Praze [kat. č. 75]. Velmi přehlíženým detailem jsou seky či hrubé rýhy provedené na hřebenech držadel. Jedná se například o ucha zmíněné aquamanile z Rokytna u Pardubic a z Hradce Králové. V obou případech došlo ke zhotovení hrubých seků až po odlití. Nejde o pokus zničit předmět. Seky se vyskytují ve vyšším počtu a navíc jsou poměrně mělké. Jejich analogii v podobě podélných vpichů lze spatřit i u keramických aquamanile, jako například u nálezů z Knínic u Boskovic [kat.č. 44], Ždánic [kat. č. 94] či Ledenic [kat. č. 49]. Ucho aquamanile z Olešníku u Hluboké nad Vltavou [kat. č. 54] pokrývají trojúhelníkové vpadliny, v tomto případě se jedná patrně o estetickou funkci, nikoliv

však u výše jmenovaných. Jako možné vysvětlení pro seky a rýhy se jeví utilitárnost předmětu. Pokud byla v nádobce voda, předmět se hůře ovládal a především kovová držadla mohla v ruce klouzat. Tomuto negativu zabraňuje zde popsané zdrsňení povrchu. Stranou pozornosti zůstávají i tři kruhové otvory. První se nalézá v uchu královéhradeckého netvora [kat. č. 41], přesněji řečeno v rozkroku rytíře tvořícího část ucha nádoby. Druhý pak ve hřbetu zlomku koně pražského keramického aquamanile z bývalé Sanytrové ulice [kat. č. 74] a třetí, podobný předchozímu, ve hřbetu koně z hradu Angerbach [kat. č. 1]. Zde nelze hovořit o technologickém detailu, jde o záměrně zhotovené otvory, kterými bylo něco provlečeno. Jako velmi závažný se v tomto případě jeví nález ze Švédského muzea¹⁴¹, kde aquamanile, zpodobňující Samsona bojujícího se lvem, v místě trupu lva objímá volně visící řetěz. Jde patrně o ochranný prvek, který spoutával lva, považovaného nejen za symbol dobra, ale i zla. Aquamanile ze Sanytrové ulice představuje jezdce na koni, křesťanský ideál, před kterým nevzniká potřeba se nějak chránit. Skrz takovýto otvor se mohl provléknout provázek s hliněnou kuličkou či rolničkou, což by v případě vylévání vody vytvářelo zvukový doprovod. Podobné doplňky, i když u nádob určených k pití, zmiňuje J. Květ¹⁴². Šlo o určitou formu zábavy, kdy smysl pro humorné a žertovné předměty byl chápán v odlišných intencích, než jak jej chápeme dnes. Věc by však mohla mít i daleko hlubší motiv¹⁴³.

8. Česká aquamanile a jejich postavení v rámci Evropy

Při pokusu o zařazení českých nálezů do evropského kontextu jsem učinil následující zjištění. Vysokou četnost nálezů aquamanile vykazují Německo, Švýcarsko, východní část Francie a severní části Itálie, což vlastně koresponduje s oblastmi, kde se aquamanile vyrábělo. Naopak země, které

leží na východ od současných hranic Německa, nemohou prezentovat tolik kovových aquamanile jako je tomu v případě výše jmenovaných oblastí. V těchto se vyskytuje nápadně vyšší počet hliněných aquamanile¹⁴⁴. Český soubor, čítající dle přiloženého katalogu ke stu aquamanile, skýtá pestrou škálu kvality i motivů. Nejčastějším motivem je kůň s jezdcem či postrojem, dle E. Kastena první skupina. To napovídá vlivu západní Evropy, kde tento motiv rovněž převažuje. Na západoevropské poměry se u nás našel poměrně vysoký počet aquamanile ve tvaru beránka, který byl velice oblíben ve východních zemích, především v Rusku. Můžeme se pochlubit i ojedinělými motivy, jako je ježek z brněnské Rašínovy ulice [kat. č. 28] nebo divoké prase z hradu Pořešín [kat. č. 67]. Celkově lze říci, že naše země těžily ze svého umístění na evropském kontinentu a mohlo dojít k přijímání podmětů částečně z východní, především však ze západní Evropy.

9. Závěr

Význam a funkci aquamanile chápali archeologové již na sklonku 19. století. Nádobky sloužily zprvu při mši, od 13. století máme archeologicky doložené užívání ve světském kontextu u vysoké, překvapivě však i u nižší šlechty. Pojem aquamanile není zcela přesně vymezen a s tím je spojeno i zpochybňování řady nálezů. Největší problém představují konvičky s uzavřenou výlevkou, jež často bývají k aquamanile řazeny. Aquamanile z fondu českých muzeí jsou jen málo zpracované, přestože se těší obecnější pozornosti jakožto netypický výrobek. Předkládaná práce se zabývá problematikou aquamanile a její součástí je i katalog české aquamanile, prozatím nejúplnější, jaký byl sestaven. Některé nádoby jsou publikovány poprvé, např. divý muž z Uherského Hradiště [kat. č. 88], nebo kůň z Kynšperku nad Ohří [kat. č. 47]. Jiné představují méně známé nálezy, jako jsou aquamanile ze Ždánic

[kat. č. 94], nebo z Kostelní Horky u Bražce [kat. č. 45]. Překážkou při studiu aquamanile, představuje její vzácnější výskyt a s tím spojený i nižší počet než je běžné u jiných výrobků, zejména keramické. Ostatní evropské státy se potýkají s obdobným problémem, takže ani případné srovnání českého fondu s jinými není zcela možné, pokud se chceme vyvarovat zkreslení. Výsledky takového počínání by jistě měly silně podmíněnou platnost. Určitému zkreslení se nemůžeme vyhnout ani v případě studia českých nálezů¹⁴⁵. Udivuje velká kvantitativní převaha keramické aquamanile nad kovovými nádobkami, tolik rozšířených v západní Evropě. Obecně se užívání aquamanile dává do spojitosti s první křížovou výpravou. Podle některých náznaků bylo aquamanile, přinejmenším v keramickém provedení, známo ještě před první kruciátou. Historických zmínek o užívání těchto předmětů není mnoho, převážně se jedná o inventáře kostelů, ty navíc zmiňují jen kovové nádoby, o keramických se nedozvíme prakticky nic. Od 12. století bezpečně evidujeme keramické aquamanile na našem území. Kovové aquamanile má v českých zemích prozatím jen sedm zástupců. Jejich nízký počet lze vysvětlit absencí dílny, která by takovéto nádoby zhotovovala. Tento handicap je ovšem běžným jevem v oblasti střední Evropy. Ucelenější soubor aquamanile z našeho území pochází ze 13. století. V tomto století se předpokládá i vznik většiny z výše zmiňovaných sedmi kusů kovové aquamanile, i když se tak stalo nejspíš v západní Evropě v dílnách schopných vyrobit takovéto předměty. Keramické zlomky z tohoto století vykazují motivy spjaté s křesťanskou symbolikou, jako jsou rytíři, koně, lvi a beránci. V následujícím století se plně rozvinulo užívání aquamanile, především ve světském prostředí. Sledujeme zde odklon od původní tematiky spjaté s křesťanstvím, důraz je kladen na reprezentativnost. Konečně na počátku 15. století došlo

k všeobecnému užívání aquamanile, nyní rozšířeného do všech vrstev společnosti, vyskytují se i motivy s jednoznačně negativním nábojem jako například ježek, což by ve 14. ale především ve 13. století nebylo možné. Zároveň s touto pestrostí motivů a rozšíření nádobek, dochází k úpadku užívání aquamanile. Pokud nahlédneme do přiložených mapek s vyznačenými místy nálezů aquamanile, přes různé aspekty kvality i kvantity, které mapky zachycují, ve všech případech pozorujeme vyšší hustotu nálezů v oblasti Brna s důrazem na oblast severně od města [příloha č. 7]. Velmi markantní četnost nálezů aquamanile vykazují sídla feudálů poblíž Brna. Právě zde můžeme předpokládat velmi vysokou koncentraci hrnčířů respektive dílen, věnujících se výrobě aquamanile.

Již v renesanci bylo aquamanile považováno za určitou kuriozitu, ale v různých formách přežilo až do doby baroka, kdy umyvadla zvaná lavaba, dostávaly tvary tolik podobné středověké aquamanile, ovšem zcela bez znalosti původního užití těchto předmětů. Teprve počátky archeologie znovuobjevily aquamanile jako nedílnou součást středověké kultury.

10. Poznámkový aparát

- 1) Slovo aquamanile je nesklonné podstatné jméno středního rodu. Jeho počešťování na akvamanile a případné skloňování je pravopisnou chybou. Za vysvětlení děkuji odborníkům z Ústavu pro jazyk český AV ČR.
- 2) Měřínský Zdeněk, Středověká keramická akvamanilia ze střední Evropy, in: ed. Michna Pavel, *VVM XXXI.*, č. 1, Brno 1979, s. 75 - 79.
- 3) Například se přes veškerou snahu zaměstnankyni Moravskobudějovického muzea Mgr. Haně Primusové nepodařilo v depozitáři najít zlomky aquamanile pocházející z okolí Moravského Krumlova.
- 4) Stalo se tak během Erazimovy přednášky na půdě Královské české společnosti nauk v pražském Karolinu: Sklenář Karel, *Slepé uličky archeologie*, 2. vydání, Hořovice 1995, str. 18.
- 5) In idem, str. 18.
- 6) Diviš Václav, Zlomky kostelních předmětův románských z Rokytna, in: *Památky Pardubic a okolí*, Praha 1917, s. 52 - 56.
- 7) Lehner Ferdinand Josef, *Dějiny umění národa českého, sešit 69 - 70*, Praha 1905, I. vydání, s. 629 - 634.
- 8) Harlas František Xaver, Zajímavý nález pražský, in: red. Šimák Josef Vítězslav, *SPS XI.*, č. 1, Praha 1903, s. 141 - 143.

- 9) Měřínský Zdeněk, Ždánicko ve středověku, in: Stuchlík Stanislav, Klanica Zdeněk, Měřínský Zdeněk, *Pravěk a středověk Ždánicka*, Brno 1997, s. 59 - 93, zvl. s. 77.
- 10) Ferulík Alois, Nálezová zpráva ke sbírce pravěkých nálezů z Knínic a okolí, odevzdaná roku 1949 městskému museu v Boskovicích Aloisem Ferulíkem, in: red. Šimek Emanuel, *Z dávných věků 1*, Brno 1950, s. 222 - 234, zvl. s. 229 - 230.
- 11) Na tuto problematiku upozornil například R. Turek: Turek Rudolf, Keramické aquamanile z Klatov, in: red. Drobná Zoroslava, Turek Rudolf, ČNM CXXVI, č. 1, Praha 1957, s. 4 - 7.
- 12) Černohorský Karel, Středověká hliněná akvamanilia z moravských nálezů, in: red. Jaroslav Böhm, *PA LII*, č. 2, Brno 1961, str. 580 - 591.
- 13) Na tento problém upozornil již Černohorský: In idem, str. 588.
- 14) Nekuda Vladimír, Reichertová Květa, *Středověká keramika*, Brno 1968.
- 15) Kasten Eberhad, Tönerne figürliche Geigefässe des Mittelalters in Mitteleuropa, in: *Arbeits und Forschungen zur Berichte sächsische Bodenkmalflieg*, Berlin 1976, s. 387 - 558.
- 16) Viz Měřínský Zdeněk (pozn. 2), s. 79.
- 17) Zavřel Petr, Středověké aquamanile z Ledenic, okres České Budějovice, in: *AVJČ 5*, České Budějovice 1988, s. 179 - 182.

- 18) Hus Miroslav, Plzeňská akvamanilia, in: red. Měřinský Zdeněk, *AH 15*, Brno 1990, s. 397 – 403.
- 19) Menoušková Dana, Stratil Karel, Kuriozity z muzejních a soukromých sbírek, in: *Zpravodaj města Uherské Hradiště, č. 2, Uherské Hradiště 2000*, s. 21 – 24, zvl. s. 21.
- 20) Doposud největší nález z jedné lokality pochází z Fischmarktu kde se našlo 40 zlomků aquamanile: Junkers Marina, *Keramikgeschirr aus Konstanz*, in: Flüeler Marianne u. Nikolaus (Hrag.) *Stadtluft Hirsebrei und Bettelmönch. Die Stadt um 1300*, Stuttgart 1992, str. 342 – 343.
- 21) Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004.
- 22) Klápště Jan, Aquamanilia – otazníky kolem jednoho artefaktu, in: ed. Doležalová Eva, Šimůnek Robert, *Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky*, Praha 2007, s. 131 – 146.
- 23) Nejpočetnější nalezený soubor v Brně čítá 15 aquamanile či jeho zlomků. I bez tohoto ojedinělého nálezů evidují asi 15 další aquamanile, což je výrazně vyšší počet než tomu bylo doposud.
- 24) Viz Sklenář Karel (pozn. 4), s. 17.
- 25) Viz Harlas František Xaver (pozn. 8), s. 141.
- 26) Nechvátal Bořivoj, Středověká keramická aquamanile z Radomyšle u Strakonice, in: *AVJČ 6*, České Budějovice, 1989, s. 205 – 208.
- 27) Za tuto informaci děkuji PhDr. Vladimíru Cisárovi.

- 28) Unger Josef, *Feudální sídlo ze 13. století u zaniklé vsi Koválov u Žabčic*, Mikulov 1989, nestranováno.
- 29) Řada fondů a depozitářů není zpracovaná, případně je v přírůstkové knize jednoduše napsáno „keramický střep“. Například aquamanile z okolí Moravského Krumlova bylo rozpoznáno při svém objevení, ale dle přírůstkové knihy jej není možné dohledat.
- 30) Toto stanovisko zaujímá například: Z. Měřinský (pozn. 2).
- 31) Toto stanovisko zaujímá například: P. Veselá (pozn. 21), s. 21.
- 32) Květ Jan, *Akvamanile z Hradce Králové v Národním museu v Praze*, in: ed. Filla Emil, *Volné směry 1*, Praha 1935, s. 250 – 257.
- 33) Braun Joseph, *Das christliche altargerät in seinem sein und in seiner einwicklung*, Mnichov 1932, s. 536.
- 34) In idem, s. 537 – 538.
- 35) Viz Kasten Eberhardt (pozn. 15).
- 36) Nikoliv až od poloviny 14. století, jak se často uvádí: Zavřel Petr (pozn. 17), s. 179. Příkladem může být aquamanile z Prahy – Čakovic: (A) Kostka Michal, *Aquamanile z Čakovic*, in: *AP 18*, Praha 2007, s. 97 – 115.
Nebo ze Žďáru nad Sázavou: Zatloukal Richard, *Zpráva o archeologickém výzkumu ve Žďáře nad Sázavou, trať Staré Město, v letech 1996 – 1999*, in:

ed. Klápště Jan, Ježek Martin, *MA 1*, Praha 1999, s. 193 – 207, zvl. s. 198.

- 37) Takovýmto sporným nálezem může být figurka muže z Hradce Králové – Kozinky.
- 38) Za informace, vztahující se k významu vody a jejímu užívání v židovské kultuře děkuji Mgr. Janě Koláčné.
- 39) Bylo naprosto nevhodné krájet chleba tupým nožem, vytírat mastný talíř kouskem chleba, který se tímto ponížil na úroveň hadru a pokud kousek chleba upadl na zem, nejen že bylo nutné jej zvednout, ale též políbit a vrátit na stůl: Zíbrt Čeněk, *Poctiví mravy a společenské řády při jídle a pití, po rozumu starých Čechův*, Praha, 1890, str. 32, 62, 71.
- 40) Müller Zdeněk, heslo Rituální očista, in: Pavlincová Helena, Lyčka Milan, Frolíková Alena et al., *Slovník tří nejvýznamnějších monoteistických náboženství*, Praha 1994, s. 431.
- 41) Bible kralická, Mat 27, 24.
- 42) Hranice mezi těmito pojmy není zcela zřetelná a jasná. Problematická je hranice mezi pojmy aquamanile a lavabo a mezi lavabo a gémaille. Všechny tyto předměty se používaly jak při liturgii, tak při hostinách. Aquamanile je autonomní nádoba, ovšem k plné funkčnosti k ní logicky přísluší ještě nádoba (např. hlubší miska), do které se zachytává odtékající voda. Horní část lavaba může být též považována za aquamanile (ovšem narážím zde na problém, zda takto lze označit i variantu jednoduché kubické nádoby bez jakékoliv výzdoby, například na hradě Šternberk), ale i v tomto případě je k

„funkčnosti“ nezbytná odpadní nádoba. Lavabo však na rozdíl od aquamanile, bývá více či méně vázáno na stěnu pomocí k tomu určené konstrukce, která se u aquamanile nevyskytuje. Gémaille jsou dvě nádoby, většinou téměř identické. Ovšem i lavabo může mít dvě téměř identické nádoby (například lavabo na hradě Buchlov). Opět si myslím, že hlavním kritériem je zde ono vázání na stěnu, neboť jsem nezaznamenal žádnou konstrukci či háky, které by gémaille vázalo ke stěně.

- 43) Užití vody k umytí se ve středověku diametrálně odlišovalo od dnešního pojetí. Například spis *Regiment sanitatis Salernitanum* vzniklý okolo roku 1300, varuje před častým koupáním. Doporučuje se jen pravidelné ranní umytí obličeje a rukou: Nesládková Ludmila, *Regiment sanitatis Salernitanum*, in: Nesládková Ludmila, *Významový slovník k vybraným oblastem středověkých dějin kultury v českých zemích (manželství a rodina, zdraví a hygiena, vzdělání, zvyky, rituály, zábavy)*, Ostrava, 1996, str. 83 – 84.
- 44) V lidovém interiéru nebylo věcí zbytečných, pro umytí rukou zcela postačovala ze dřeva vydlabaná nádoba.
- 45) J. J., Hynek z Poděbrad – Zrcadlo marnotratnosti, in: red. Emler Josef, *Časopis musea království českého XLVII*, č. 3, Praha 1873, s. 240.
- 46) Macek Josef, *Jagellonský věk v českých zemích (1471 – 1526)*, *Šlechta*, 2. díl, Praha 1994, s. 169.
- 47) Viz J. J. (pozn. 45), s. 254.

- 48) Například Štítný nabádá sedláky, aby se nerovnali „*rúchem, ztravú neb čeledí*“ vladykům. Tato a další poznámky viz: Macek Josef, *Jagellonský věk v českých zemích (1471 – 1526)*, Šlechta, 2. díl, Praha, 1994, str. 157 – 169.
- 49) Viz Zíbrt Čeněk Vincenc (pozn. 39), s. 52.
- 50) Bible kralická, 3 Moj 14,50.
- 51) Viz kapitola Vymezení pojmu aquamanile.
- 52) Březan Václav, *Poslední Rožmberkové*, Praha 1941, s. 177.
- 53) Tímto aktem mohli též vzdávat hold výše postavené osobě.
- 54) Viz Zíbrt Čeněk (pozn. 39).
- 55) Viz. J. J. (pozn. 45), s. 244.
- 56) Tato informace byla nejednou uvedena v souvislosti s Erazimem Vocelem, který tuto skutečnost znal: Viz Sklenář (pozn. 4). Bohužel se mi nepodařilo tuto zmínku dohledat.
- 57) Viz Braun Joseph (pozn. 33), s. 537 – 538.
- 58) Takovéto umístění podporuje zmiňovanou ranní toaletu, bezprostředně po probuzení.
- 59) Srovnej: Viz Klápště Jan (pozn. 22), str. 135.
- 60) K tomuto dále: Viz Veselá Petra (pozn. 21), s. 4.
- 61) Viz Klápště Jan (pozn. 22).
- 62) Viz Klápště Jan (pozn. 22), s. 137.

- 63) Viz Klápště Jan (pozn. 22), s. 145.
- 64) Viz Klápště Jan (pozn. 22), s. 145.
- 65) Dle stratigrafické situace se zdá oprávněné nález datovat do 12. století. Za připomínky k nálezové situaci děkuji Mgr. Tomasz Cymbalakovi.
- 66) Markantní rozdíl je možné dokumentovat například na dvou kovových lvech. První, toporně vyhlížející zvíře z pražských Košíř bylo zhotoveno v první polovině 13. století. Naproti tomu lev u Uměleckoprůmyslového muzea z druhé poloviny 13. století vykazuje vysoký stupeň propracovanosti.
- 67) Tento jev lze demonstrovat na aquamanile z Prahy - Čakovice a Prahy - Sanytrové ulice z 2. poloviny 13. století. V rámci keramického fondu tyto nádoby vykazují až „zlatnickou“ kvalitu. Naproti tomu aquamanile z druhé poloviny 14. století z brněnské ulice Česká č. p. 20 a Olešníku u Hluboké nad Vltavou se nemohou s předešlými dvěma nálezy měřit.
- 68) Vzpomeňme třeba na Ibrahima-ibn-Jakoba, který nám zanechal popis Prahy: Třeštík Dušan, Cesta Ibrahima ibn Jakuba do Prahy v roce 966, in: Dějiny a současnost 14, č. 5, Praha 1992, s. 9 - 13.
- 69) K této široké problematice například: Podborský Vladimír, Keramické zoomorfní nádoby středoevropského pravěku, in: *SPFFBU E 27*, Brno 1982, s. 9 - 64.
- 70) Při nálezu tohoto aquamanile bylo nalezeno i liturgické nářadí, ale stalo se tak bez jakéhokoliv

odborného dozoru, proto ani tento nález není zcela průkazný: Diviš Václav (pozn. 6).

- 71) Takovými věcmi byla například poklička, ostruha s kolečkem a další.
- 72) Například aquamanile z Landštejna.
- 73) Například aquamanile z Radomyšle u Strakonice.
- 74) K této tematice například: Květ Jan, Myšlenka zoomorfních nádob, in: *SNM 1*, Praha 1938 - 1939, s. 121 - 156.
- 75) Například na hradě Šternberk (okres Olomouc) se nachází umyvadlo, tzv. lavabo, s nádobkou ve tvaru delfína. Ke zhotovení došlo roku 1776, jak nás informuje letopočet na čumáku zvířete.
- 76) Největším handicapem je zmiňované propíchnutí boku koně. Tento akt znemožnil užití předmětu jako nádobky na vodu. Zásadní je rovněž absence otvoru pro nalévání vody. Předmět se mi jeví jako demonstrativní vzorek pro případné zájemce o zhotovení aquamanile. Lze dostatečně demonstrovat vzhled aquamanile, ale v případě zcizení je předmět „pojištěn“ proti standardnímu užívání výše popsáním způsobem.
- 77) Tyto nálezy nebyly učiněny v uzavřených situacích, ale v mladších zásypech, kam se mohly dostat až později. Nelze však pominout starobylost forem, především v případě libické hlavy býčka: Klápště Jan (pozn. 22), s. 146.
- 78) Viz: Klápště Jan (pozn. 22), s. 145.

- 79) Nekuda Vladimír, Reichertová Květa (pozn. 14), s. 331, 368.
- 80) Lázeňský pohárek je typicky českou záležitostí, která se v jiných zemích téměř nevyskytuje, neboť v jiných zemích se dává přednost koupelím a masážím. <http://www.radio.cz/cz/clanek/103655> (vyhledáno 21. 3. 2010).
- 81) Chybová Helena, Nálezy drobné středověké plastiky z Kroměříže, in: Zpravodaj muzea Kroměřížska 1-3, 1991, s. 29 - 33.
- 82) Skutečné dětské hračky, v tomto případě dětské nádobí, známe z archeologických nálezů jako částečně, nebo zcela nefunkční předměty, kdy například miniaturní hrnečky vůbec neobsahují jakoukoliv prohlubeň pro případnou tekutinu, například: Frolík Jan, Hazlbauer Zdeněk, Charvát Petr et al., *Čáslav. Místo pro život*, Čáslav 1999, s. 22.
- 83) Viz Kasten Eberhardt (pozn. 15).
- 84) Viz Klápště Jan (pozn. 22).
- 85) Příložený katalog obsahuje sedm kovových nádobek, naproti tomu Klápště uvádí jen čtyři kovové aquamanile: Klápště Jan, (pozn. 22), s. 134.
- 86) Viz Sklenář Karel (pozn. 4), s. 17.
- 87) Na evidenční kartě tohoto aquamanile je tužkou připsáno „nalezen v Košířích“. Za zaslání fotografie této evidenční karty děkuji Bc. Michalu Stříbrnému, DiS.

- 88) Viz Sklenář Karel (pozn. 4), s. 18.
- 89) V místě obličejů na pravé straně gryfovy hlavy chybí menší část.
- 90) Celkem zde byly nalezeny schránka na hostie, tři úlomky pixidy, kadidelnice a kusy popisované aquamanile. Všechny tyto předměty zde nalezené, byly zhotoveny z bronzu: Diviš Václav (pozn. 6).
- 91) Když se roku 1421 husité blížili ke klášteru v Opatovicích nad Labem, mniši stihli utéct. Je možné, že některý z mnichů vzal liturgické předměty a ukryl je právě u Rokytna. Například víme, že mniši si před útekem mezi sebe rozdělili peníze kláštera. Za tuto informaci děkuji pracovníkům pardubického muzea.
- 92) Například: Lehner Ferdinand Josef (pozn. 7), s. 631 – 632.
- 93) Samson je zde přítomný ve značně stylizované formě. Nohama (které ztvárňuje jeden mohutný stvol), stojí na zadnici lva, zády se otáčí k jeho tělu a svou hlavu tiskne k zátylku zvířete. Oči Samsona (hledící vzhůru) jsou zpodobněny pouze pomocí dvou krátkých zářezů a připomínají tak oči tzv. věstonické venuše. Ruce jsou naznačeny tenkými úponky, které se drží krku zvířete. Jednotlivé prsty jsou zde naznačeny pomocí jemných zářezů, na koncích rukou se však nachází vždy jen dva.
- 94) Nejprve byly jednotlivé fragmenty slepeny lepidlem bílé barvy, poté musely být doplněny levá zadní noha a část pravé kýty.

- 95) Bylo by vhodné provést revizi stavu aquamanile a případně přistoupit k některým konzervačním zásahům.
- 96) <http://www.moravska-galerie.cz/igalerie/output/obj000411.html>, vyhledáno dne 24. 10. 2010
- 97) Tato informace je napsána na inventární kartě předmětu. Za zaslání fotografie karty děkuji Bc. Michalu Stříbrnému, DiS.
- 98) K nálezovým okolnostem se mi nepodařilo nic bližšího zjistit.
- 99) Za tuto informaci děkuji Mgr. Markétě Macků.
- 100) Jedná se o kulovitou nádobku, která má po obvodu pravidelně rozmístěny tři nožky pro zajištění stability. K typologii tohoto předmětu například: Lobbedey Uwe, *Untersuchungen mittelalterlicher Keramik. Vornehmlich aus Südwestdeustchland. Arbeiten zur Frühmittelalterforschung Bd. 3*, Berlin 1968, nestranováno, tab. 62.
- 101) Se západními zeměmi nemůže český soubor co do počtu soupeřit, ale například v sousedním Slovensku mají kovové aquamanile pouze z obce Velká Čalomija, nyní vystavené v Banské Bystrici: Balaša Gejza: Nález aquamanile z doby románskej, in: *Naša veda roč. IV, č. 11*, Bratislava 1957, s. 498-499. Na Slovensku se našlo ještě jedno kovové aquamanile v okolí Košic, nyní vystavené v maďarském národním muzeu: b. j., Slovenský unikát v Banskej Bystrici, in: *Bystrický permon VI.*, 2008, č. 1, s. 3.

- 102) Otevřená zůstává otázka místa vzniku kovové aquamanile. S nejvyšší pravděpodobností se jedná o importy, avšak již pouhá přítomnost takovýchto nádobek poukazuje na kultivované prostředí.
- 103) Tuto teorii zastávali například J. Květ: Květ Jan, *Akvamanile z Hradce Králové v Národním museu v Praze*, in: ed. Filla Emil, *Volné směry 1*, Praha 1935, s. 250 – 257, zvl. s. 255; J. Homolka: Homolka Jaromír, *Umělecké řemeslo v době posledních Přemyslovců*, in: ed. Kuthan Jiří, *Umění doby posledních Přemyslovců, katalog výstavy*, Praha – Roztoky u Prahy 1982, s. 121 – 157, zvl. s. 136 – 137. Pokud se vyskytl názor o českém původu kovové aquamanile, pak jediné v souvislosti s královéhradeckým netvorem.
- 104) V případě šternberského jezdce na koni je velmi signifikantní i archaický dojem. Právě určitá archaičnost a konzervativnost, je pro keramiku Vysočiny typická.
- 105) Zařazení prostého koně do třetí skupiny se mi nezdá být nejvhodnější. Nabízí se zde otázka, zda byl kůň chápán i v jiných intencích nežli ve spojení s rytířem a touto tematikou.
- 106) Chápání koně ve středověku se diametrálně liší od dnešního pojetí. Z hlediska obyčejného člověka šlo o zvíře poměrně neúčelné (na rozdíl od skotu, který mohl posloužit při práci na poli, tažení vozu, poskytoval mléko a maso), hodící se především pro rytíře v bitvě. Kůň byl spjat s ideou vojenské síly, proto lidé plně chápali poselství aquamanile ve

tvaru koně, i když na něm neseděl rytíř. Navíc případná výroba rytíře aquamanile prodražovalo.

- 107) Z těchto případů lze jmenovat například nález části aquamanile z olomoucké třídy Svobody č. p. 88, kde je koňská ohlávka nesmyslně zdvojená, v případě aquamanile ze Starého Plumlova by ohlávka sklouzávala z koňské hlavy.
- 108) Pod pojmem brnění si lze představit jen a pouze ochrannou zbroj sestávající z malých kovových kroužků navzájem spojených. Pojem „kroužkové brnění“ je jen příklad moderního pleonasmu. Výrazy jako „šupinové brnění“, nebo dokonce „plátové brnění“ je nutno kategoricky odmítnout: Embleton Gerry, *Oděv a zbroj vojáka ve středověku znovuzrozené v barevných fotografiích*, Ramsbury 2000, s. 5.
- 109) Problematice této velice zvláštní aquamanile nebylo dosud věnováno dostatek pozornosti. Jde především o otázku identifikace oděvu. V textu popsané vpichy se nalézají pouze v části zad jezdce. Svojí nepravidelností a plastičností odporují zavedenému úzu nápodoby brnění. Zbývá tedy snad jen interpretace zdobené textilie či huňaté kožešiny.
- 110) Viz Hus Miroslav (pozn. 18).
- 111) Tato interpretace se mi zdá poněkud nepřesná. I když nás středověké řemeslo neustále překvapuje svou pestrostí, nepodařilo se mi najít nic, co by se alespoň vzdáleně blížilo popisované zbroji. V případě plzeňského nálezů se tyto útvary vyskytují i v oblasti kotníků a lýtek. Kdyby šlo o brigantinu, byla by to rarita. Brigantiny, které by chránily

nohy se, dle současného stavu poznání, vůbec nevyráběly. Naopak brnění bylo vyráběno i pro ochranu nohou, takovouto interpretaci však charakter nalepených kotoučků nedovoluje, viz: Embleton Gerry (pozn. 108), s. 64 - 65.

- 112) V Bratislavě se našlo torzo jezdce, vyzbrojeného z hlíny přimodelovaným kopím či dřevcem. Jde o velmi neobvyklé řešení: Rexa Daniel, Zlomok keramického aquamanile Bratislavy - Nálepkovej ulice, in: *Sborník Kruhu přátel Muzea hlavního města Prahy I.*, Praha 1988, s. 123 - 127.
- 113) Beneš Ctirad, *Přílba. Ochrana i ozdoba válečníka*, Praha 2003, s. 21.
- 114) In idem, s. 20.
- 115) Viz Klápště Jan (pozn. 22).
- 116) Jak ve svém článku píše Klápště, interpretace obličejů je nejednoznačná, na což upozornil Ivo Hlobil: Klápště Jan (pozn. 22), s. 141.
- 117) Viz Černožorský Karel (pozn. 12), s. 585.
- 118) Viz Nekuda Vladimír, Reichertová Květa (pozn. 14), s. 445.
- 119) Viz Kasten Eberhardt (pozn. 15), s. 466 - 467.
- 120) Viz Černožorský Karel (pozn. 12), s. 585.
- 121) Předmět se značně podobá tzv. kloboukovým křížům, které se vyskytují od 17. století v řadách jezdeckva. Byly to ocelové pláty, spojené pomocí pásků (rovněž z oceli). Před bojem byly ukládány pod klobouk. Hlava jezdce pak byla lépe chráněna, než

- jen samotným kloboukem: Viz Beneš Ctirad (pozn. 113), s. 37.
- 122) Jde o bájně obrovské „největší“ zvíře. Zmínky o něm můžeme nalézt v Písmu: Bible kralická, Job 40, 10 – 21.
- 123) Viz Kasten Eberhardt (pozn. 15), s. 432.
- 124) Viz Černohorský Karel (pozn. 12), s. 581.
- 125) Braun Joseph, Das christliche altargerätin seinem sein und in seiner einwicklung, Mnichov 1932.
- 126) In idem, s. 39.
- 127) In idem, s. 432.
- 128) Nádobí z onyxu, achátu, křišťálu apod. se dle názoru Brauna do Evropy dostalo především jako kořist, případně dar z Byzancie: in idem, s. 543.
- 129) Existují případy, kdy byl zlomek nalezen poblíž kostela, ale přesto tyto nálezy nelze bezpečně s užitím v kostele spojit. Jako příklad uvádím zadek koně ze 12. stol. z Prahy – ulice Karolíny Světlé č.p. 979/I, beránka z Brna – poblíž kostela sv. Mikuláše a beránek z Petřského náměstí v Praze.
- 130) Viz Kasten Eberhardt (pozn. 15), s. 432.
- 131) Marešová Marie, *Kaplička Nanebevzetí Panny Marie na Klamovce*,
<http://kosirskafarnost.brucek.cz/data/pdf/kaplicka.pdf>, vyhledáno 20. 3. 2011.
- 132) Viz Klápště Jan (pozn. 22), s. 134.

- 133) Na tuto část výroby se často zapomíná. Hlína byla skladována v bocháčích. Z nich byl uříznut potřebný kus hlíny. Ta musela být následně dobře prohnětena, aby v ní nezůstaly žádné vzduchové bubliny, způsobující následnou explozi v peci při výpalu. Velmi zde pomáhá tzv. ostřivo, tedy písek a drobné kaménky, které se do hlíny přidávají. Některé druhy hlíny se pro množství drobných kaménků ani nemusejí prohníst, ostřivo zabraňuje vzniku vzduchových bublin.
- 134) Nejprve se oba díly v místě spoje zdrsň pomocí rýhování. Na ně se nanese vrstva tzv. šlikru, což je kousek identické hlíny, z jaké je nádoba zhotovena, rozmočený ve vodě na kašovitou hmotu. Poté se spoj zapraví a uhladí.
- 135) Keramické předměty, které prošly prvním výpalem, označujeme jako střepy.
- 136) V některých případech glazura vykazuje nejednotnou barevnost. Souvisí to s kvalitou glazury a čistotou. Nesmí dojít, byť k nechtěnému, promíchání glazur. Na glazovaném předmětu se následně vytváří nežádoucí barevná duha.
- 137) Tato technická otázka se mi jeví jako poměrně zásadní. Vždyť i malé dítě, když kreslí či modeluje postavičku, může vynechat „nepodstatné“ části těla, jako trup či ruce. Ale vždy zhotoví hlavu, kterou „ozdobí“ alespoň dvěma tečkami, představující oči. Aquamanile představuje velice pestrou směsicí různých kvalit i kvantit a jakýkoliv prvek, který lze po uměleckohistorické stránce uchopit, může

pomoci při celkové interpretaci a případně i při dataci.

- 138) Musil Jan, *Stárkov - Zámecký kopec. Příspěvek k poznání tzv. kolonizačních provizorií* (seminární práce), Ústav archeologie a muzeologie FF MU, Brno 2003, zvl. s. 47 - 48.
- 139) Například: Květ Jan, Akvamanile z Hradce Králové v Národním museu v Praze, in: ed. Filla Emil, *Volné směry 1*, Praha 1935, s. 250 - 257, zvl. s. 256 - 357; Stehlíková Dana, heslo Akvamanile z Hradce Králové, in: Stehlíková Dana ed., *Bohemia Sancta, Poklady křesťanského umění z českých zemí*, Praha 2004, s. 36; Klápště Jan (pozn. 22).
- 140) Po tvarové stránce je nejbližší aquamanile z magdeburského muzea. Toto má i velmi podobně tvarované tělo Samsona jako rokytenský nález: <http://www.khm-magdeburg.de/Mittelalter/Aquamanile.html>, vyhledáno dne 21. 2. 2010.
- 141) <http://www.greydragon.org/trips/stockholm/index3.html>, vyhledáno dne 21. 2. 2010.
- 142) Květ Jan, Myšlenka zoomorfních nádob, in: *SNM 1*, Praha 1938 - 1939, s. 121 - 156.
- 143) Od raného středověku si lidé všímali určitých okamžiků v lidském životě, které považovali za mezní situace, jako bylo dětství či jízda na koni, kdy byl, dle dobového názoru, člověk více vystaven nebezpečí neštěstí a případně i smrti. Proto jezdci mívali na opasku volně zavěšené plechové ozdoby či rolničky, děti dostávaly duté hračky s hliněnou

kuličkou uvnitř. Oba popsané způsoby vytvářely určitý hluk a tím chránily před zlem. Velmi podobně se mohlo jevit i umývání rukou. Hygiena byla považována za něco hříšného. Lidé, kteří by se myli, spíše podléhali hříchu a zlu nežli osoby nemyté. Zvukový doprovod při umývání rukou by tak mohl nalézt své určité opodstatnění.

- 144) To ovšem může být zavádějící, evropská muzea se totiž spíše chlubí reprezentativnějšími kovovými kousky, hliněné, i když neméně zajímavé, jsou v řadě případů spíše přehlíženy. Stačí porovnat expozice evropských muzeí s prací E. Kastena: Kasten Eberhardt (pozn. 15).
- 145) Jde například o situování archeologických pracovišť a univerzit s výukou archeologie a historie. V oblasti Vysočiny a severních Čech se nachází méně aquamanile nežli v okolí Brna, Olomouce, Českých Budějovic apod.

11. Seznam použitých zkratek

Zkratky periodik

AMM	Acta Musei Moraviae
AP	Archaeologica pragensia
AR	Archeologické rozhledy
AVJČ	Archeologické výzkumy jižních Čech
ČNM	Časopis Národního muzea
JSH	Jihočeský sborník historický
MA	Medievalia Archaeologica
MiAr	Miscellanea archaeologica
MVP	Muzejní a vlastivědná práce
NZ	Nálezová zpráva
PSH	Pražský sborník historický
PA	Památky archeologické
PNM	Památky národní minulosti
PV	Přehled výzkumů
SPFFBU E	Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity řada Historická
SPS	Společnost přátel starožitností
SNM	Sborník národního muzea

SVS	Středočeský vlastivědný sborník
SZM	Sborník Západočeského muzea v Plzni
VVM	Vlastivědný věstník moravský
ZVM	Zprávy vlastivědného muzea

Zkratky institucí

FF MU	Filozofická fakulta Masarykovy univerzity
NM	Národní muzeum v Praze
NPÚ	Národní památkový ústav
SLU	Slezská univerzita v Opavě
SZM	Slezské zemské muzeum
ÚAPP	Ústav archeologické památkové péče

12. Seznam použité literatury:

Prameny:

- Geislerová Kateřina, Procházka Rudolf, Roosveltova-Uhelná-Opuštěná, NZ ÚAPP Brno, č. j. 129/95, Brno 1995.
- Holub Petr, Brno - Mozartova, rekonstrukce ulice a kanalizace, NZ Archaia, č. j. 29/03, Brno 2003.
- Kováčik Peter, Brno, Náměstí Svobody č.8, NZ Archaia, č. j. 02/98, Brno 1997.
- Majtanová Renata, Středověká keramika z hradu Landek, k. ú. Ostrava - Koblov (diplomní práce), Ústav archeologie SLU, Opava 2001, zvl. s. 242.
- Merta David, Brno, Rašínova 4, NZ Archaia, č. j. 01/98, Brno 1998.
- (A) Merta David, Dominikánská - Blok 20, havárie, NZ Archaia, č. j. 13/01, Brno 1999.
- (B) Merta David, Brno, Starobrněnská 2-4, 6 a 8, NZ ÚAPP Brno, č. j. 105/99, Brno 1999.
- Merta David, Peška Marek, Zapletalová Dana, Obchodní galerie Velký Špalíček, NZ Archaia, č. j. 28/99, Brno 2001.
- Musil Jan, Stárkov - Zámecký kopec. Příspěvek k poznání tzv. kolonizačních provizorií (seminární práce), Ústav archeologie a muzeologie FF MU, Brno 2003, zvl. s. 47 - 48.

- Peška Marek, Zapletalová Dana, *Náměstí Svobody 17, Dům pánů z Lipé*, NZ Archaia, č. j. 19/01, Brno 2001.
- Peška Marek, Zapletalová Dana, *Brno-divadlo Reduta*, NZ Archaia, č. j. 27/03, Brno 2003.
- Procházka Rudolf, *Brno - Římské náměstí, sondy*. NZ Archaia, č. j. 05/98, Brno 1998.
- Sáňková Tereza, *Keramické nálezy z brněnské odpadní jímky Dominikánská 15 v širších souvislostech* (diplomní práce), Historické vědy FF MU, Brno 2007, zvl. s. 14.
- Sedláčková Lenka, *Česká 10. Brněnská městská parcela do poloviny 14. století v odrazu hmotné kultury* (diplomní práce), Ústav archeologie a muzeologie FF MU, Brno 2007, zvl. s. 166 - 168.
- Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004.
- Vohryzek Stanislav, *Hrádek Přímělkov* (diplomní práce), Historické vědy FF MU, Brno 2009, zvl. s. 62.
- Zůbek Antonín, *Brno, ulice Spálená - kolektor*, NZ Archaia, č. j. 01/02, Brno 2002.
- Zůbek Antonín, *Nálezová zpráva o provedení archeologického výzkumu při stavbě „kolektory a technické sítě pro I. etapu výstavby v Jižním centru, 3. stavba kolektor opuštěná - Metropol“*, NZ Archaia, č. j. 47/03, Brno 2003.
- Žákovský Petr, *Analýza železných předmětů z Ježova hradu u Stínavy* (diplomní práce), Historické vědy FF MU, Brno 2006, zvl. s. 147 - 148.

Použitá literatura:

- Balaša Gejza: Nález aquamanile z doby románskej, in: *Naša veda roč. IV, č. 11*, Bratislava 1957, s. 498-499.
- Belcredi Ludvík, *Bystřec. O založení, životě a zániku středověké vsi. Archeologický výzkum zaniklé středověké vsi na Dražanské vrchovině 1975 - 2005*, Brno 2006, zvl. s. 60, 334.
- Bém Mojmir ed., *Archeologické zrcadlení*, Olomouc 2001.
- Benda Klement, Románská umělecká řemesla, in: ed. Chadraha Rudolf, Denkstein Vladimír, Krása Josef, *Dějiny českého výtvarného umění 1/1*, Praha 1984, s. 129 - 144, zvl. s. 140.
- Beneš Antonín, *Ein hochmittelalterliches Tonaquamanile aus Südböhmen*, in: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern / West - und Südböhmen, ed. Krajíc Rudolf, Schmotz Karl, Zápotocká Marie, Deggendorf und Tábor 1993, s. 139 - 143.
- Beneš Ctirad, *Přílba. Ochrana i ozdoba válečníka*, Praha 2003.
- Beranová Magdalena, Lutovský Michal, *Slované v Čechách. Archeologie 6. - 12. století*, Praha 2009, zvl. s. 298.
- Bláha Josef, Zjišťovací výzkum na hradě Šternberku a některé problémy keramiky vrcholného středověku na jihozápadní Moravě, in: ed. Michna Pavel, Unger Josef,

VVM, příloha VVM XXII, č. 3,7, Brno 1970, s. 5 - 36, zvl. s. 7.

- b.j., Slovenský unikát v Banskej Bystrici, in: *Bystrický permon* VI., 2008, č. 1, s. 3.
- Bláha Josef, Geneze růžence, in: *Výroční zpráva NPÚ Olomouc 1992*, Olomouc 1993, s. 43 - 48.
- Bláha Josef, heslo Aquamanile (nakuřovadlo?) v podobě jezdce na koni, in: ed. Hlobil Ivo, Perůtka Marek, *Od gotiky k renesanci: výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400-1550*, Olomouc 1999, s. 606 - 607.
- Blekta Josef, Smilovo Hradisko a Starý Plumlov, in: red. Kuhndel Jan, *Ročenka národopisného a průmyslového muzea města Prostějova a Hané XI*, Prostějov 1934, s. 9 - 31, zvl. s. 22.
- Blekta Josef, Ježův hrad, in: red. Kuhndel Jan, *Ročenka národopisného a průmyslového muzea města Prostějova a Hané XIII*, Prostějov 1936, s. 61 - 71.
- Boháčová Ivana, Keramika, in: ed. Boháčová Ivana, *Stará Boleslav. Přemyslovské hradiště v raném středověku. MA 5*, Praha 2003, s. 393 - 458.
- Boháčová Ivana, Stará Boleslav - stav a perspektivy studia funkcí a prostorového uspořádání přemyslovského hradu, in: red. Ježek Martin, *AR 58*, Praha 2006, s. 695 - 723, zvl. s. 716.
- Boháčová Ivana, Frolík Jan, Špaček Jaroslav, *Stará Boleslav. Archeologický výzkum 1988 - 1994*, Čelákovice, 1994.

- Braun Joseph, *Das christliche altargerät in seinem sein und in seiner einwicklung*, Mnichov 1932.
- Brych Vladimír, *Středověká akvamanilia*, in: *Antique III*, č. 1, Praha 1996, s. 34 - 36.
- Brych Vladimír, *Hmotná kultura středověké tvrže v Čechách*, in: Svoboda Ladislav et al., *Encyklopedie českých tvrzí A - J*, 1. díl, Praha 1998, s. 47 - 83, zvl. s. 65.
- Březan Václav, *Poslední Rožmberkové*, Praha 1941, s. 177.
- Cechner Antonín, *Soupis památek uměleckých a historických v politickém okrese Hradec Králové XIX.*, Hradec Králové 1904, s. 25 - 26.
- Cejnková Dana, *Raně středověký výzkum v Brně-Komárově*, in: *PV 1975*, Brno 1977, s. 66 - 67.
- Cibulka Josef, *Pečírka Jaroslav, Umělecké řemeslo*, in: Cibulka Josef, *Pečírka Jaroslav, Birbaum Vojtěch et al., Dějepis výtvarného umění v Čechách I*, Praha 1931 s. 84 - 92, zvl. s. 85 - 86.
- Cymbalak Tomasz, *Praha 1 - Staré Město, Karoliny Světlé čp. 979/I*, in: Zdeněk Dragoun a kol., *Archeologický výzkum v Praze v letech 2007 - 2008*, *PSH 37*, Praha 2009, s. 435-436.
- Černohorský Karel, *Středověká hliněná akvamanilia z moravských nálezů*, in: red. Jaroslav Böhm, *PA LII*, č. 2, Brno 1961, str. 580 - 591.

- Červený Aleš, Historická těžba polymetalických rud u Pláničky na Klatovsku, in: red. Hrubý Petr, *Stříbrná Jihlava 2007*, Jihlava - Brno 2007, s. 114 - 123.
- Červený Aleš, Historická těžba polymetalických rud u Pláničky na Klatovsku, in: *Horažďovický obzor XI. (XXIX.)*, březen 2008, s. 4 - 7.
- Diviš Václav, Zlomky kostelních předmětův románských z Rokytna, in: *Památky Pardubic a okolí*, Praha 1917, s. 52 - 56.
- Doležel Jiří, Dvě středověké keramické imitace. K odrazu dálkových kontaktů v místní materiální kultuře středověké Moravy, in: ed. Kouřil Pavel, Nekuda Rostislav, Unger Josef, *Ve službách archeologie. Sborník k 60. narozeninám RNDr. Vladimíra Haška DrSc*, Brno 1998, s. 49 - 65, zvl. s. 55.
- Dragoun Zdeněk, Ledvinka Václav, Míka Zdeněk, *Nové město pražské 1348 - 1784*, Praha 1998, s. 10.
- Durdík Tomáš, Fragment keramického akvamanile z hradu Landštejna, in: red. Pouлік Josef, *AR 28*, Praha 1976, s. 665 - 666.
- Durdík Tomáš, *Nálezy z hradů přechodného typu (Hlavačov, Angerbach, Tachov)*, Praha 2004, s. 257.
- Durdík Tomáš, Několik poznámek k české hradní každodennosti, in: ed. Měřínský Zdeněk, Kouřil Pavel, *AH 35*, Brno 2010, s. 45 - 62, zvl. s. 53.
- Embleton Gerry, *Oděv a zbroj vojáka ve středověku znovuzrozené v barevných fotografiích*, Ramsbury 2000.

- von Falke Otto, Erich Meyer, *Romanische Leuchter, Giessgefäße der Gotik*. Berlin 1935, s. 116.
- Ferulík Alois, Nálezová zpráva ke sbírce pravěkých nálezů z Knínic a okolí, odevzdaná roku 1949 městskému museu v Boskovicích Aloisem Ferulíkem, in: red. Šimek Emanuel, *Z dávných věků 1*, Brno 1950, s. 222 - 234, zvl. s. 229 - 230.
- Fiala Michal, Holznerová Michaela, Huml Václav, et al., *Nové Město pražské 1348 - 1784 - seznam vystavených exponátů*, Praha 1998, s. 7.
- red., Fifková Renáta, Reichová Monika, *Sága moravských Přemyslovců (Život na Moravě od 11. do počátku 14. stol.)*, sborník a katalog výstavy pořádané Vlastivědným muzeem v Olomouci a Muzeem města Brna, Olomouc, Brno 2006.
- Fillitz Hermann, *Das Kunstgewerbe der romanischen Zeit in Böhmen*, in: ed. Bachmann Erich, *Romanik in Böhmen*, Mnichov 1977 s. 249 - 50.
- Flodrová Milena, Loskotová Irena, *Výrobky brněnských řemeslníků 14. století*, in: red. Měřínský Zdeněk, *AH 20*, Brno 1995, s. 551 - 561.
- Friedl Antonín, *Tisíc let staré Plzně promlouvá k dnešku*, in: *Tisíc let staré Plzně. Sborník Západočeského muzea v Plzni - Historie 1*, Plzeň 1976, s. 29 - 47.
- Fries W., *Zwei Ton-aquamanilien aus Augsburg. Das schwäbische Museum*, místo vydání neuvedeno, 1926, s. 141 - 145, zvl. s. 145.

- Frolík Jan, Hazlbauer Zdeněk, Charvát Petr et al., *Čáslav. Místo pro život*, Čáslav 1999.
- Fröhlich Jiří, Koppová Eva, Výzkum středověké studny domů č.p. 118 a 119 v Písku, in: *JSH LXIV*, Písek 1995, s. 3 - 19.
- Fröhlich Jiří, *Písecko v zrcadle archeologie*, Písek 1997, s. 143.
- Frýda František (A), Keramické akvamanile ve tvaru koně s jezdcem, in: Všetečková Zuzana, Royt Jan, Frýda František et al., *Gotika v západních Čechách (1230 - 1530) 2.*, Praha 1996, s. 556.
- Frýda František (B), Fragment keramického akvamanile s hlavou satyra, in: Všetečková Zuzana, Royt Jan, Frýda František et al., *Gotika v západních Čechách (1230 - 1530) 2.*, Praha 1996, s. 556.
- Harlas František Xaver, Zajímavý nález pražský, in: red. Šimák Josef Vítězslav, *SPS XI.*, č. 1, Praha 1903, s. 141 - 143.
- Hejna Antonín, Příspěvek ke studiu malých opevněných sídel doby Přemyslovské v Čechách, in: ed. Poulík Josef, *PA LXXIV*, č. 2, Praha 1983, s. 366 - 436, zvl. s. 374, 387 - 388.
- Hereit Petr, Dějiny nejstaršího osídlení Doupovska, in: red. Nováček Karel, *SZM, Historie XV*, Plzeň 2000, s. 117 - 175, zvl. s. 125, 132.
- Himmelová Zdenka, Procházka Rudolf, Záchranné výzkumy v Brně 1985 (okres Brno-město), in: *PV 1985*, Brno 1987, s. 62 - 64.

- Homolka Jaromír, Umělecké řemeslo v době posledních Přemyslovců, in: ed. Kuthan Jiří, *Umění doby posledních Přemyslovců, katalog výstavy*, Praha - Roztoky u Prahy 1982, s. 121 - 157.
- Huml Václav, Území Nového Města pražského do poloviny 14. století, in: Fiala Michal, Holznerová Michaela, Hulm Václav, et al., *Nové Město pražské 1348 - 1784*, Praha 1998, s. 9 - 12.
- Hus Miroslav, Plzeňská akvamanilia, in: red. Měřínský Zdeněk, *AH 15*, Brno 1990, s. 397 - 403.
- Chaura Karel, *Poklad z Choustníku. Nález českých denárů X. a XI. věku*, Praha 1939.
- Chybová Helena, Nálezy drobné středověké plastiky z Kroměříže, in: *Zpravodaj muzea Kroměřížska 1-3*, 1991, s. 29 - 33.
- J. J., Hynek z Poděbrad - Zrcadlo marnotratnosti, in: red. Emler Josef, *Časopis musea království českého XLVII*, č. 3, Praha 1873, s. 235 - 272.
- Junkers Marina, Keramikgeschirr aus Konstanz, in: Flüeler Marianne u. Nikolaus (Hrag.) *Stadtluft Hirsebrei und Bettelmönch. Die Stadt um 1300*, Stuttgart 1992, str. 342 - 343.
- Justová Jarmila, Archeologický výzkum na libickém předhradí v letech 1974-1979 (Předběžná zpráva), in: ed. Pouлік Josef, *AR 32*, č. 3, Brno 1980, s. 241 - 264.
- Jůza Vilém, Akvamanile z Uherského Hradiště, in: *Slovácko IV - V*, Uherské Hradiště 1964, s. 119 - 123.

- Kasten Eberhad, Tönerne figürliche Geigefässe des Mittelalters in Mitteleuropa, in: *Arbeits und Forschungen zur Berichte sächsische Bodenkmalflieg*, Berlin 1976, s. 387 - 558.
- Klápště Jan, Počátky mladší středověké keramiky v Čechách jako kulturně historický problém, in: red. Ježek Martin, *AR 50*, Brno 1998, s. 138 - 158.
- Klápště Jan ed., *Archeologie středověkého domu v Mostě č. p. 226*, Praha - Most 2002, s. 28, 296.
- Klápště Jan, Aquamanilia - otazníky kolem jednoho artefaktu, in: ed. Doležalová Eva, Šimůnek Robert, *Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky*, Praha 2007, s. 131 - 146.
- Kočí Josef, Vondruška Vlastimil et al., *PNM. Katalog stálé expozice NM v Lobkovickém paláci na pražském hradě*, Praha 1988.
- Konečný Lubomír, Dosavadní výsledky archeologického průzkumu hradu Obřan u Brna, in: red. Měřinský Zdeněk, *AH 2*, Brno 1977, s. 229 - 238, zvl. s. 236.
- (A) Kostka Michal, Aquamanile z Čakovic, in: *AP 18*, Praha 2007, s. 97 - 115.
- (B) Kostka Michal, *Praha 18 Čakovice*, in: Zdeněk Dragoun a kol., *Archeologický výzkum v Praze v letech 2006 - 2007*, *PSH 35*, Praha 2007, s. 374 - 376.
- (C) Kostka Michal, Středověká usedlost na Staré návsi, in: *U nás v Čakovicích, březen 2007*, s. 6.

- Kouřil Pavel, Hrad Šostýn a jeho archeologický výzkum, in: *Časopis SZM - vědy historické série B 41, č. 3*, Opava 1992, s. 196 - 198, zvl. s. 197.
- Kovárník Jaromír, Středověké akvamanile z Rybníků, okres Znojmo, in: *MiAr, řada E 27*, Praha 1982, s. 295 - 296.
- Krajíc Rudolf, První sídlištní objekt ze 13. století v Bechyni, in: *AVJČ 16*, České Budějovice 2003, s. 195 - 220, zvl. s. 205.
- Krumphanzlová Zdenka, Počátky křesťanství v Čechách ve světle archeologických pramenů, in: ed. Filip Jan, *PA LXII, č. 2*, Praha 1971, s. 406 - 456, zvl. s. 432.
- Květ Jan, Akvamanile z Hradce Králové v Národním museu v Praze, in: ed. Filla Emil, *Volné směry 1*, Praha 1935, s. 250 - 257.
- Květ Jan, Myšlenka zoomorfních nádob, in: *SNM 1*, Praha 1938 - 1939, s. 121 - 156.
- Květ Jan, Myšlenka zoomorfních nádob od pravěku do renesance, in: *Umění věků*, Praha 1948, s. 196 - 210.
- Lehner Ferdinand Josef, *Dějiny umění národa českého, sešit 69 - 70*, Praha 1905, I. vydání, s. 629 - 634.
- Lobbedey Uwe, *Untersuchungen mittelalterlicher Keramik. Vornehmlich aus Südwestdeustchland. Arbeiten zur Frühmittelalterforschung Bd. 3*, Berlin 1968, nestranováno, tab. 62.
- Lutovský Michal, *Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2001, s. 14.

- Macek Josef, *Jagellonský věk v českých zemích (1471 - 1526)*, Šlechta, 2. díl, Praha 1994.
- Marešová Marie, *Kaplička Nanebevzetí Panny Marie na Klamovce*,
<http://kosirskafarnost.brucek.cz/data/pdf/kaplicka.pdf>,
vyhledáno 20. 3. 2011.
- Menoušková Dana, Stratil Karel, Kuriozity z muzejních a soukromých sbírek, in: *Zpravodaj města Uherské Hradiště*, č. 2, *Uherské Hradiště 2000*, s. 21 - 24, zvl. s. 21.
- Menoušková Dana, Archeologické doklady osídlení katastru Uherské Hradiště, in: *Slovácko XLVII*, *Uherské Hradiště 2006*, s. 67 - 132, zvl. s. 92 - 93.
- Merhautová Anežka, Třeštík Dušan, *Románské umění v Čechách a na Moravě*, Praha 1984, s. 310, 312.
- Měchurová Zdeňka, Kovové a luxusní nálezy z hradu Landeka u Ostravy (katastr Koblov), in: ed. Oliva Martin, *AMM LXXXIX*, číslo 1 / 2, Brno 2004, s. 219 - 252.
- Měřínský Zdeněk, Středověká keramická akvamanilia ze střední Evropy, in: ed. Michna Pavel, *VVM XXXI.*, č. 1, Brno 1979, s. 75 - 79.
- Měřínský Zdeněk, Ždánicko ve středověku, in: Stuchlík Stanislav, Klanica Zdeněk, Měřínský Zdeněk, *Pravěk a středověk Ždánicka*, Brno 1997, s. 59 - 93, zvl. s. 77.
- Michna Pavel, Archeologické nálezy z výzkumu hradu Melic na Vyškovsku, in: ed. Nekuda Vladimír, *VVM XXVI*, č. 1, Brno 1974, s. 61 - 78, zvl. s. 67.

- Müller Zdeněk, heslo Rituální očista, in: Pavlincová Helena, Lyčka Milan, Frolíková Alena et al., *Slovník tří nejvýznamnějších monoteistických náboženství*, Praha 1994, s. 431.
- Nechvátal Bořivoj, Středověká keramická aquamanile z Radomyšle u Strakonic, in: *AVJČ 6*, České Budějovice, 1989, s. 205 - 208.
- Nechvátal Bořivoj, K nálezové problematice mladohradištního pohřebiště v Radomyšli u Strakonic, in: ed. Nekuda Vladimír, *AH 22*, Brno 1997, s. 61 - 96, zvl. s. 69 - 70
- Nekuda Vladimír, *Z dílen středověkých hrnčírů na Moravě. Katalog k výstavě*, Brno 1964, s. 17 - 18.
- Nekuda Vladimír, Reichertová Květa, *Středověká keramika*, Brno 1968.
- Nesládková Ludmila, heslo Regiment sanitatis Salernitanum, in: Nesládková Ludmila, *Významový slovník k vybraným oblastem středověkých dějin kultury v českých zemích (manželství a rodina, zdraví a hygiena, vzdělání, zvyky, rituály, zábavy)*, Ostrava 1996, s. 83 - 84.
- Novotný Boris, Výzkum zaniklého kostela sv. Mikuláše na Náměstí Svobody v Brně, in: *PV 1966*, Brno 1967, s. 57-88.
- Petrán Josef, Buchvaldek Miroslav, Durdík Tomáš, et al., *Dějiny hmotné kultury I (1)*, Praha 1985, s. 410 - 411.
- Petrán Josef, Buchvaldek Miroslav, Durdík Tomáš, et al., *Dějiny hmotné kultury I (2)*, Praha 1985, s. 848.

- Plaček Miroslav, *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*, Praha 2007, II. vydání, s. 587 - 588.
- Podborský Vladimír, Keramické zoomorfní nádoby středoevropského pravěku, in: *SPFFBU E 27*, Brno 1982, s. 9 - 64.
- Poláček Lumír, Feudální sídla v povodí Bystřice, Nedvědičky a Bobruvky ve světle archeologických nálezů, in: ed. Nekuda Vladimír, Unger Josef, Čižmář Zdeněk, *Pravěké a slovanské osídlení Moravy. Sborník k 80. narozeninám Josefa Poulíka*, Brno 1990, s. 407 - 425, zvl. s. 409.
- Procházka Josef, Archeologické sbírky v Museu Království českého, in: red. Filip Jan, *PA VII, č. 121*, Praha 1868, s. 594 - 595.
- Procházka Rudolf, Záchranné výzkumy v Brně 1983 (okres Brno-město), in: *PV 1983*, Brno 1985, s. 70 - 71.
- Procházka Rudolf, Záchranné výzkumy v Brně 1984 (okres Brno-město), in: *PV 1984*, Brno 1987, s. 59 - 62.
- Procházka Rudolf, Záchranné výzkumy v Brně 1987 (okres Brno město), in: *PV 1987*, Brno 1990, s. 85 - 86.
- Procházka Rudolf, Peška Marek, Základní rysy vývoje brněnské keramiky ve 12. - 13. / 14. století, in: *PV 48*, Brno 2007, s. 143 - 232.
- Reifferscheid Heinrich, *Über figürliche GieSgefäSe des Mittelalters. Mitt. aus dem German. Nationalmuseum*, Nürnberg 1912, s. 3 - 93, zvl. s. 89.

- Reichertová Květa, Emilie Bláhová, Vlasta Dvořáková et al., in: *Sázava, památník staroslověnské kultury*, Praha 1988, s. 193, 207.
- Rexa Daniel, Zlomok keramického aquamanile Bratislavy – Nálepkovej ulice, in: *Sborník Kruhu přátel Muzea hlavního města Prahy I.*, Praha 1988, s. 123 – 127.
- Sklenář Karel, *Archeologické nálezy v Čechách do roku 1870*, Praha 1992, s. 69.
- Sklenář Karel, *Slepé uličky archeologie*, 2. vydání, Hořovice 1995.
- Smetánka Zdeněk, Zoomorfní nádobka z Církvice u Kutné Hory, in: red. Filip Jan, *AR 13*, Praha 1961, s. 220, 260, 262 – 263.
- Stehlíková Dana, heslo Akvamanile z Hradce Králové, in: Stehlíková Dana ed., *Bohemia Sancta, Poklady křesťanského umění z českých zemí*, Praha 2004, s. 36.
- Strnadová et al., Čakovice, in: *Výroční zpráva 2005. Muzeum hlavního města Prahy*, Praha 2006, nestranováno.
- Svoboda Ladislav a kol., *Encyklopedie českých tvrzí A – J, 1. díl*, Praha 1998, str. LXVI – LXVII.
- Šikulová Vlasta, Středověká polévaná keramika z Opavy, in: ed. Nekuda Vladimír, *AH 10*, Olomouc 1986, s. 230 – 233.
- Šlězár Pavel, Faltýnek Karel: Bouzov (okres Olomouc), in: ed. Tejral Jaroslav, *PV 49*, Brno 2008, s. 352 – 353.

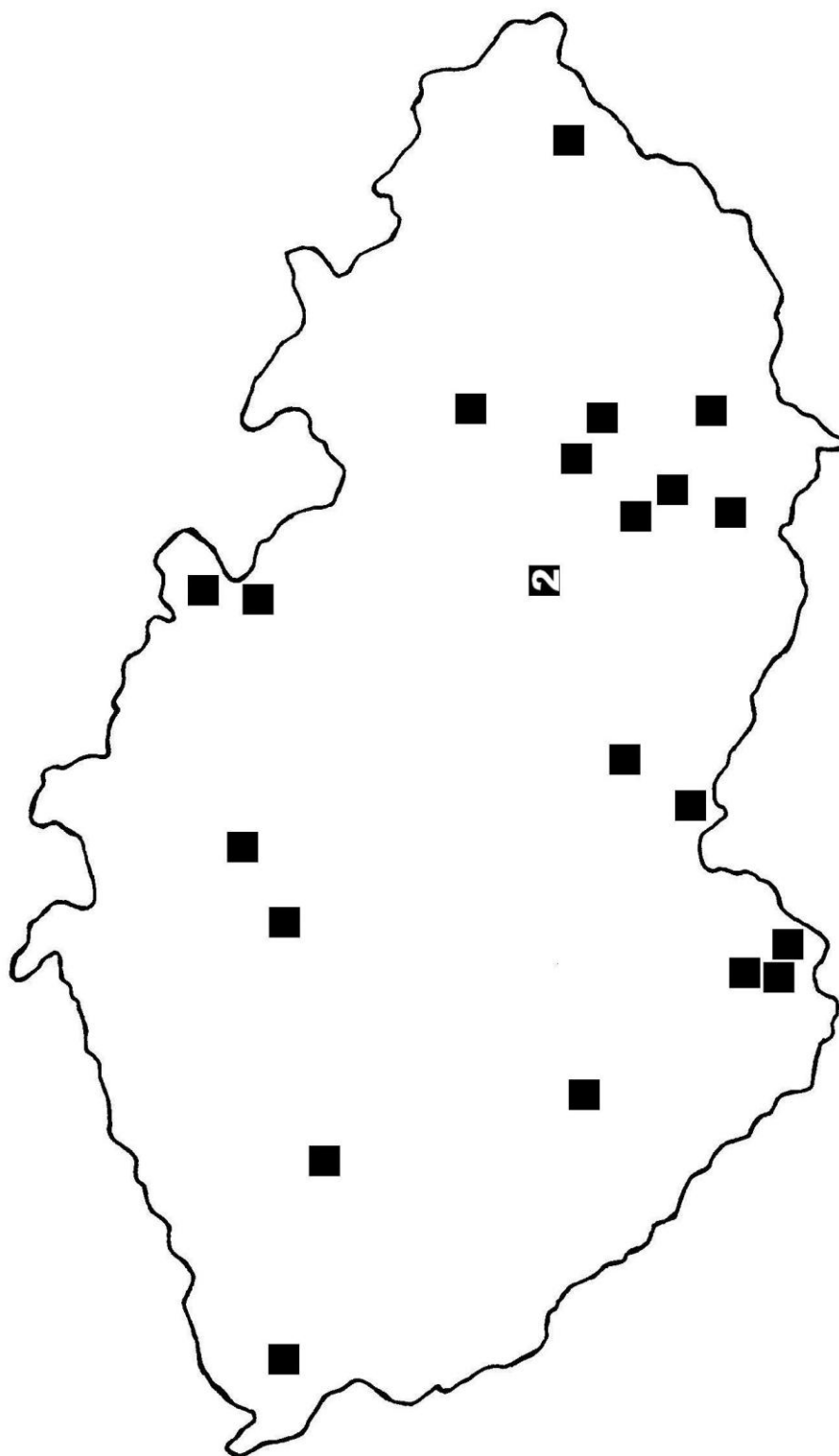
- Špaček Jaroslav, Archeologické výzkumy Městského muzea v Čelákovících v roce 2000, in: *SVS 19*, Roztoky u Prahy – Čelákovice 2001, s. 107 – 114, zvl. s. 111.
- Tichánek Jiří, *Hrad a panství Šostýn*, Opava 2008, s. 121, 129.
- Třeštík Dušan, Cesta Ibrahima ibn Jakuba do Prahy v roce 966, in: *Dějiny a současnost 14*, č. 5, Praha 1992, s. 9 – 13.
- Turek Rudolf, České hradištní nálezy, datované mincemi, in: red. Hensl Witold, *Slavia Antiqua*, č. 1, Poznaň 1948, s. 485 – 535.
- (A) Turek Rudolf, Výzkum hradiště v Libici nad Cidlinou, in: red. Denkstein Vladimír, Drobná Zoroslava, *ČNM CXXII*, č. 1, Praha 1953, s. 19 – 29, zvl. s. 27.
- (B) Turek Rudolf, Výzkum v Libici nad Cidlinou v roce 1952, in: red. Filip Jan, *AR 5*, č. 5, Praha 1953, s. 609 – 621, zvl. s. 609.
- Turek Rudolf, Keramické aquamanile z Klatov, in: red. Drobná Zoroslava, Turek Rudolf, *ČNM CXXVI*, č. 1, Praha 1957, s. 4 – 7.
- Turek Rudolf, K předrománským keramickým akvamaniliím z Čech, in: *ČNM CXXXIV*, Praha 1965, s. 163 – 168.
- Turek Rudolf, Libice nad Cidlinou. Monumentální stavby vnitřního hradiska, in: *Sborník Národního muzea v Praze, řada A – Historie*, č. 35, Praha 1981, s. 1 – 72, zvl. s. 45.

- Unger Josef, Hmotná středověká kultura šlechty, in: ed. Nekuda Vladimír, *AH 10*, Olomouc 1986, s. 323 - 327.
- Unger Josef, *Feudální sídlo ze 13. století u zaniklé vsi Koválov u Žabčic*, Mikulov 1989, nestranováno.
- Unger Josef, *Život na lelekovickém hradě ve 14. století. Antropologická sociální studie*, Brno 1999, s. 53, 54, 106.
- Váňa Zdeněk, Lahvovité tvary v západoslovanské keramice, in: red. Böhm Jaroslav, *PA XLVII*, č. 1, Praha 1956, s. 105 - 150, zvl. s. 135 - 136.
- Vocel Jan Erazim, *Metalgegenstände*, in: *Grundzüge der böhmischen Alterthumskunde*, Prag 1845, s. 8.
- Zápotocký Milan, Třebenice, in: *Katalog středověké keramiky severočeského Polabí*, Praha 1979, s. 158.
- Zatloukal Richard, Zpráva o archeologickém výzkumu ve Žďáře nad Sázavou, trať Staré Město, v letech 1996 - 1999, in: ed. Klápště Jan, Ježek Martin, *MA 1*, Praha 1999, s. 193 - 207, zvl. s. 198.
- Zavřel Petr, Středověké aquamanile z Ledenic, okres České Budějovice, in: *AVJČ 5*, České Budějovice 1988, s. 179 - 182.
- Zíbrt Čeněk Vincenc, *Poctiví mravy a společenské řády při jídle a pití, po rozumu starých Čechův*, Praha 1890.

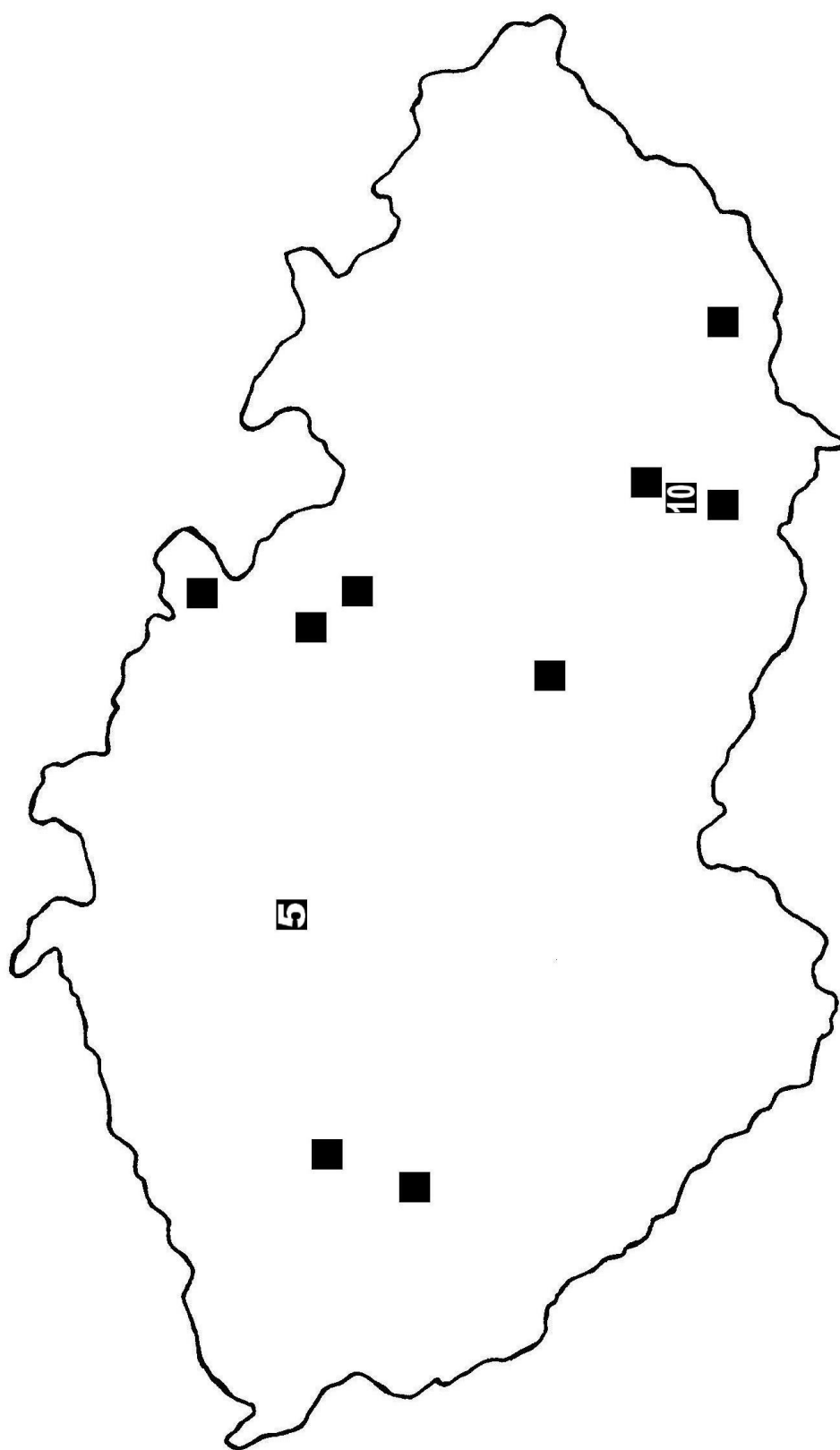
13. Seznam mapových příloh:

- 1) Aquamanile z prostředí hradů a tvrzí
- 2) Aquamanile ze 13. století
- 3) Aquamanile ze 14. století
- 4) Aquamanile bez glazury
- 5) Aquamanile s glazurou
- 6) Skupina aquamanile s podélným vpichem v zorničkách
- 7) Veškeré nálezy aquamanile

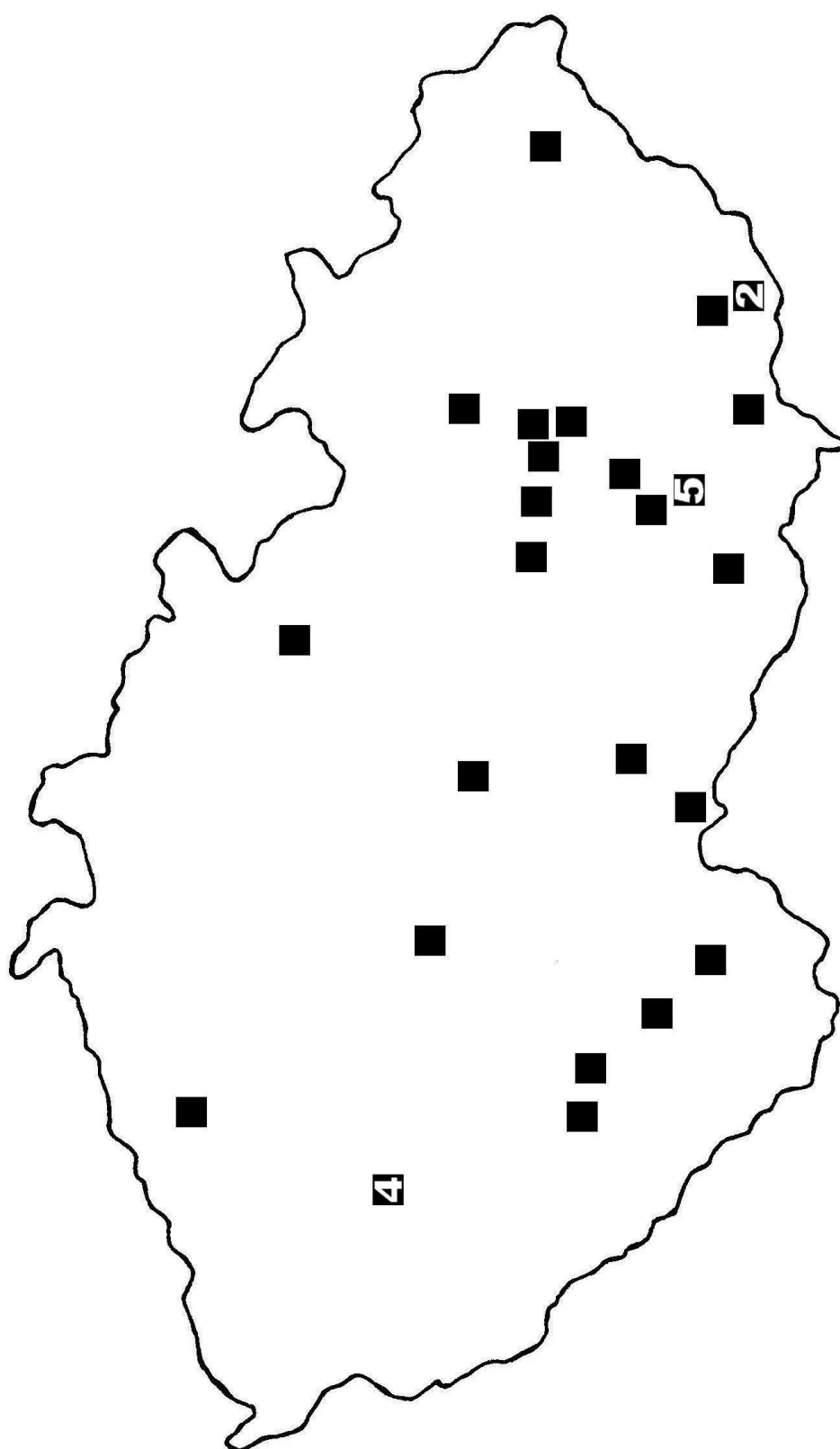
14. Mapové přílohy

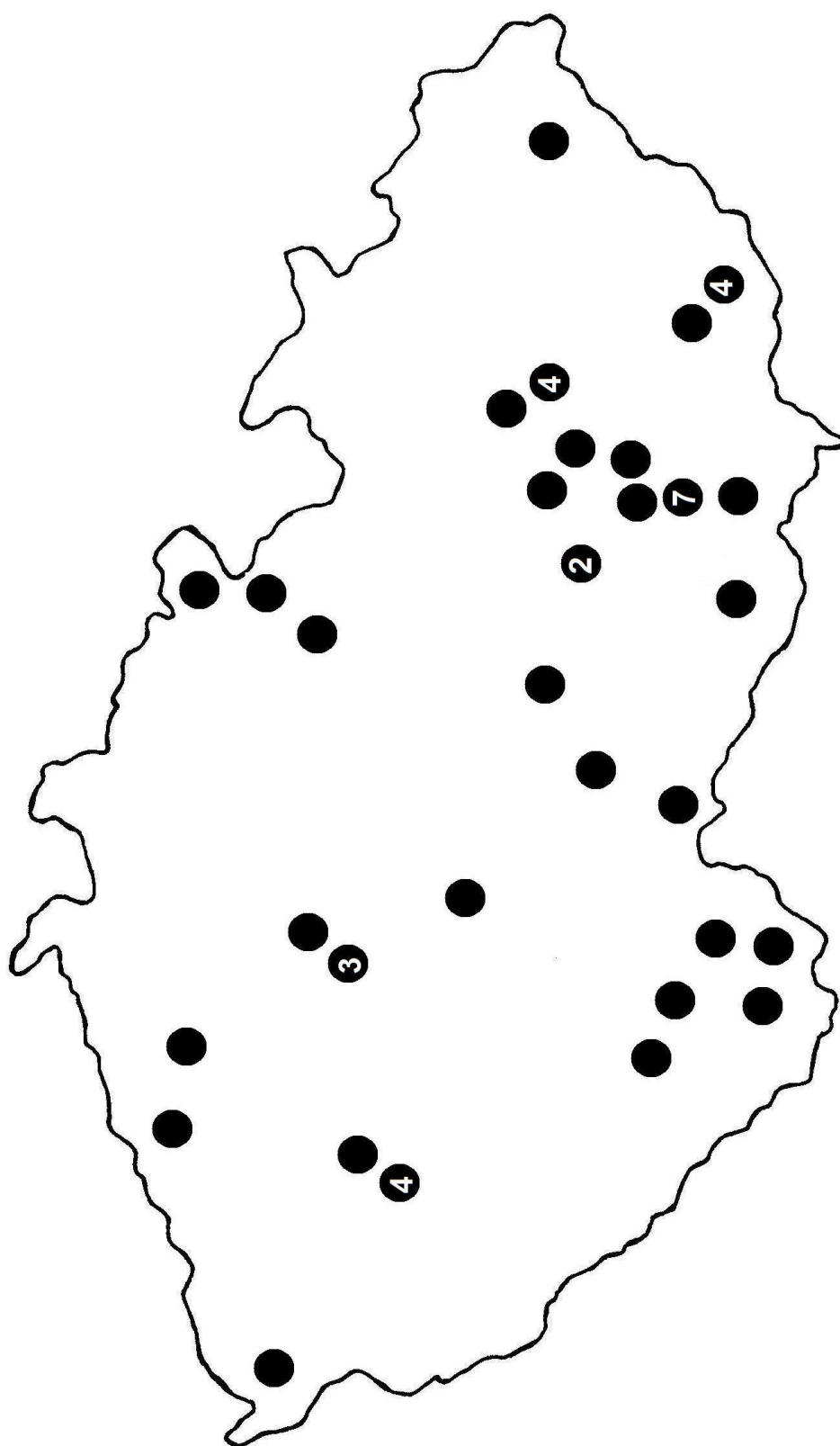
1) Aquamanile z prostředí hradů a tvrzí

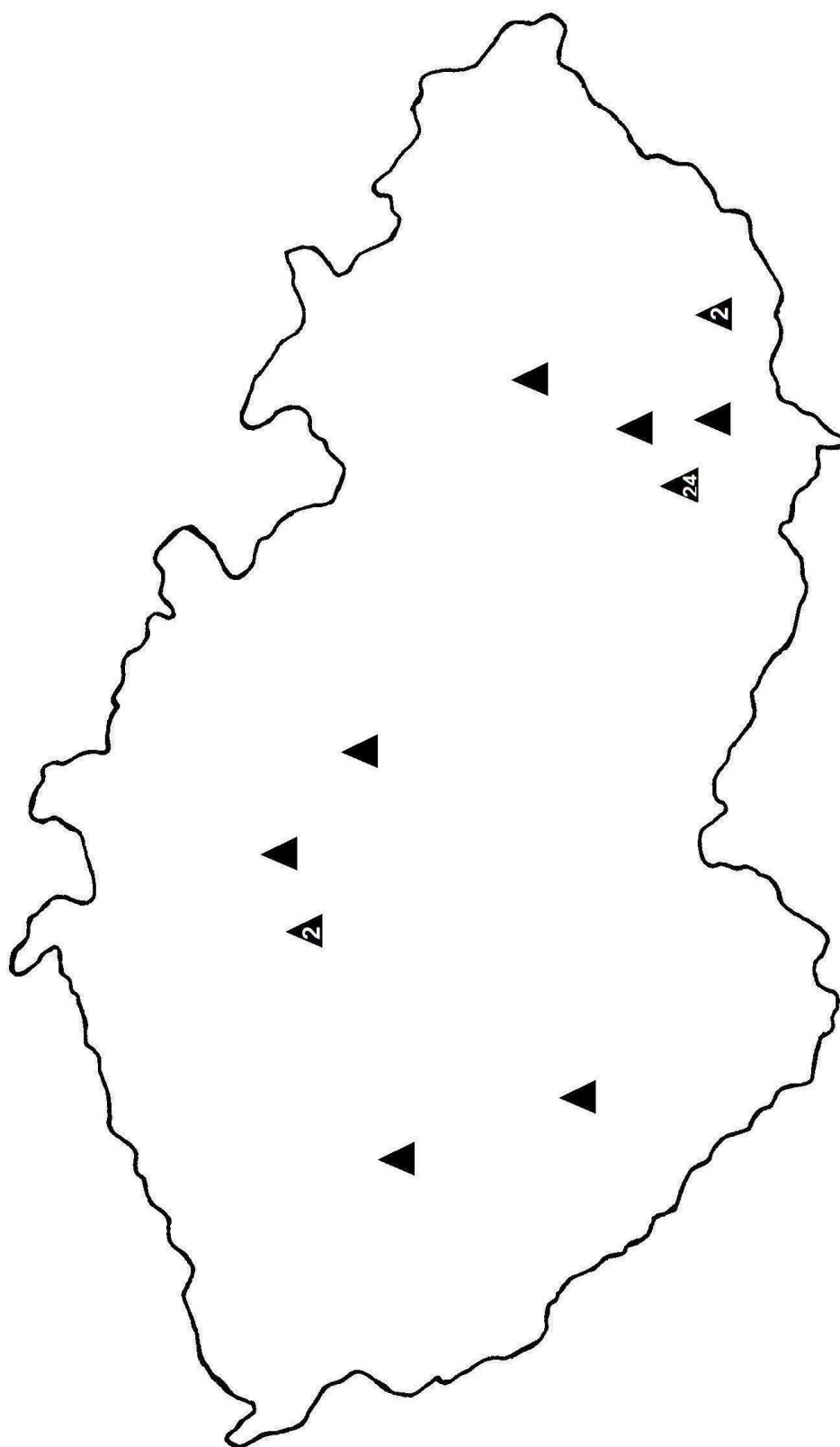
2) Aquamanile ze 13. století

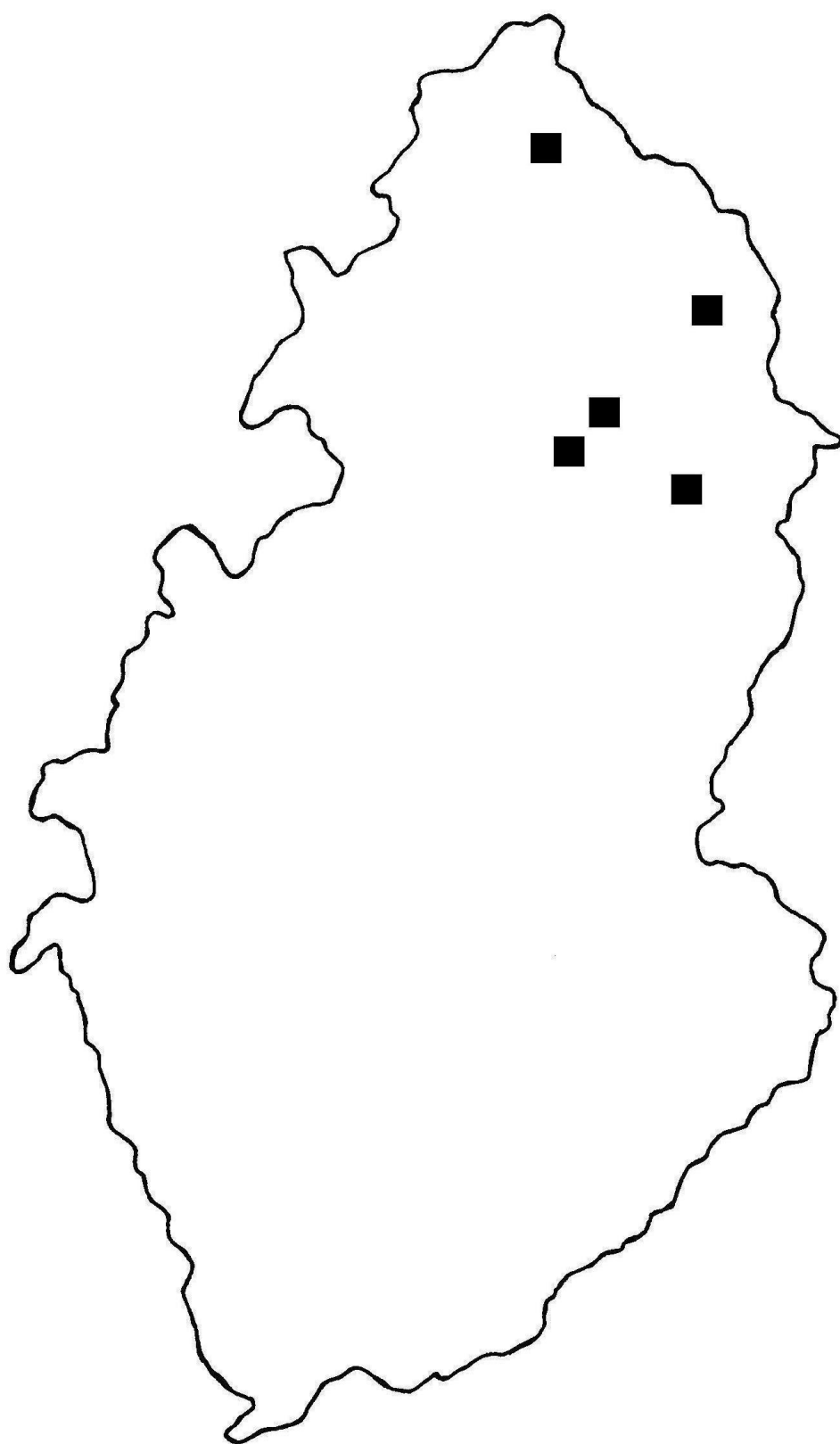
3) Aquamanile ze 14. století

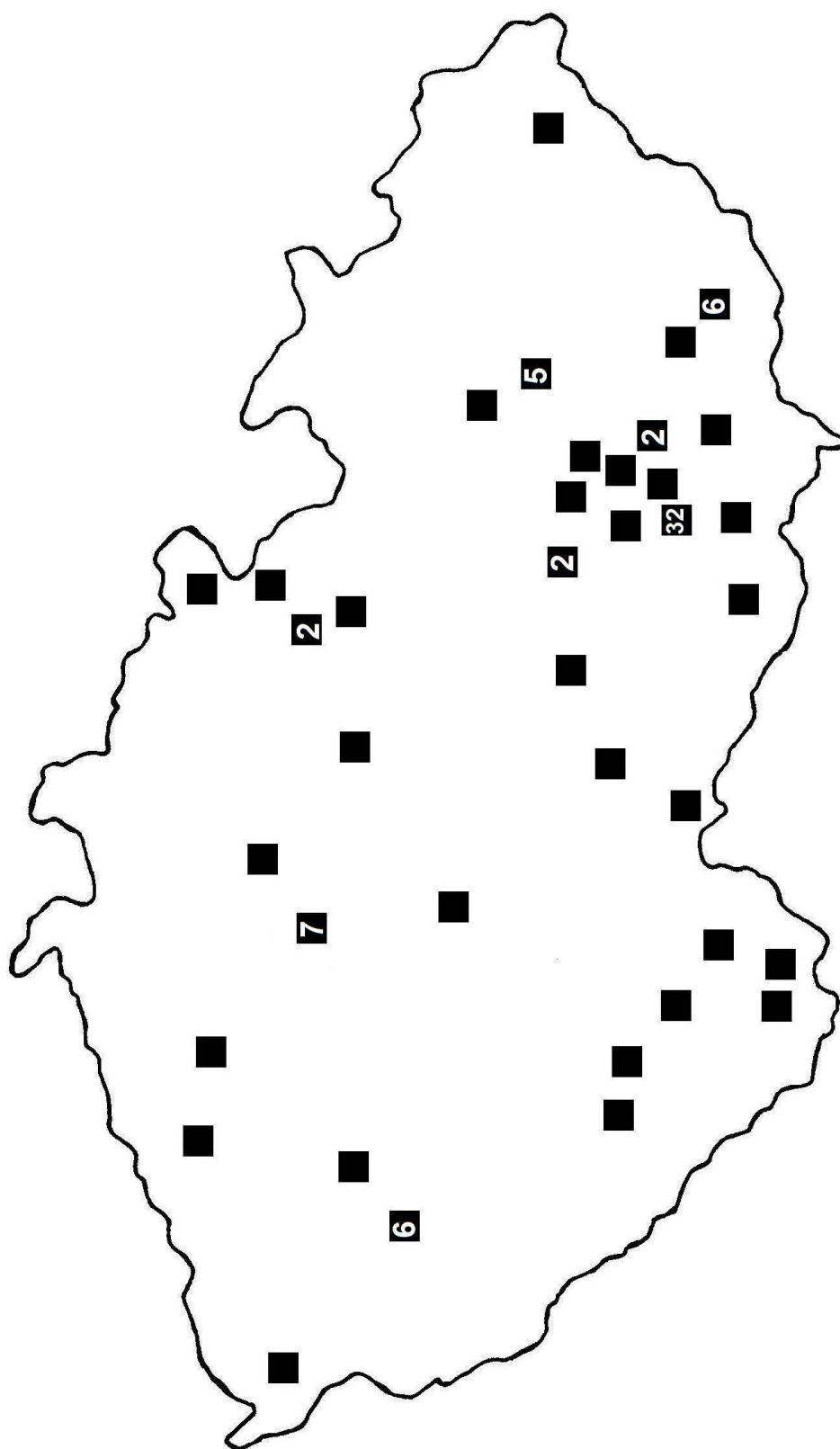
4) Aquamanile bez glazury

5) Aquamanile s glazurou

6) Skupina aquamanile s podélným vpichem v zorničkách

7) Veškeré nálezy aquamanile

15. Katalog aquamanile

1.

Angerbach (okres Plzeň – sever)

Kůň s uzděním

2. polovina 13. století

Keramika

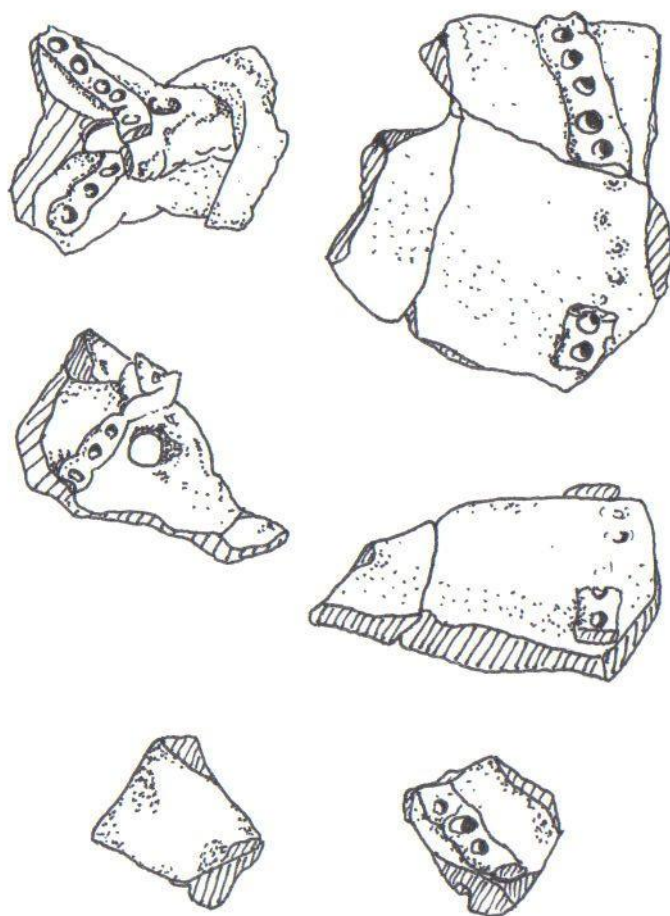
Nalezeno na hradě přechodného typu, v sondě IV, vrstva 1. Jedná se o asi šest zlomků, které pocházejí z keramického aquamanile ve tvaru osedlaného koně. Na některých zlomcích se dochovaly části uzdění. Jde o nalepované proužky hlíny zdobené pomocí vytlačených důlků. Dochovala se část hřbetu koně, která je napříč protknuta kruhovým otvorem, jenž lze, mimo tento nález, spatřit u pražského aquamanile ze Sanytrové ulice. Oba nálezy jsou shodně datovány do 2. poloviny 13. století.

Literatura:

Durdík 2004.

Poznámka:

Za upozornění na nález děkuji prof. PhDr. Tomáši Durdíkovi, DrSc.

Obr. 1

2.

Auersperk (okres Žďár nad Sázavou)

Kůň s uzděním

Před 1404

Keramika, výška 9,5 cm

Muzeum Bystřice nad Pernštejnem

Zlomek poměrně velkého aquamanile byl nalezen při výkopech v rozvalinách hradu roku 1934. Černá hlína obsahuje mletý svor, povrch má intenzivní třpyt. Zachovala se ohlávka, posázená okrouhlými puklicemi. Hřívka koně, vymodelovaná přímo z těla, je členěná pomocí vrypů po obou stranách hřívky. Uši prakticky chybí. Oční bulvy jsou jednoduše vyškrábané do

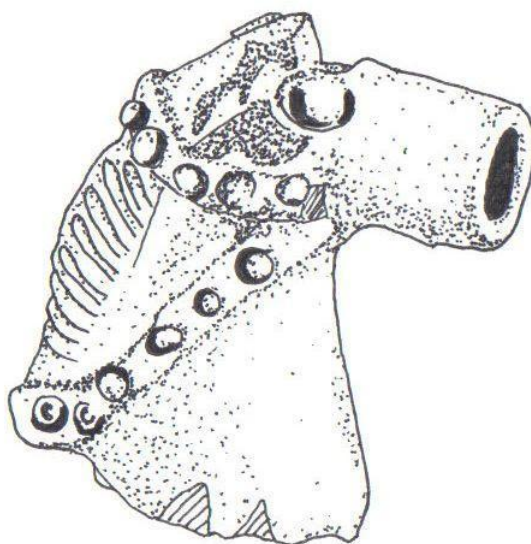
hmoty hlavy a jsou poškozeny. Huba koně tvoří výlevku ve tvaru mohutného válce. Ruka, která aquamanile zhotovila, byla těžká a pádná.

Literatura:

Černohorský 1961, str. 589; Nekuda 1964, str. 18; Nekuda - Reichertová 1968, str. 127, 387, 445; Kasten 1976, str. 446; Měřínský 1979, str. 76; Unger 1986, str. 324; Poláček 1989; Hus 1990, str. 400; Klápště 2007, str. 136.

Poznámka:

Za doplňující informace děkuji PhDr. Vladimíru Císárovi.

Obr. 2

3.

Auersperk (okres Žďár nad Sázavou)

Beran

Keramika

Muzeum Bystřice nad Pernštejnem

Hlavička aquamanile byla získána při povrchovém průzkumu rozvalin hradu v 70. letech 20. století.

Literatura:

Poláček 89; Klápště 2007, str. 136.

Poznámka:

Za doplňující informace děkuji PhDr. Vladimíru Cisárovi.

4.

Bouzov (okres Olomouc)

Kůň

14. století

Keramika

Vlastivědné muzeum Olomouc

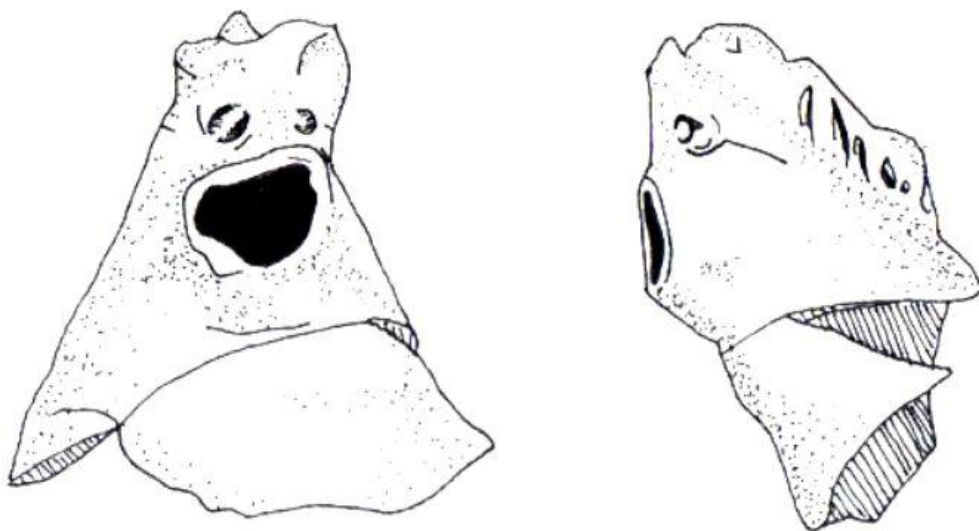
Aquamanile bylo nalezeno v hradním příkopu roku 2007, při archeologickém výzkumu vedeném Pavlem Šlézarem. Jde o zlomek hlavy koně s krkem, zjednodušeně vymodelovaným. Celek připomíná kužel s otvory. Nevýrazná hříva je zdobena po obou stranách několika jednoduchými rýhami, obě uši se dochovaly jen v torzu. Oči jsou zhotoveny pomocí vpichů. Výlevka, umístěná v hubě koně, je uražena u kořene, nedochoval se žádný náznak zakončení. Z celkového vzezření lze spíše usuzovat na 2. polovinu 14. století.

Literatura:

Šlézar - Faltýnek 2008.

Poznámka:

Za doplňující informace děkuji Mgr. Pavlu Šlézarovi.

Obr. 3

5.

Brno – ulice Česká č. p. 10

Zvíře

Přelom 13. a 14. století

Keramika

Brno, inv. č. 144/182

Hřbet zvířete byl nalezen roku 2004. Aquamanile bylo vyrobeno z cihlově červeného materiálu, povrch polit velmi světlou hnědou glazurou. Na obou jeho koncích se nachází zbytky po uchu. Jeden konec fragmentu a obě části ucha jsou zdobeny pomocí drobných rýh.

Literatura:

Sedláčková 2007.

6.

Brno – ulice Česká č. p. 10

Zvíře

Keramika

Brno inv. č. 189/11

Dva zlomky polévané žlutohnědou glazurou byly objeveny roku 2004. První představuje pravděpodobně výlevku, která je na povrchu zdobena malými žlábkami a částečně glazovaná i uvnitř. Druhý zlomek pochází patrně ze zadní části hřbetu zvířete s částečně dochovaným uchem. To je na svrchní straně zdobeno dvěma pásy vstřícných trojúhelníků.

Literatura:

Sedláčková 2007.

7.

Brno – ulice Česká č. p. 20

Kůň s jezdcem

2. polovina 14. století

Keramika, výška 16,5 cm, délka 20 cm

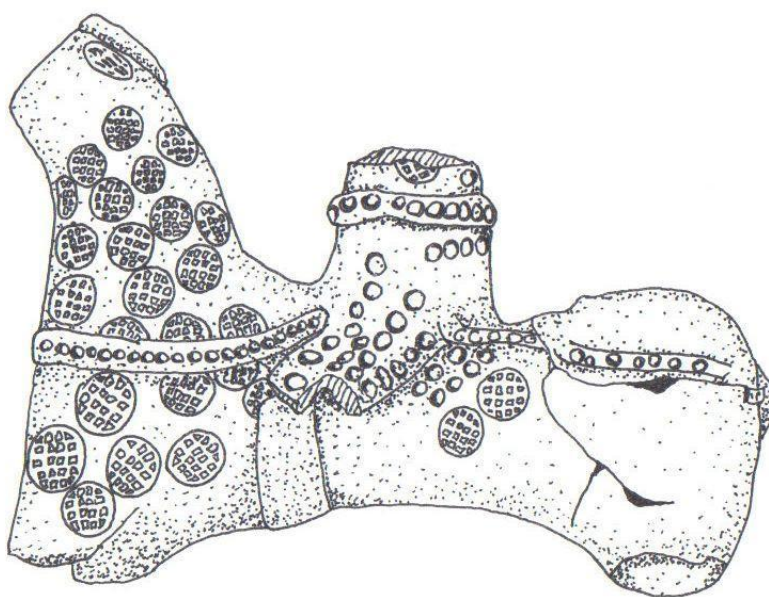
Moravské muzeum v Brně – historické oddělení, inv. č. 384.

Aquamanile v podobě jezdce na koni, nalezeného roku 1927, se dochovalo jen ve formě poškozeného torza. Materiálem je olivově nahnědlá hlína. Tělo jezdce je pokryto malými kroužky, jež bezesporu naznačují brnění. Postavě chybí celá horní polovina těla, nohy jsou rovněž poškozené. Levá noha je uražena nad kolenem, pravá chybí úplně. Kůň nese zbytek postroje a hřívky, nohy jsou uražené a poškozený zadek je domodelován. Nejzajímavějším prvkem je výzdoba těla koně. To pokrývají kroužky se čtvercovým rastrem. Prozatím je to snad

jediné hliněné aquamanile, které je takto zdobeno. Analogií je několik. Jednak zmíním aquamanile z florentského muzea Bargello, to však nemusí být inspiračním zdrojem. Tento způsob pokrytí těla koně se vyskytuje též ve Velislavově bibli, kde na takto zdobeném koni - grošáku, vždy sedí významný člověk. Pokud se pozorně podíváme na zbylou část trupu jezdce, můžeme zde tento ozdobný prvek nalézt také. Řemeslník nejspíše plně nepochopil smysl této výzdoby.

Literatura:

Černohorský 1961, str. 581 - 585; Nekuda 1964, str. 18; Nekuda, Reichertová 1968, str. 127, 283 - 284, 386, 445; Kasten 1976, str. 445; Zavřel 1988, str. 180; Hus 1990, str. 400; Veselá 2004, str. I.

Obr. 4

8.

Brno - ulice Dominikánská č. p. 15

Zvíře

Přelom 13. a 14. století

Keramika

Muzeum města Brna, ev. č. A 404 538, A 404 540

Torzo aquamanile představují dva zlomky pokryté zelenavě-žlutou glazurou, která je typická pro brněnská aquamanile. První zlomek představuje plece a druhý nožku se spodní částí těla.

Literatura:

Sáňková 2007.

9.

Brno – ulice Dominikánská č. p. 15 – 19

Zvíře

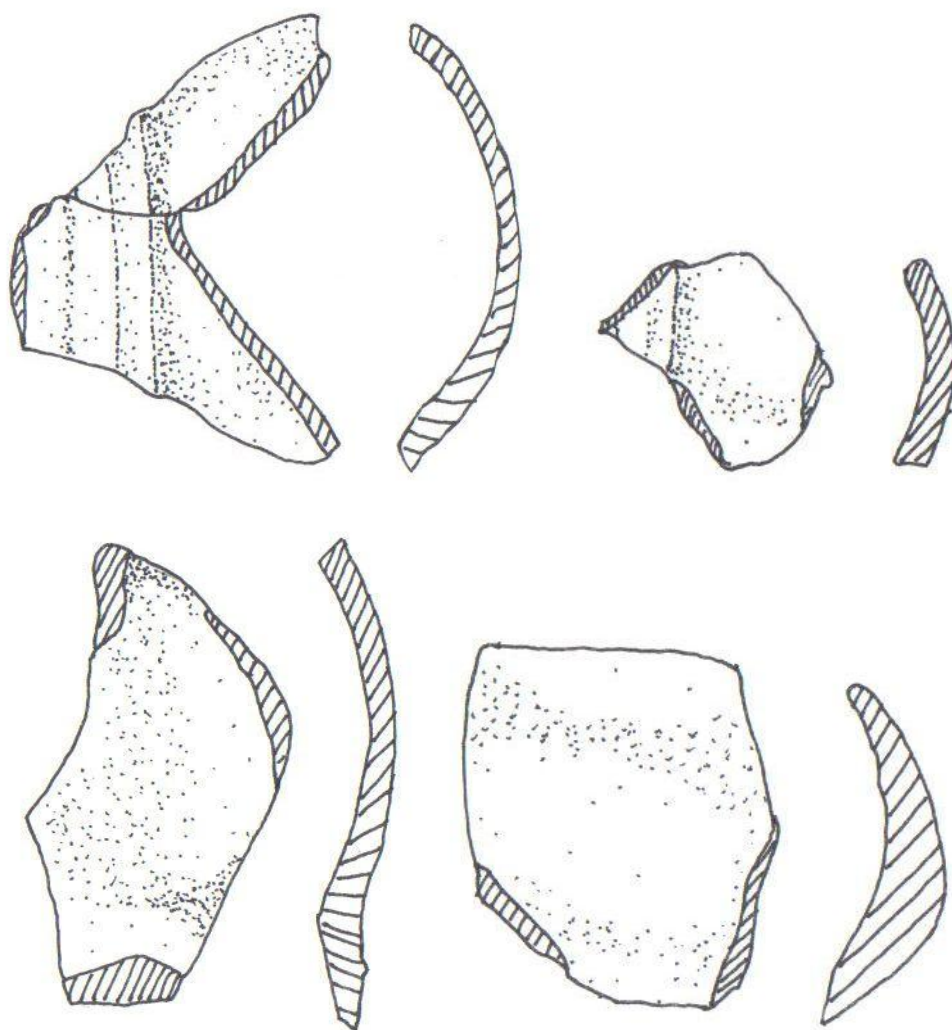
Keramika

Muzeum města Brna, inv. č. 401847-992/84

Tři zlomky cihlově oranžové barvy, vytáčené na kruhu, jsou na vnějších stranách pokryty světle hnědou engobou. Další dva střepy podobného charakteru jako předchozí, nicméně zhotovené v ruce, pochází nejspíše z přední části nádoby a jsou zde patrné náběhy na nožky. Poslední dva střepy vykazují podobné vlastnosti jako předchozí. Možná pochází z přední části nádobky.

Literatura:

Procházka 1985; Procházka 1987; Himelová – Procházka 1987; Veselá 2004, str. III – IV.

Obr. 5

10.

Brno – ulice Dominikánská, blok 20

Kůň

Počátek 15. století

Keramika

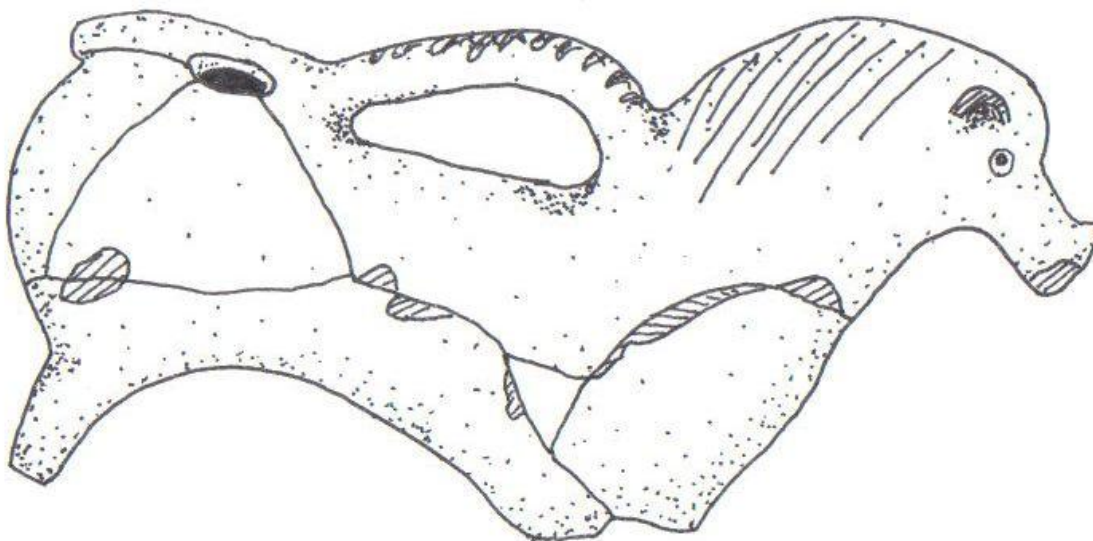
Muzeum města Brna, inv. č. 99/67-1200/439

Světle šedý, redukčně vypálený kůň s trupem vytočeným na kruhu. Ostatní části domodelovány v ruce. Tělo stojí na drobných nožkách, přičemž přední jsou, stejně jako část břicha zvířete, odlomeny. Výlevka se nachází v rourkovité

hubě zvířete. Uši jsou dnes částečně odlomené, oči jednoduše znázorňují vpichy, hřívu naznačují vrypy po celém krku. Držadlo, zdobené přesekáváním, se pne od zátylku koně až k zadku, kde je před malým kulatým ocasem umístěn nalévací otvor. Velmi blízké je aquamanile z Rybníků.

Literatura:

Merta 1999; Veselá 2004, str. VIII.

Obr. 6

11.

Brno – ulice Dominikánská

Zvíře

Konec 13. století

Keramika, hlava – výška 4 cm, délka 3,7 cm, nožka – výška 6,5 cm, šířka 5,2 cm

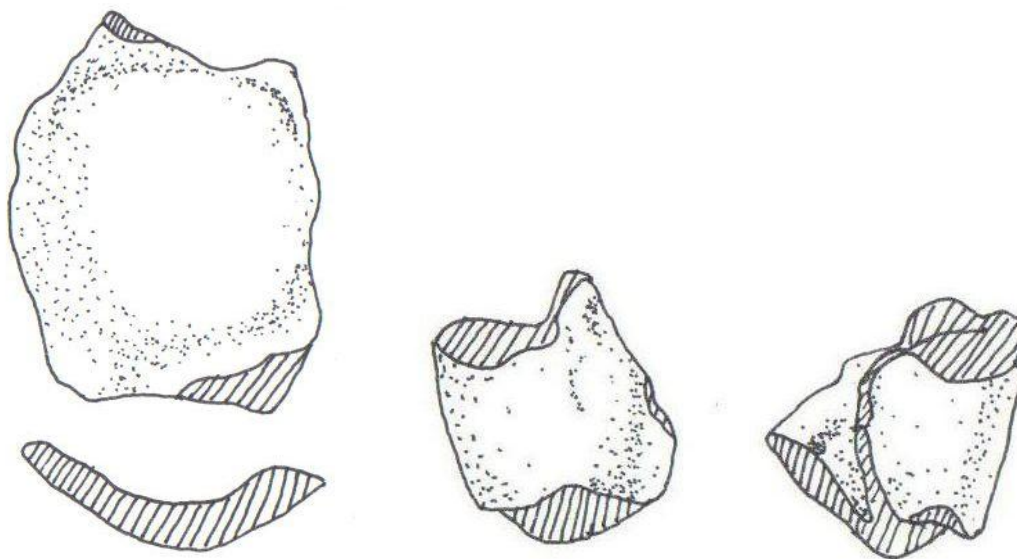
Muzeum města Brna, inv. č. 00/10-201877/1299

Dva nepravidelné zlomky z cihlově červeného těsta, světle červenohnědě polévané. První střep představuje patrně hrudní část aquamanile s náběhem na nožku a nahoře s náběhem

v předpokládanou hlavičku. Druhý zlomek pochází přímo z přechodu nádoby v nožku.

Literatura:

Merta - Peška - Zapletalová 2001; Veselá 2004, str. XI.

Obr. 7

12.

Brno - ulice Dominikánská

Beran

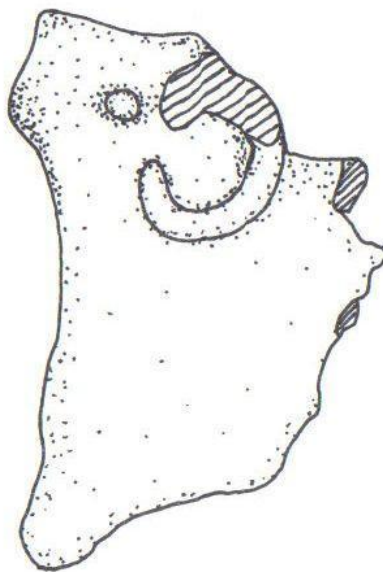
Keramika, výška 7 cm

Muzeum města Brna, nemá inv. č.

Zlomek přední části beránka z šedého, místy cihlově oranžového, těsta kryje olivově zelená glazura. Obě přední nohy zvířete jsou poškozeny, především pravá. Na levé straně hlavy se dochoval mírně zatočený roh, oči jsou plastické. Výlevku umístili do rourkovité huby zvířete, nalévací otvor se nachází v zátylku, odkud také vede páskové držadlo.

Literatura:

Merta - Peška - Zapletalová 2001; Veselá 2004, str. XII - XIII.

Obr. 8

13.

Brno – ulice Dominikánská

Kůň

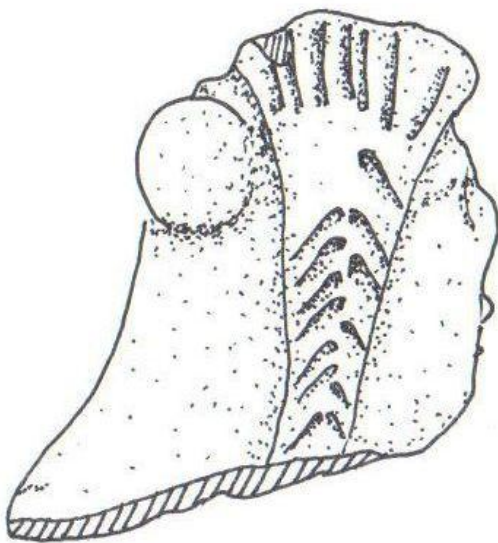
Keramika

Muzeum města Brna, inv. č. 200461/168

Torzo krku a hlavy koně z cihlově červené hlíny kryté olivově zelenou glazurou s odlomenýma ušima. Po celé délce krku je nalepený asi 1 cm široký pásek zdobený šikmo se střídajícími vrypy, představující hřívu.

Literatura:

Merta - Peška - Zapletalová 2001; Veselá 2004, str. VIII - IX.

Obr. 9

14.

Brno – ulice Dominikánská

Beran

Keramika, výška 7 cm

Muzeum města Brna, inv. č. 00/10-206095/1365

Střep z pravé přední poloviny beránka, zhotovený z šedého těsta, olivově zeleně polévaný. Dochoval se jen jeden mírně zatočený roh, plastické oči s důlkem a část nalévacího otvoru za krkem. Výlevka se nacházela v hubě zvířete.

Literatura:

Merta – Peška – Zapletalová 2001; Veselá 2004, str. XII.

15.

Brno – ulice Dominikánská

Beran

Konec 13. století

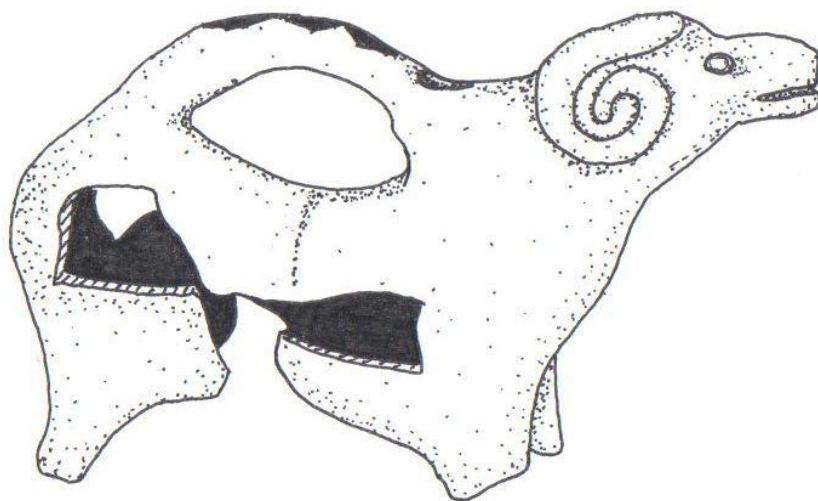
Keramika, výška 14 cm, délka 20 cm

Muzeum města Brna, inv. č. 00/10-201877/1299

Berana z cihlově červené hlíny pokrývá žlutohnědá až olivově zelená glazura, oči, rohy a ryté části držadla jsou zvýrazněny pomocí černé engoby. Tělo sestává ze dvou spojených, na kruhu vytáčených nádobek, ty spočívají na čtyřech menších nožkách, z nichž se dochovaly jen dvě zadní. Dopředu protaženou hlavičku zakončuje rourkovitá výlevka v hubě zvířete, asi 8 mm napříč proříznutá. Oči s menšími vrypy a několikrát zatočené rohy jsou přilepené. V zátylku se nachází kónický otvor nálevky a také kořen držadla, jež se obloukovitě pne až k zadku zvířete. Povrch ucha zdobí tři ryté kosočtverce. Aquamanile bylo slepeno z neúplného souboru střeptů, chybí především partie břicha a zadních kýt zvířete.

Literatura:

Merta - Peška - Zapletalová 2001; Veselá 2004, s. XI; Fífková - Reichová 2006, s. 230.

Obr. 10

16.

Brno – ulice Dominikánská

Kůň

Konec 13. století

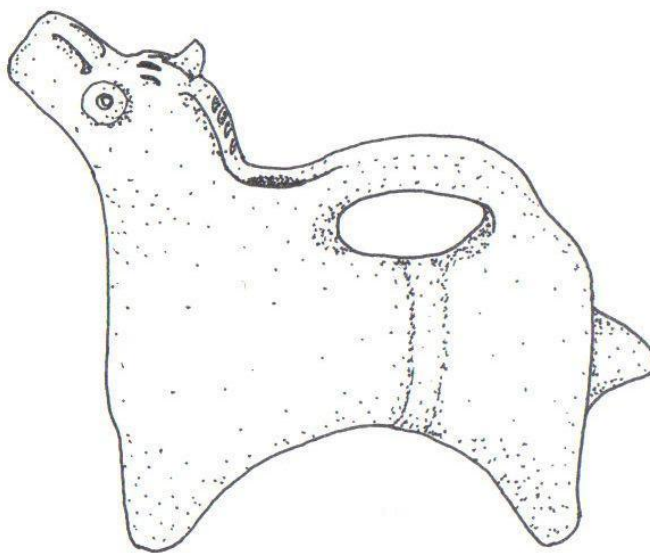
Keramika

Muzeum města Brna, inv. č. 00/10-207005/1379

Koníka, vyrobeného z cihlově červeného těsta, pokrývá olivově zelená glazura. Tělo tvoří dvě vytáčené nádoby, zadní zakončuje kuželovitě vystupující ocas, přední část ústí v krk s hlavou zvířete. Poměrně dominantní výlevka je umístěna v hubě zvířete, oči a hřívá v podobě přesekávané pásy jsou lepeny na tělo. Nálevka se nachází v zátýlku zvířete, odkud se také obloukem pne držadlo k zadku.

Literatura:

Merta – Peška – Zapletalová 2001; Veselá 2004, str. XIII.

Obr. 11

17.

Brno – ulice Dominikánská

Zvíře

Konec 13. století

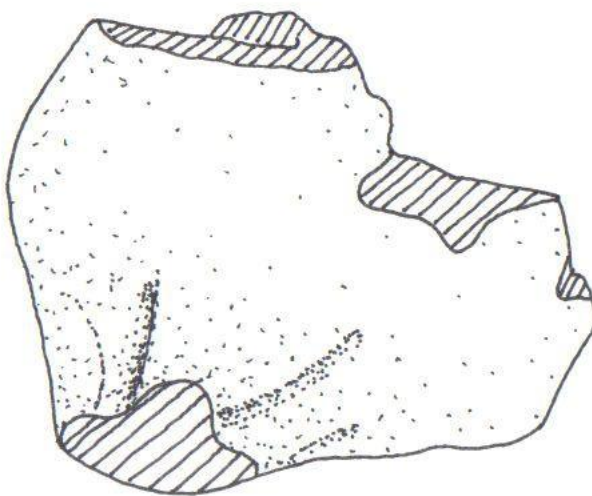
Keramika

Muzeum města Brna, inv. č. 00/10-207005/1379

Torzo zadní části těla zvířete sestávající z částečně uražených noh a části držadla, zhotovené z šedého, místy naoranžovělého těsta, žlutohnědě polévaného.

Literatura:

Merta – Peška – Zapletalová 2001; Veselá 2004, str. XIII.

Obr. 12

18.

Brno – ulice Dominikánská

Kůň s jezdcem

Kolem 1300

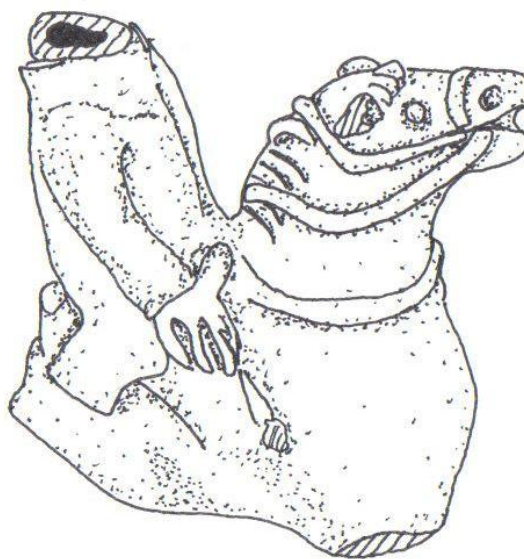
Keramika, výška 11 cm, délka 11 cm

Muzeum města Brna, inv. č. 00/10-202396/1186

Torzo koně s jezdcem z cihlově červeného těsta, celé polévané olivově zelenou glazurou. Z koně se dochovala jen přední polovina bez končetin. Kůň je postrojený čtyřmi nalepenými pásky. Pootevřená tlama zvířete obsahuje výlevku, oči a nozdry jsou jednoduše ryté, uši ulomené. V sedle sedí jezdec s ulomenou hlavou, oběma nohama a levou rukou. Pravá ruka je pokrčená a spočívá na jezdcově stehně. Oděv naznačují cípy látky provedené pomocí plastické modelace.

Literatura:

Merta - Peška - Zapletalová 2001; Veselá 2004, str. IX - X.

Obr. 13

19.

Brno – ulice Dominikánská

Kůň

Přelom 13. a 14. století

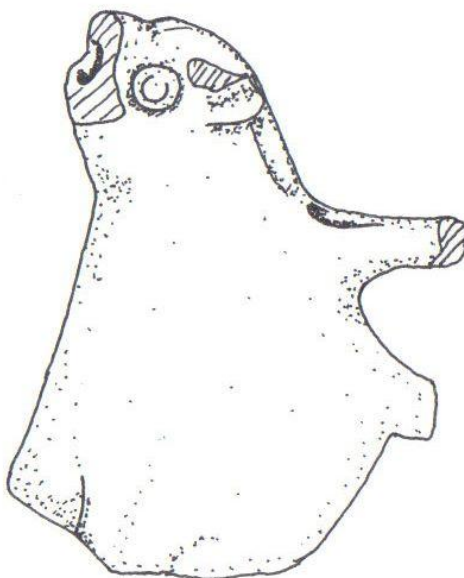
Keramika

Muzeum města Brna, inv. č. 00/10-202957/2106

Přední část nádoby s poškozenýma nohama, zhotovená z cihlově červené hlíny, olivově zeleně polévaná. Přední část hlavičky s výlevkou chybí, určení zvířete není jisté. Oči jsou přilepené, dochovala se i plasticky vyvedená hřívá. Nalévací otvor je umístěn v zátylku zvířete, hned za ním ční kořen držadla.

Literatura:

Merta - Peška - Zapletalová 2001; Veselá 2004, str. XIII - XIV.

Obr. 14

20.

Brno - ulice Dominikánská

Kůň ?

1. polovina 14. století

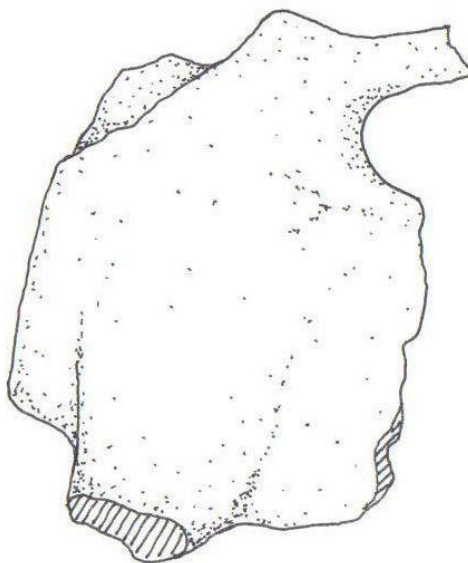
Keramika

Muzeum města Brna, inv. č. 00/10-204451/1267

Bezhlavá přední část těla zhotovená z šedé hlíny, olivově zeleně polévaná. Na střepe jsou patrné částečně uražené nohy, zbytek držadla a nalévací otvor umístěný za krkem zvířete.

Literatura:

Merta - Peška - Zapletalová 2001; Veselá 2004, str. X.

Obr. 15

21.

Brno – ulice Dorných – kolektor

Beran

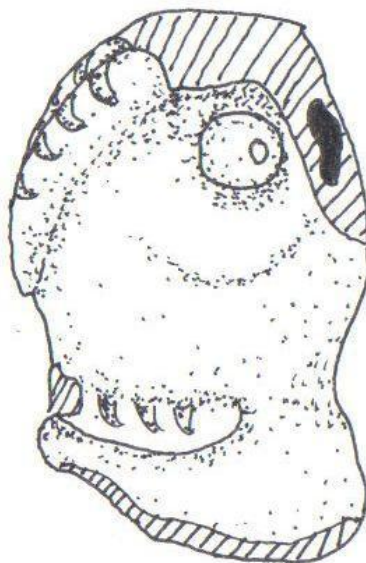
Keramika, výška 6,8 cm, délka 9,3 cm

Muzeum města Brna, nemá inv. č.

Hlavička a část krku beránka zhotoveného z šedého až tmavě šedého těsta, olivově zeleně polévaného. Rohy zvířete jsou velmi plasticky modelovány, zvýrazněny vroubkováním a při jejich kořenech se nacházejí plastické výčnělky očí. Přední část hlavy zvířete chybí.

Literatura:

Geislerová - Procházka 1995; Veselá 2004, str. V-VI.

Obr. 16

22.

Brno – ulice Dornych

Kůň s uzděním

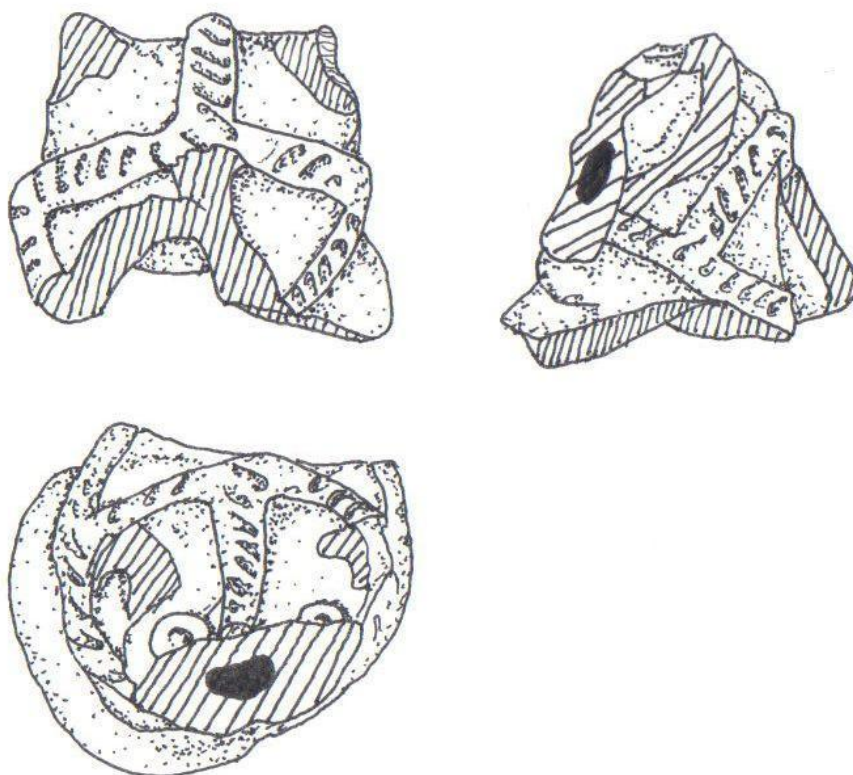
Keramika, výška 4 cm, délka 4,8 cm

Muzeum města Brna, inv. č. 06/2002-2269/10

Střep části hlavy koníka, zhotovený z šedobílého těsta, polévaný světle žlutě. Patrné jsou části rytých očí a napolo ураžené uši, kolem nichž je přilepena páska zdobená přesekáváním, naznačující uzdění. Výlevka o průměru 8 mm je umístěna mezi hubou a krkem zvířete.

Literatura:

Zůbek 2003; Veselá 2004, str. XVI – XVII.

Obr. 17

23.

Brno – ulice Kobližná – Kozí parcela č. 54

Muž

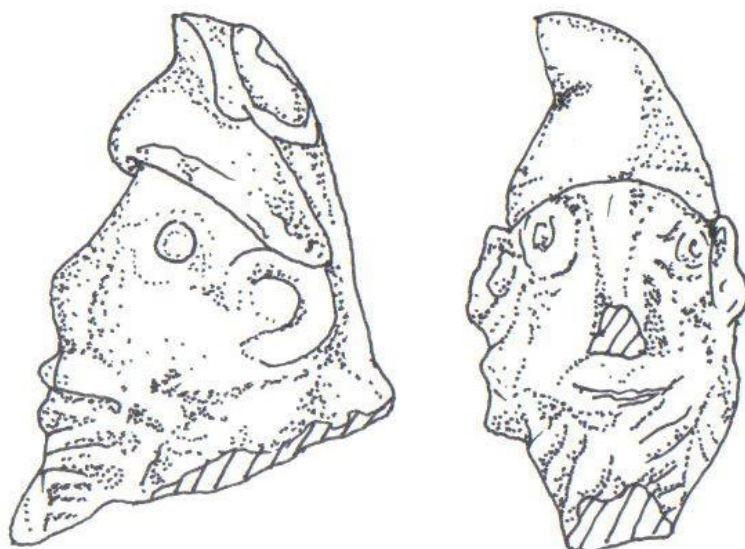
Keramika, výška 7,2 cm, délka 4,6 cm

Muzeum města Brna, inv. č. A 409086

Dutá hlavička z jemné hlíny, na povrchu růžovohnědé, na lomu tmavě šedé barvy, má asymetrický obličej s šikmo posazenou čepicí s odlomeným vrcholem. Bradku vymezují zářezy, plná ústa a oválné uši byly přimodelovány. Nos s ulomenou špičkou se nachází mezi zcela nepravidelně usazenýma očima.

Literatura:

Procházka 1990; Veselá 2004, str. IV.

Obr. 18

24.

Brno – Komárov

Zvíře

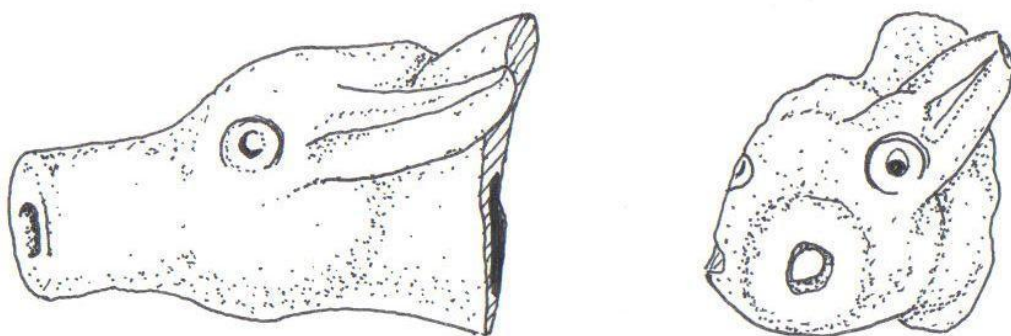
Keramika, výška 4 cm, délka 5,5 cm

Muzeum města Brna, inv. č. 321458

Hlavička z červeného těsta se zbytky olivově zelené glazury, nalezená v místech klášterního hřbitova. Dochovalo se levé, dosti dlouhé ucho a kroužkovitě vytlačované oči. V hubě zvířete je umístěna rourkovitá výlevka. Určení zvířete je nejisté, může jít o lišku, psa či osla.

Literatura:

Veselá 2004, str. V.

Obr. 19

25.

Brno – ulice Květinářská – divadlo Reduta

Beran

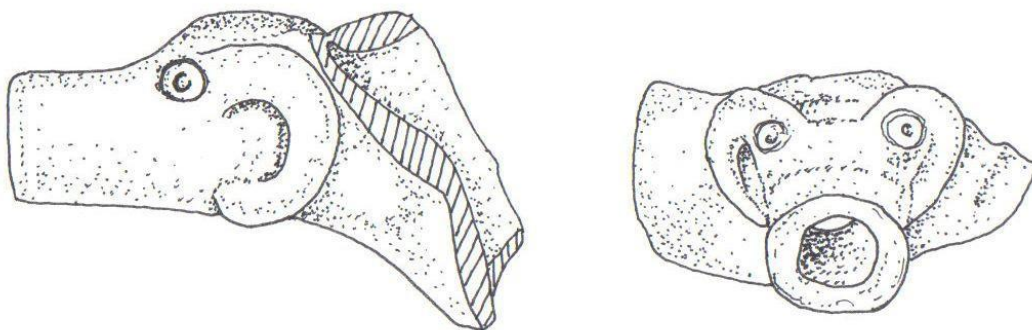
Keramika, výška 5,4 cm, délka 7,5 cm

Muzeum města Brna, inv. č. 30/2002-218/3

Hlavička berana vymodelovaná z cihlově oranžové, na vnější straně šedé keramické hmoty, olivově zeleně glazovaný. Výlevka o průměru 12 mm je umístěna v hubě zvířete. Oči jsou kroužkovitě vytlačované, od nich pak vedou zatočené rohy prosté výzdoby.

Literatura:

Peška – Zapletalová 2003; Veselá 2004, str. XVII.

Obr. 20

26.

Brno – ulice Květinářská – divadlo Reduta

Beran, ucho nádoby

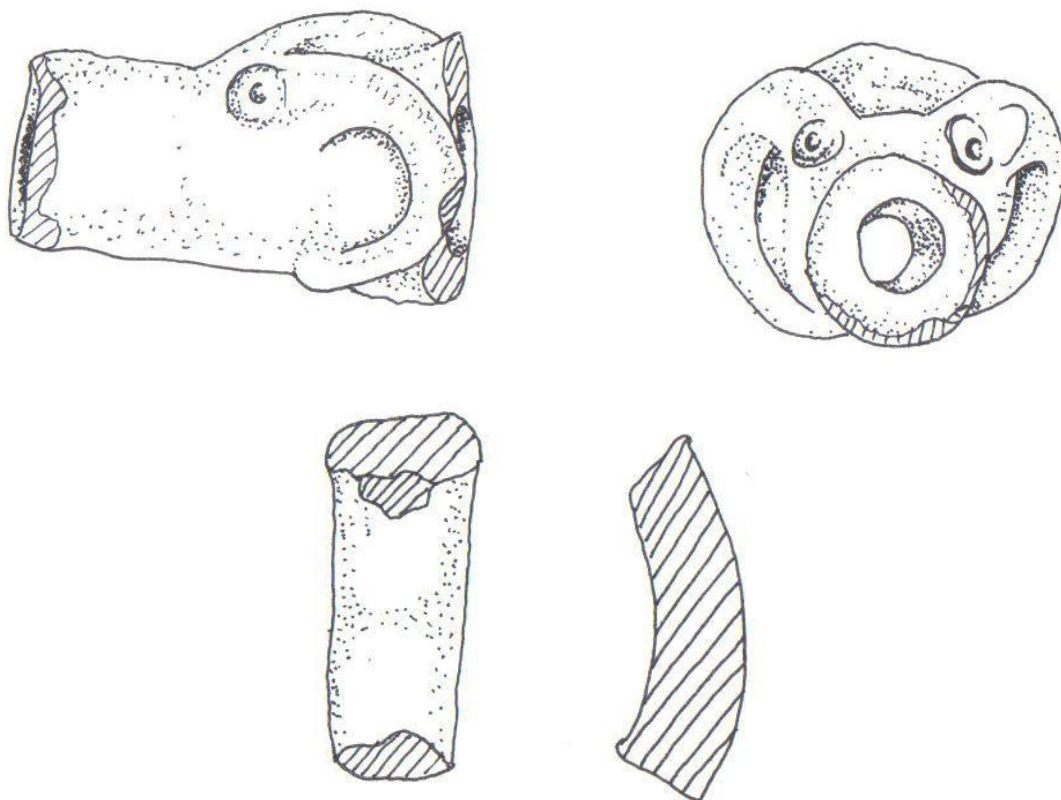
Keramika, výška 3,5 cm, délka 5,4 cm

Muzeum města Brna, inv. č. 30/2002-204/48, inv. č. ucha
30/2002-204/48

Hlavička beránka obdobně technologicky i výtvarně zpracovaný jako předešlý nález. V kontextu odpadové jímky bylo nalezeno i ucho dlouhé 5,5 cm. Je možné, že spolu s předchozí hlavičkou tyto tři kusy dohromady tvořily tzv. třmenovou konvici.

Literatura:

Peška – Zapletalová 2003; Veselá 2004, str. XVII.

Obr. 21

27.

Brno – Moravská galerie

Lev

14. století ?

Bronz, výška 21,5 cm, délka 20,3 cm

Moravská galerie v Brně, inv. č. 6423

Lev byl zakoupen ze sbírky Carla z Grote roku 1887. Nádobka je kompletní a vyjma ústí výlevky nevykazuje známky poškození. Výlevku svírá lev v otevřené tlamě, zuby nejsou naznačeny. Patrné jsou nozdry i řasy okolo mandlovitých očí, čímž se blíží lidským. Kratší, obloukovitě klenuté uši dosedají na vrcholek hřívy, která je vyvedena pomocí rýh a téměř pravidelně se opakujících nerovností dodávajících plasticitu. Pod bradou se od jednoho ucha ke druhému táhne pásový lem, částečně připomínající obojek. Tělo zvířete, prosté jakékoliv výzdoby, spočívá na čtyřech mírně stylizovaných lvích tlapách zakončených prsty. Drápy nejsou patrné. Ocas zvířete se v nepravidelném vysokém oblouku pne k zátylku hlavy, kde je zakončen typickou bambulkou, která se nachází i v polovině délky ocasu. Na hřbetu spočívá útvar podobný sedlu, jež kryje nálevku.

Literatura:

<http://www.moravska-galerie.cz/igalerie/output/obj000411.html>

vyhledáno 24. 10. 2010

Obr. 22

28.

Brno – ulice Rašínova č. p. 4

Ježek

Přelom 14. a 15. století

Keramika, výška 14 cm, délka 12 cm

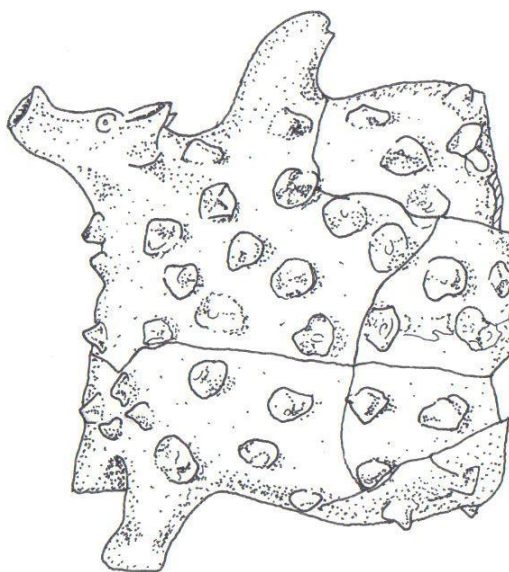
Muzeum města Brna, inv. č. 30/97-1185/003

Nález byl učiněn roku 1997. Aquamanile, nalezené ve formě střeptů šedobílé barvy, se z části podařilo slepit. Povrch nádoby kryje žluto-hnědá glazura. Tvar připomíná tzv. bombu. Do jisté míry může mít zvolený motiv i žertovný obsah, neboť díky ostnům nádoba „bodala“ do rukou a zásadně se musela uchopit za ucho, jehož kořen s náběhem se dochoval v zátylku zvířete. Ostny jsou málo plastické, avšak značně zbytnělé. Hlava zvířete je tvořena jednoduchou trubkovitou výlevkou

o průměru 7 mm a dvěma asymetrickýma zašpičatělýma ušima. Oči jsou umně vyryté, stejně jako i malé nozdry. Nádobka stála na nožkách zakončených naznačenými chodidly. Zcela se dochovala jen levá přední.

Literatura:

Merta 1998; Veselá 2004, str. VI.

Obr. 23

29.

Brno – ulice Spálená – kolektor

Zvíře

2. polovina 13. století

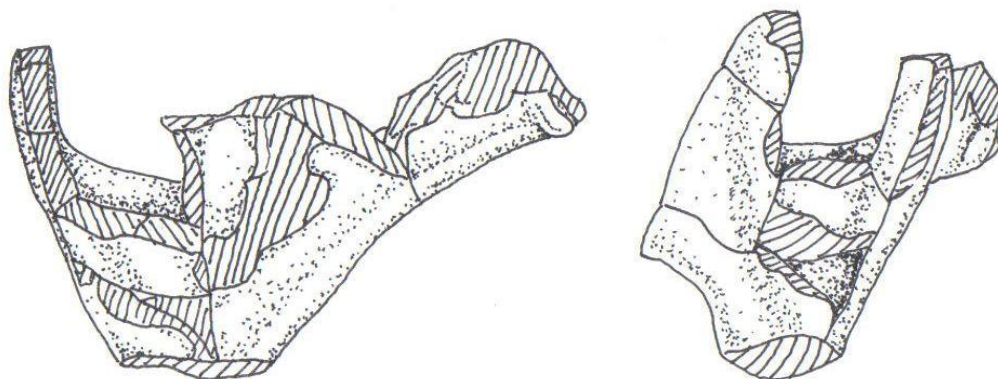
Keramika, výška 7 cm, délka 11,2 cm

Muzeum města Brna, inv. č. 174/2001-1223/22

Ze sedmi střepů slepené torzo na kruhu vytáčené levé přední části nádoby s náběhem na nožku, zhotovené z šedé hlíny, glazované olivově zeleně. Na konci střepu je patrný plastický pásek široký cca 6 mm, což by mohla být část jezdeckého postroje.

Literatura:

Zůbek 2002; Veselá 2004, str. XV-XVI.

Obr. 24

30.

Brno - Stará radnice

Beran

2. polovina 13. století až 1. polovina 14. století

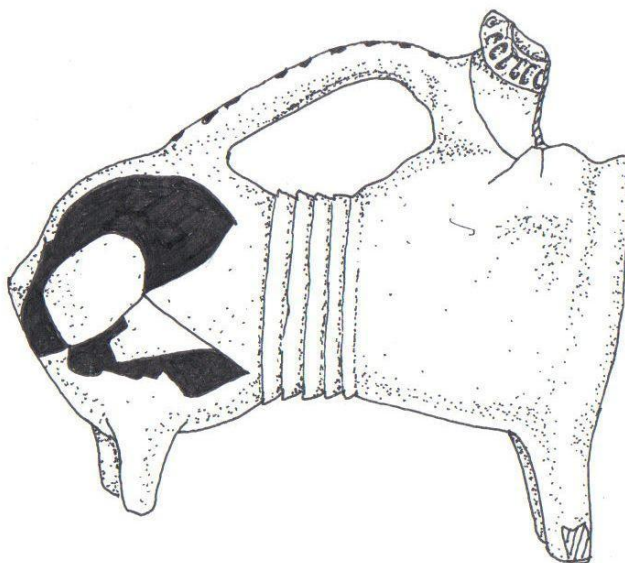
Keramika, výška 8,6 cm, délka 19,3 cm

Muzeum města Brna, nemá inv. č.

Zevnitř šedá či šedožlutá, na lomu šedooranžová, na povrchu šedá až tmavě šedá podstatná část aquamanile, slepovaná ze střepů, na několika místech doplněná sádrou. Dvojbaňaté tělo vytáčené na kruhu spočívá na nožkách, zadní jsou vysoké 3 cm, přední asi 4,5 cm. Hlava zvířete se nedochovala, ale na pravé straně je patrný plastický, přesekávaný pásek. Mohlo by jít o berana. V zátylku zvířete se nachází nalévací otvor a odtud pak, dosti strmě k zadku, vede držadlo seshora zdobené pomocí hrubých vpichů seřazených do linie.

Literatura:

Flodrová - Loskotová 1995; Veselá 2004, str. IV-V.

Obr. 25

31.

Brno – ulice Starobrněnská č. p. 2-4

Beran

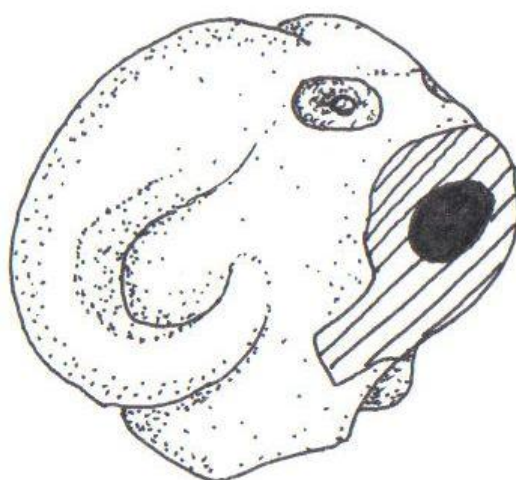
Keramika

Muzeum města Brna, inv. č. 49/97-342-48

Hlava berana z cihlově červeného těsta, tmavě olivově zeleně glazovaná, byla nalezena v zásypu suterénu dřevohlinitého domu. Hlava má plasticky vymodelované rohy, oči jsou jednoduše vyryty.

Literatura:

Merta 1999 (A); Veselá 2004, str. VII.

Obr. 26

32.

Brno – ulice Starobrněnská č. p. 6

Kůň

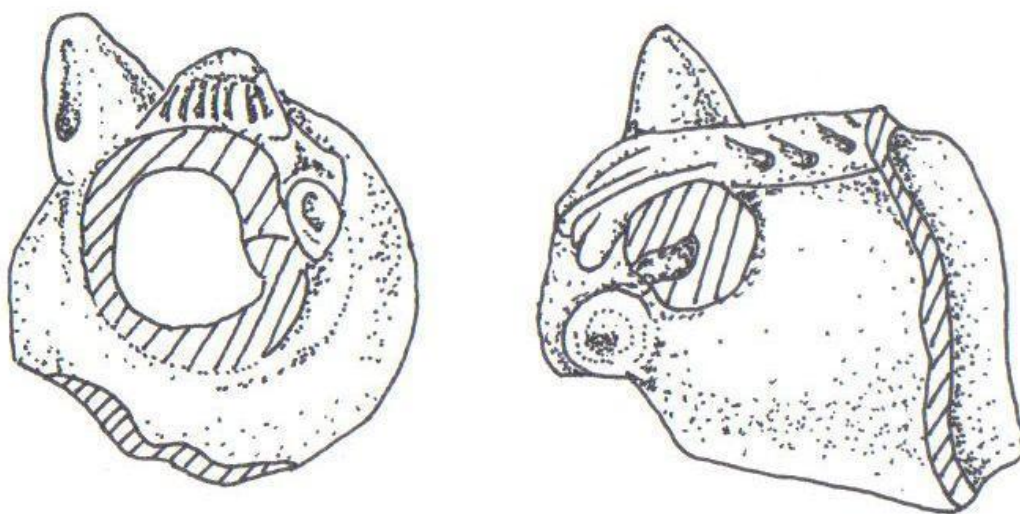
Keramika, výška 5,4 cm, délka 4,7 cm

Muzeum města Brna, nemá inv. č.

Poškozenou hlavičku koně z tmavě hnědorůžového těsta a tmavě olivově zeleně glazovanou odevzdali dělníci. Huba zvířete spolu s pravým okem a levým uchem chybí, pravé ucho trčí do prostoru, oko s vyznačenou panenkou je přilepené. Mezi ušima vede plastická páska zdobená pravidelnými zářezy.

Literatura:

Veselá 2004, str. VII-VIII.

Obr. 27

33.

Brno – ulice Starobrněnská č. p. 6

Kůň s jezdcem

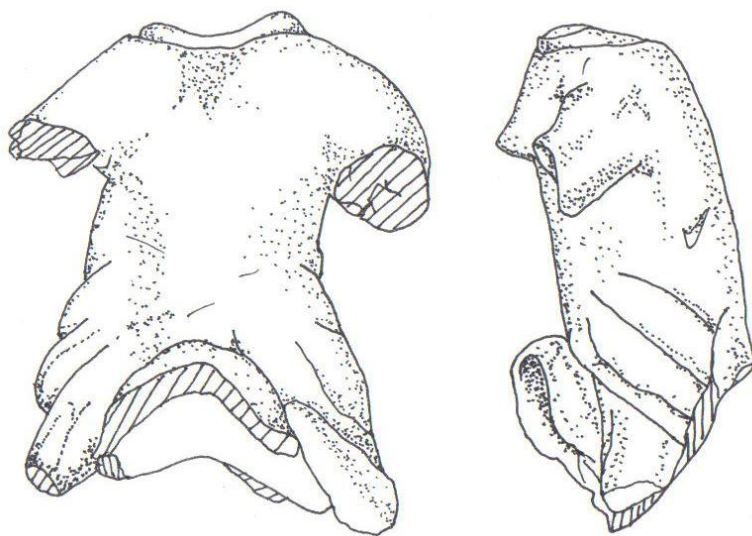
Keramika, výška 10,7 cm, šířka 8,4 cm

Muzeum města Brna, nemá inv. č.

Duté tělo jezdce z cihlově červené hlíny, se žlutozeleně glazovaným sedlem, odevzdali dělníci. Končetiny i hlava jsou odlomené. K tělu jsou ve spodní části přimodelované záhyby oděvu.

Literatura:

Veselá 2004, str. VII.

Obr. 28

34.

Brno – ulice Starobrněnská č. p. 7

Zvíře s maskarony

1. polovina 14. století

Keramika výška 11 cm, délka 15 cm

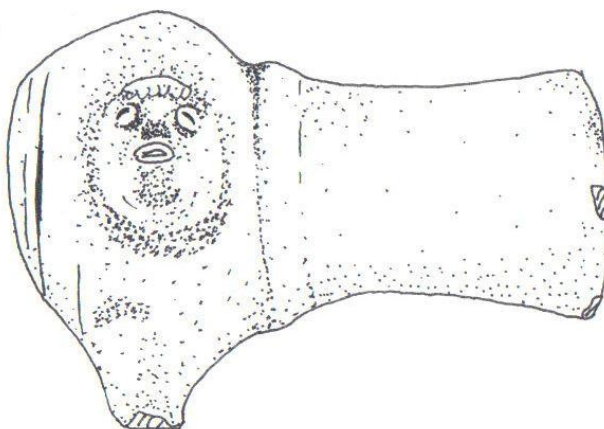
Muzeum města Brna, inv. č. 5870

Torzo představuje zadní část těla zvířete se dvěma maskarony umístěnými na kýtách. Ty jsou identické, představují patrně mužské tváře s naznačenými vlasy. Odulé obličej mají nalepená ústa i oči s hrubými rýhami. V horní partii zadku se nachází náznak uchycení ucha. Aquamanile je zhotoveno z bělavé hlíny, kryté namodralým, tmavošedým povlakem. Velice podobné je aquamanile z Knínic u Boskovic, především po stránce materiálové a též hrubým způsobem zachycení obličejů.

Literatura:

Černohorský 1961, str. 587 – 588; Nekuda 1964, str. 18;
Nekuda – Reichertová 1968, str. 387, 445; Kasten 1976, str.

546 - 547; Zavřel 1988, str. 180; Hus 1990, str. 399; Veselá 2004, str. II-III.

Obr. 29

35.

Brno - ulice Starobrněnská č. p. 19 - 21

Kůň

Asi konec 14. století

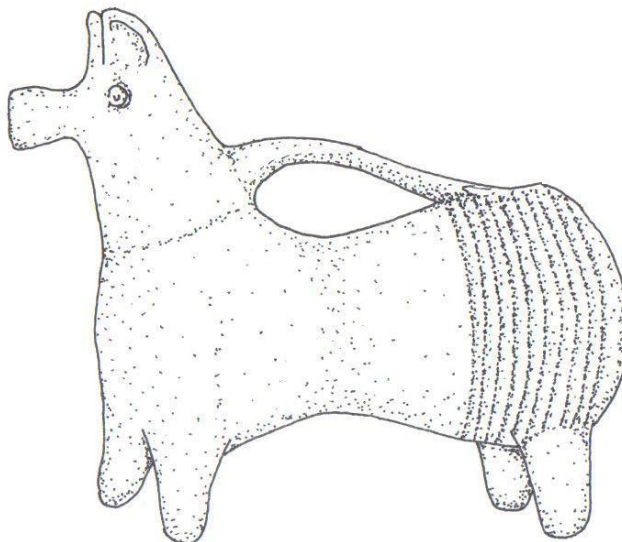
Keramika

Zcizeno?

Jde o zcela zachovalé aquamanile objevené spolu s větším počtem nádob asi roku 1907 při stavbě bývalé Občanské knihtiskárny. Nález je znám pouze z fotografií, již Černohorský poznamenává, že se v žádném brněnském muzeu nenachází. Patrně bylo zcizeno. Fotografie prozrazují tmavý povrch nádoby (tuhování?). Vzhledem ke kónicky se rozšiřující výlevce umístěné v hubě koně a celkové strohosti výrobku lze uvažovat o pozdním vzniku, rozhodně po polovině 14. století. Napomáhá tomu též zručné, ale odbyté zhotovení nádoby, ze které je zhotovena zadní část aquamanile. Můžeme zde zřetelně vidět práci na hrnčířském kruhu. Podobně je tomu u aquamanile z Rybníků.

Literatura:

Černohorský 1961, str. 588 – 589; Měřínský 1979, str. 77; Hus 1990, str. 400; Veselá 2004, str. II.

Obr. 30

36.

Brno – náměstí Svobody

Kůň

Počátek 15. století

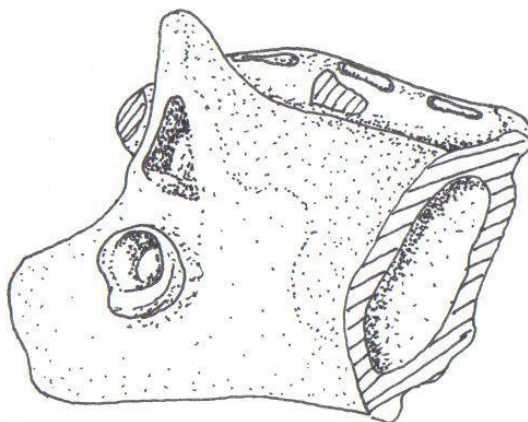
Keramika, výška 3,6 cm, délka 4 cm

Muzeum města Brna, nemá inv. č.

Hlavička aquamanile byla nalezena roku 1966 při archeologickém výzkumu poblíž kostela sv. Mikuláše. Materiálem je tmavě šedá, místy tmavě hnědorůžová keramická hmota tmavě olivově zeleně polévaná. Kůň s rourkovitou výlevkou v hubě má asymetrické nalepené oči s hluboce vypíchnutými širokými zorníčkami. Pravé ucho uraženo, špičaté levé ční vzhůru. Mezi nimi vede páska se záseky představující hřívu.

Literatura:

Měřínský 1979, str. 79; Novotný 1967, str. 57; Veselá 2004, str. III; Klápště 2007, str. 136.

Obr. 31

37.

Brno – náměstí Svobody č. p. 8

Kůň s jezdce

Přelom 13. a 14. století

Keramika

Z aquamanile nalezeného na přelomu let 1997 a 1998 se dochovala jen noha rytíře ve třmeni, jejíž povrch je zeleně glazovaný. Torzo bylo nalezeno v domě, jehož majitelem byla po jistou dobu rodina „z Rohru“, odkud pocházeli brněnští rychtáři.

Literatura:

Kováčik 1997; Veselá 2004, str. VI-VII.

http://fuma.cz/brno-cs/?acc=NS_8, vyhledáno dne 20. 2. 2010

38.

Bystřec (okres Blansko)

Zvíře

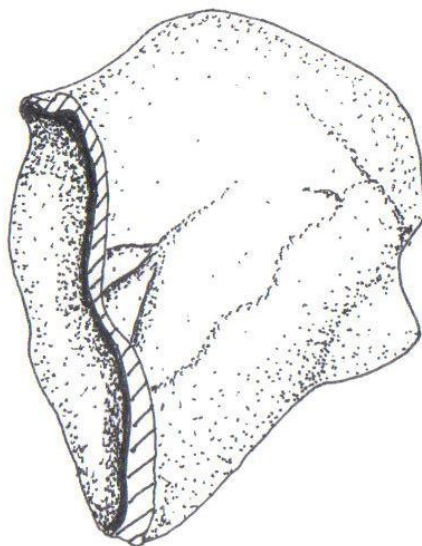
Před 1404

Keramika

Nález ze zaniklé vsi poukazuje na pronikání tohoto předmětu i do nejnižších společenských vrstev. Jedná se o zadní část trupu zvířete, nejspíše koně. Dochovaly se dva náběhy noh. Povrch je neglazovaný, hrubšího rázu.

Literatura:

Belcredi 2006.

Obr. 32

39.

Čáslav (okres Kutná Hora)

Kůň s jezdcem

14. století ?

Keramika, výška 6 cm, délka 7,5 cm

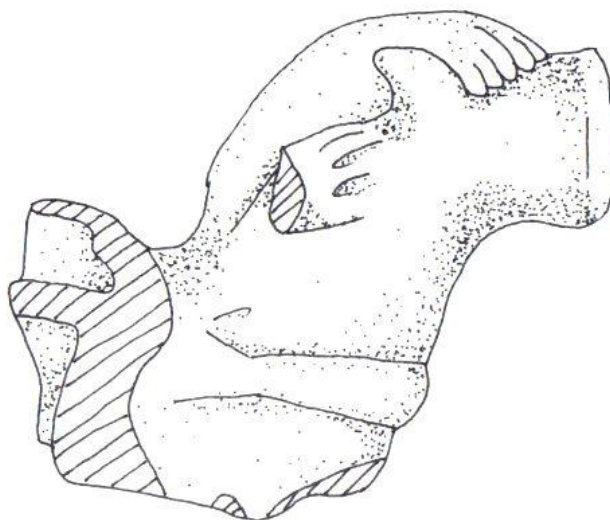
Městské muzeum Čáslav, inv. č. HIST 1178/b

Za zcela neznámých okolností nalezené torzo představuje hlavu a krk koně s hřívou, zbytky stylizovaných rukou a trupu jezdce. Krk koně obíhá jemný pásek hlíny představující část

postroje. Celý povrch je poléván jemnou, dobře zpracovanou světle zelenou glazurou. Dle mého názoru kvalita glazury a rovněž i schematické naznačení rukou hovoří spíše pro dataci mladší, počátek 15. století.

Literatura:

Frolík - Hazlbauer - Charvát 1999, str. 22, 48.

Obr. 33

40.

Český Krumlov - Radniční č. p. 25

Kůň

Keramika

Při archeologickém výzkumu roku 1999 se našlo torzo aquamanile představující hlavu koně s ohlávku, zdobenou kulatými vpichy. Plasticky vyvedenou hřívu představuje pásek hlíny pokrytý hustými vpichy uspořádaných do čtyř pruhů. Na některých místech lze pozorovat otisk textilie.

Literatura:

http://www.ckrumlov.info/docs/cz/mesto_histor_av25ra.xml,

vyhledáno dne 11. 11. 2010

41.

Hradec Králové

Gryf s maskarony, na zátýlku tvář lva a ucho ve tvaru bojujících postav

2. až 3. třetina 13. století

Bronz, výška 26,4 cm, délka 28,4 cm

Praha - Národní muzeum, inv. č. H2-1960

Aquamanile bylo náhodou vykopáno roku 1820 při silnici vedoucí z Hradce Králové do Prahy. Představuje gryfa se čtyřmi tvářemi. Vpředu se nachází orlí tvář, která v pilovitém zobáku drží zrno. Na zátýlku je lev s poškozeným pravým uchem a malým průrazem v oblasti levé tváře, na pravé straně lidský obličej poškozený v oblasti úst, na levé straně se nachází opět lidská tvář tentokrát s delšími vlasy a vousy, přičemž je poškození identické jako u předchozí. Ucho nádoby tvoří bojující postavy. Na tváři lva stojí muž v brnění, přes nějž má přehozený jednoduchý látkový přehoz, tzv. gambeson, česky zvaný varkoč. Na hlavě má nasazenou hrncovou přilbu. V místě přirození je veden kruhovitý otvor skrze celou figuru. Proti zbrojnoši se vzpíná naháč s kapucí, vousy a velkým nosem. Jeho záda zdobí několik záseků. Naháč stojí na groteskní mužské hlavě, připevněné nad gryfovým ocasem. Ten je zakončen laločnatým listem. Tělo gryfa je pomocí krátkých jemných čerchovaných čar opticky rozděleno na několik polí. Otvory jsou v těle nádoby tři. Na temeni hlavy se nachází nalévací otvor krytý poklopem s pantem. Výlevku tvoří gryfův zoban. Díky držení zrna v zobáku došlo při lití vody k rozdělení proudu na dva menší. Třetí otvor obdélného

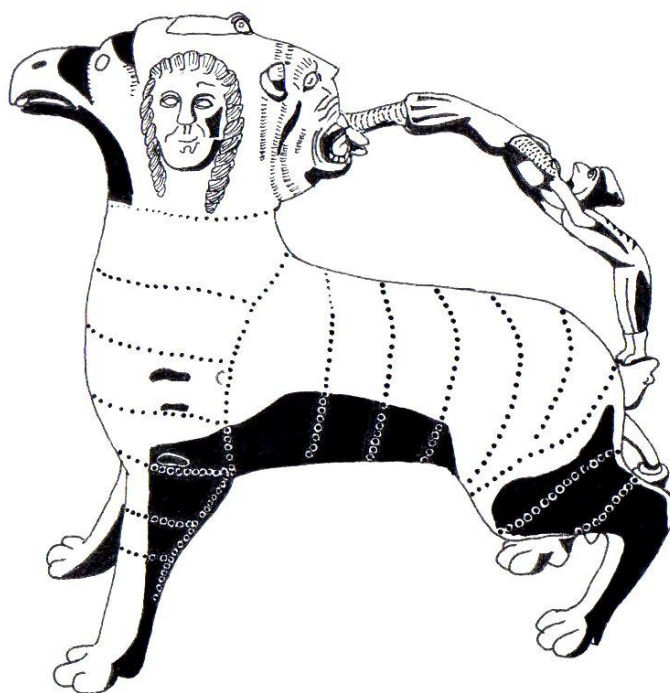
tvaru se nachází mezi předními nohama gryfa. U jiného aquamanile zde můžeme spatřit malou pípu, případně destičku, která zmíněný otvor zaceluje. U královéhradeckého nálezu tato část chybí. Nad otvorem můžeme vysledovat několik nepatrných promáčknutí. Nohy aquamanile jsou kompletní, zakončené vždy tříprstou tlapou. Z nich poněkud vystupuje levá přední, je poněkud objemnější nežli ostatní a hrubšího provedení. Aquamanile prozatím nemá podobné nálezy v rámci dochovaného evropského fondu. Jde o neobvykle pestrou směsici motivů nikoliv se žertovným, ale hlubším obsahem. V Královéhradeckém muzeu se nachází věrná kopie.

Literatura:

Vocel 1845; Procházka 1868; Lehner 1905, str. 632 - 634; Cibulka 1931; von Falke - Meyer 1935; Květ 1935; Květ 1948; Fillitz 1977; Sklenář 1977, str. 18 - 19; Homolka 1982, str. 136 - 137; Benda 1984; Merhautová - Třeštík 1984; Petráň 1985 (2); Kočí - Vondruška 1988; Sklenář 1992; Brych 1996, str. 35; Stehlíková 2004; Klápště 2007.

Poznámka:

Za doplňující informace děkuji Mgr. Radku Bláhovi.

Obr. 34

42.

Hradec Králové – břeh Labe

Kůň

1. polovina 14. století

Keramika, výška 10,4 cm

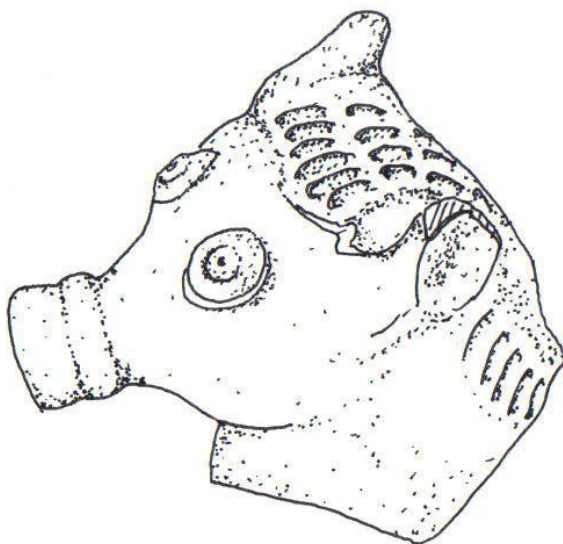
Muzeum Hradec Králové, inv. č. 2149

Okolo roku 1910 byla při regulaci Labe objevena hlava koně bez uzdění. V těchto místech se dříve nacházelo předměstí, zničené při budování pevnosti. Hlína je na povrchu bělavá, v jádru však načervenalá s obsahem písku o zrnitosti do 1 mm. Na některých místech je znatelný načervenalý nádech povrchu. Huba koně tvoří výlevku o průměru 12 mm, jejíž okraj je zbytněn a připomíná hrdlo lahve. Oči, okrouhlého tvaru, jsou přilepené. Do malých bočánek byly zhotoveny velké jamky, do nichž byly vloženy malé kuličky s vpichy, představující zorničky. Pravé oko a levé ucho jsou poškozené. Zachovala se

část hřívky, která byla k výrobku přimodelována. Mezi ušima koně tvoří dokonce útvar připomínající ofinu. Hřívka je pokryta krátkými lineárními vrypy, které byly provedeny nástrojem, nikoliv nehtem. Celá hlava byla nejprve vymodelována a teprve následně přišlikována ke krku.

Literatura:
nepublikováno

Poznámka:
Za upozornění na nález a informace děkuji Mgr. Radku Bláhovi.

Obr. 35

43.

Chvojen (okres Benešov)

Býk ?

2. polovina 13. až 1. polovina 14. století

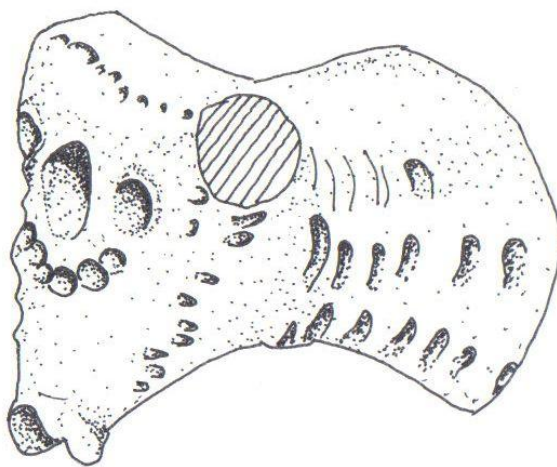
Keramika

Při archeologickém výzkumu v okolí románského kostela sv. Filipa a Jakuba, na ploše opevněné valy, došlo v roce 1969 k nález části aquamanile. Torzo představuje stylizovanou

hlavu a část krku zvířete. Krk pokrývá několik pásů hrubších vrypů. Hlava zvířete, ve tvaru rovnoramenného trojúhelníka s vrcholem obráceným dolů, pokrývá po obvodu linie hlubších vrypů. Rozříznutý vrchol připomíná hubu zvířete, zbylé dva vrcholy, představující uši či spíše rohy zvířete, jsou odlomené. Přibližně v místech očí zejí dva kruhové otvory, třetí, většího průměru než dva přecházející, se nachází mezi nimi. Pod velkým otvorem je seřazeno několik kruhových důlků do tvaru půlměsíce. Torzo, vyrobené z nepříliš jemné hlíny a zdobené neumělou rukou hrnčíře, představuje zajímavou ukázkou stylizovaného zvířete. Podobný je nález z Kostelní Horky u Bražce.

Literatura:

Hejna 1983; Brych 1998; Klápště 2007, str. 136.

Obr. 36

44.

Knínice u Boskovic (okres Blansko)

Kentaur

1. polovina 14. století

Keramika, výška 18,3 cm, délka 27 cm

Muzeum Boskovice, nemá inv. č.

Nález byl učiněn v květnu roku 1939, při hloubení sklepa pod domkem číslo 109. Výkop zasáhl kotlovitou jámu, z níž tehdejší ředitel Alois Ferulík zachránil alespoň několik zlomků zásobnic, žernov o průměru 80 cm a keramické aquamanile. To sestává ze zvířecího těla a hlavy vousatého muže. Tělo je mírně protáhlé, posazené na nízkých masivních nožkách. Velmi dobře je patrný spoj v zadní partii, kde došlo k přimodelování vytočené nádoby k tělu zvířete. Na horní straně hřbetu je připevněno nízko klenuté držadlo, zezhora zdobené dvojitou rýhou a vseky. Držadlo se táhne od zadku zvířete, kde je nalévací otvor, až k zátylku muže, kde se nachází torzo výlevky, uražené při výkopu. Hlava muže je vytočená doprava a dívá se vzhůru. Při umývání rukou tak aquamanile sledovalo vlastní úkon umývání rukou, což bylo jistě záměrem, který v sobě může skrývat mravoučný či snad žertovný obsah. Že se jedná o hlavu muže, poznáme podle mohutného plnovousu. Nemusí jít o starce, jak se domníval například Černožský. Spíše šlo záměr, aby bylo na první pohled patrné, že hlava nepatří ženě, proto tedy vousy. Ty jsou vyvedeny pomocí rovných rytých čar, umístěných v dosti rychlém sledu vedle sebe. V kontrastu s mohutným vousem můžeme na týlu hlavy nalézt několik, téměř až nahodile umístěných rytých čar, představujících vlasy. Oči, nos i ústa jsou vytvořeny jednoduchým modelováním, ale k dotvoření úst, nosu a prozření očí bylo použito hrubých rytých linek. To dodává výrobku až strašidelný výraz. Analogicky můžeme takovéto užití rytých čar spatřit v aquamanile ze Starého Plumlova, či Brna - Starobrněnské 7. Hlava vousatého muže je pokryta zvláštní čepicí, pokud se tak vůbec dá předmět nazvat. Útvar je placatý, dvěma na sebe kolmými rýhami dělený na čtyři pole. V každém z nich se nachází několik vpichů, umístěných v linii za sebou a směřujících k průsečíku dvou

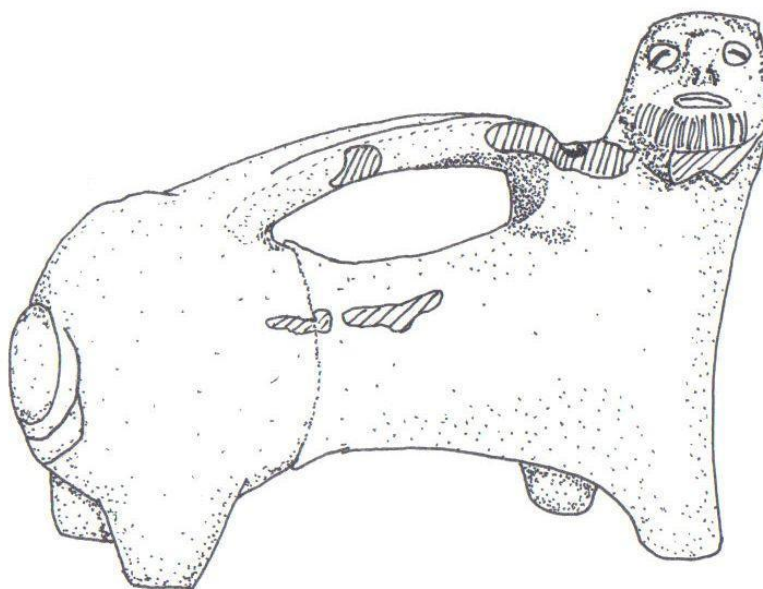
kolmých vrypů. Téměř identické je torzo v Uherskohradištském muzeu.

Literatura:

Ferulík 1950; Černohorský 1961, str. 585 - 586; Nekuda 1964, str. 18; Nekuda - Reichertová 1968, str. 127, 386, 445; Kasten 1976, str. 466 - 467; Měřínský 1979, str. 77; Zavřel 1988, str. 179.

Poznámka:

Za doplňující informace děkuji Mgr. Zuzaně Pančíkové.

Obr. 37

45.

Kostelní Horka u Bražce (okres Náchod)

Kůň

Keramika

Torzo bylo nalezeno při archeologickém výzkumu hrádku. Hlava s částí krku jsou zdobeny vrypy, včetně obličejové části koně, kde se na čele nachází výlevka. Tělo zvířete, slepené

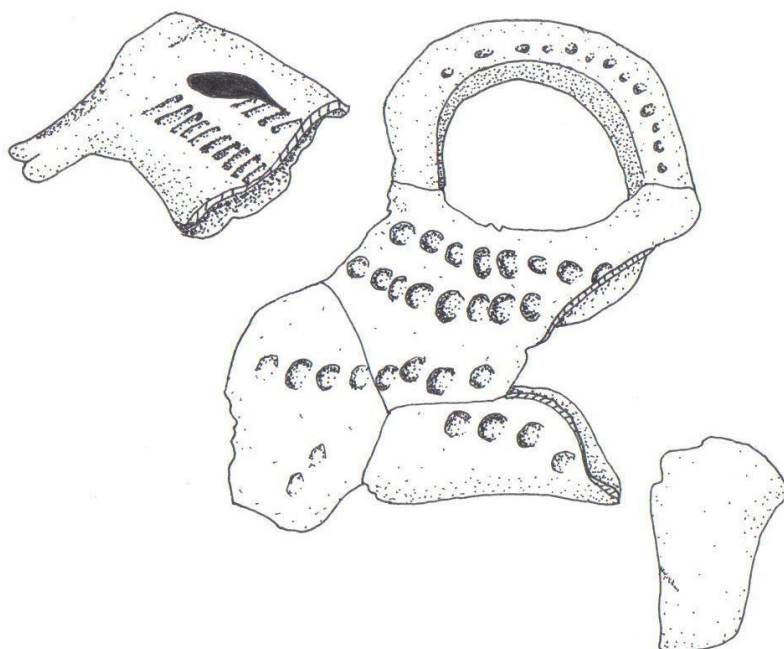
z několika střepů, hustě pokrývají mělké důlky. Držadlo, uzavírající téměř kruhový prostor, seshora zdobí vrypy, uspořádané do tří pásů. Dochovala se též jedna nožka. Podobný je nález z Chvojna.

Literatura:

Hereit 2000.

Poznámka:

Za upozornění na nález a doplňující informace děkuji Bc. Janu Tajerovi.

Obr. 38

46.

Koválov u Žabčic (okres Břeclav)

Zvíře

Patrně přelom 13. a 14. století

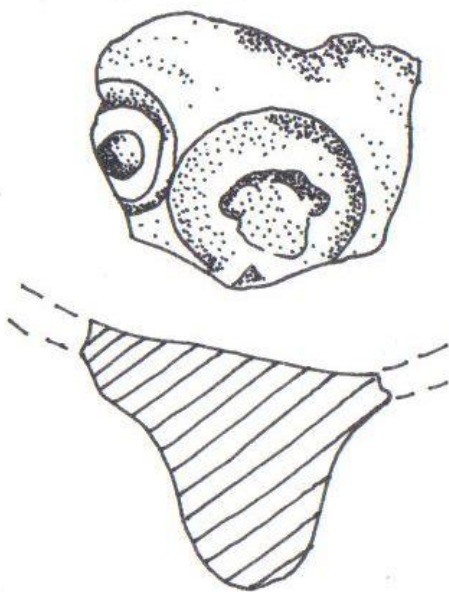
Keramika

inv. č. 10277

Zlomek černě zakuřované výlevky, pocházející z aquamanile, byl získán povrchovým sběrem v místech zaniklé vsi s hrádkem roku 1975. Střep zachycuje část oka a trubicovitou výlevku.

Literatura:

Měřínský 1979, str. 79; Unger 1989.

Obr. 39

47.

Kynšperk nad Ohří (okres Cheb)

Zvíře

Keramika, výška 11,5 cm, průměr 5,1 cm

Muzeum Cheb, inv. č. 1813

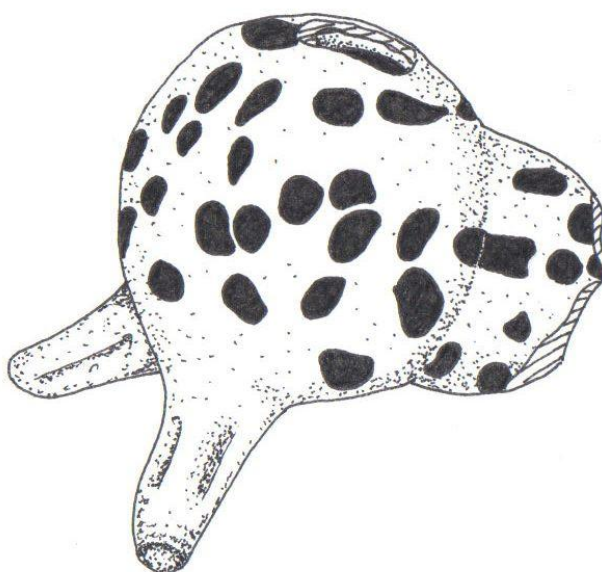
Přední polovina aquamanile představuje na kruhu vytáčenou nádobku tvořící spolu s nedochovaným protikusem tělo zvířete. K nádobce jsou přimodelovány dvě masivní, mírně kónické nožky. V horní části nádobky je patrný náběh na krk zvířete.

Povrch zlomku je hnědooranžový pokrytý hnědými oválnými skvrnami, které mohou představovat grošování koně.

Literatura:
nepublikováno

Poznámky:

Za upozornění na nález a za veškeré informace děkuji Mgr. Markétě Macků.

Obr. 40

48.

Landštejn (okres Jindřichův Hradec)

Zvíře

2. polovina 14. až počátek 15. století

Keramika, výška asi 7 cm

Archeologický ústav Praha

Nález představuje přední část hlavy neznámého zvířete, získanou při archeologickém výzkumu zřícenin hradu. Materiálem se stala jemná, redukčně vypálená hlína, která

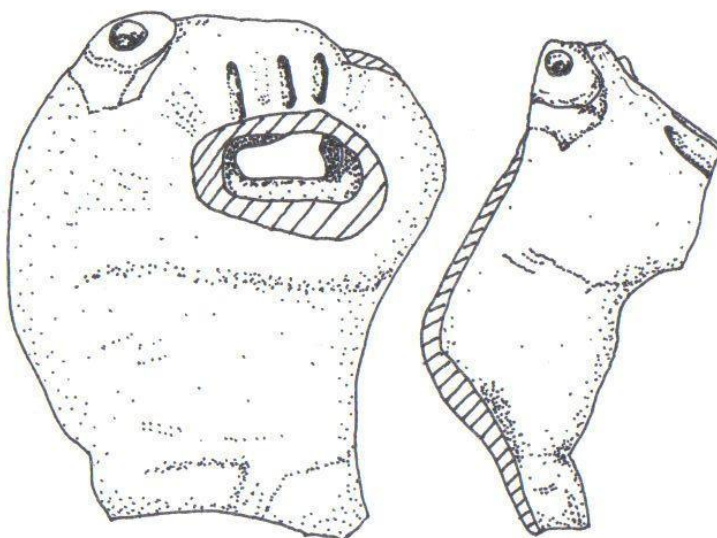
díky výpalu získala šedočerný povrch, dále upravený vleštováním. Ulomená výlevka, nepravidelně oválného tvaru, stejně jako oči, z nichž levé se fragmentárně dochovalo a zdobí jej široký vpich, byly přimodelovány až po vytočení hlavy na hrnčířském kruhu. Následně ji připevnili ke krku, což je dobře patrné na jeho spodní části. Přibližně mezi očima začínají tři dobře patrné rýhy, pokračující na ulomenou výlevku. Pokud můžeme usuzovat ze zachovalé části, pak nádobka původně dosahovala značných rozměrů.

Literatura:

Durdík 1976; Zavřel 1988, str. 179; Nechvátal 1989, str. 206.

Poznámka:

Za doplňující informace děkuji prof. PhDr. Tomáši Durdíkovi, DrSc.

Obr. 41

49.

Ledenice (okres České Budějovice)

Beran

14. až 15. století

Keramika, výška 16 cm, délka 18,5 cm

Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, inv. č. 19 495

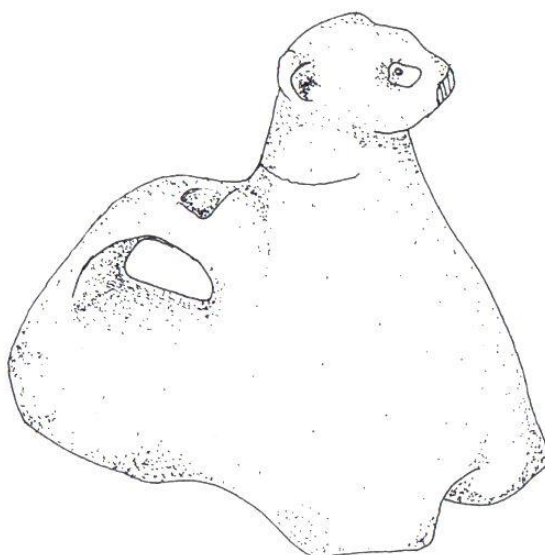
Objeveno roku 1985 při výkopech domu, v hloubce asi 1 metr, mohlo by pocházet z hradu. Materiálem se stala hrubší, tvrdě vypálená hlína, světlé, okrově hnědé barvy. Při exkavaci došlo k uražení zadní části zvířete, stejně tak chybí přední nohy, levé oko, výlevka umístěná v hubě a obě uši. Poškozená hlavička s dochovaným pravým okem dosedá na masivní krk přecházející v mohutné plece. Nad válcovým tělem, uprostřed zúženým, se klene ucho, shora zdobené podlouhlými zářezy. V místě přechodu zátylku zvířete a ucha zeje nalévací otvor.

Literatura:

Zavřel 1988; Nechvátal 1989, str. 206; Klápště 2007, str. 136.

Poznámka:

Za doplňující informace děkuji PhDr. Petru Zavřelovi.

Obr. 42

50.

Lelekovice (okres Brno – venkov)

Zvíře

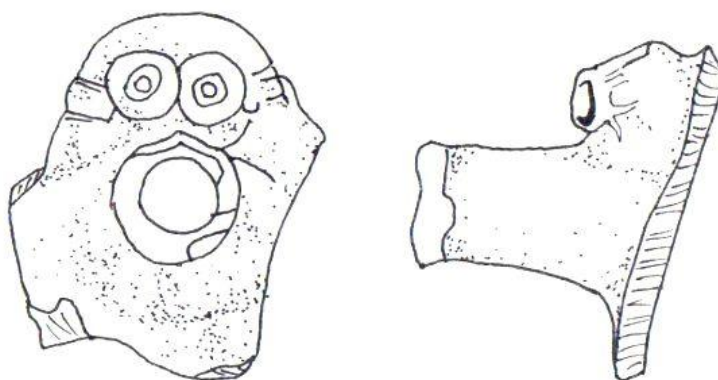
Asi 80. léta 14. století

Keramika

Zlomek, pocházející z hradu, představuje obličej patřící blíže neidentifikovatelnému zvířeti. Zachovaly se obě oči, nalepené na hlavu. Zorničky tvoří jednoduché vypíchnuté důlky. Výlevka, umístěná v hubě zvířete, je pravidelného kruhového profilu.

Literatura:

Unger 1999; Klápště 2007, str. 136.

Obr. 43

51.

Melice (okres Vyškov)

Zvíře

14. až počátek 15. století

Keramika, délka 4 cm

Muzeum Vyškovska, inv. č. H 4676

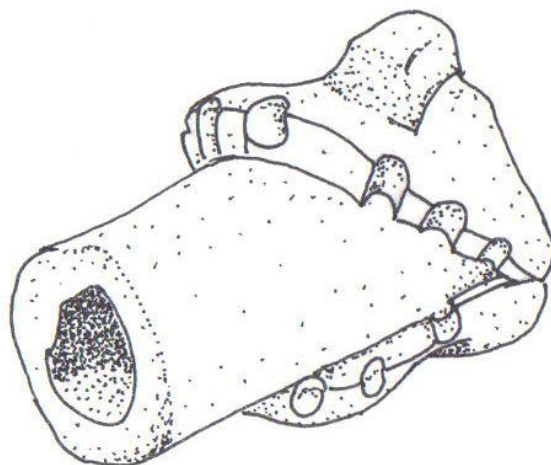
Výlevku získali pracovníci muzea koupí od paní E. Zhánělové v prosinci roku 1970. Manžel paní Zhánělové, lékař z Pustiměře, ve 30. letech kopal na hradu Melice. Světle hnědě glazovaný zlomek, z šedorůžové hlíny, představuje torzo nosu a hubu zvířete, v níž drží výlevku o vnitřním průměru 7 mm. Velmi pozoruhodným detailem zůstává huba zvířete, doplněná o 12 půlkruhových výřezů, představujících zuby. Takováto zubatá ústa v českém fondu můžeme dále pozorovat jen u královéhradeckého netvora.

Poznámka:

Za doplňující informace děkuji Mgr. Kláře Rybářové.

Literatura:

Michna 1974, str. 61-78; Měřínský 1979, str 79; Unger 1986, str. 324

Obr. 44

52.

Most – č. p. 226

Kůň

Počátek 14. století

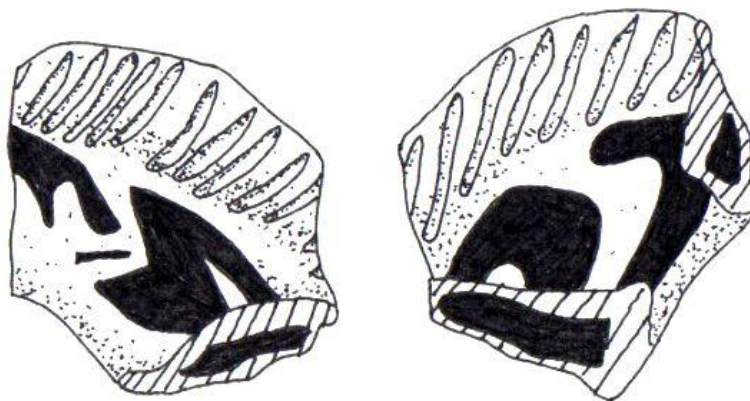
Keramika

Muzeum Most

Fragment koňského krku, zdobený červeným malováním s geometrickým dekorem. Střep byl zhotoven slepením z plátu. Plasticky vyvedenou hřívou pokrývají krátké husté rýhy.

Literatura:

Klápště 2002, str. 28.

Obr. 45

53.

Obřany (okres Brno-město)

Kůň ?

Před 1318

Keramika

Moravské zemské muzeum

Zlomek nádoby.

Literatura:

Konečný 1977; Unger 1986, str. 324; Klápště 2007, str. 136.

Poznámky:

Bezesporu se jedná o aquamanile, avšak zlomek dnes není k nalezení. Za konzultaci děkuji prof. PhDr. Lubomíru Konečnému.

54.

Olešník u Hluboké nad Vltavou (okres České Budějovice)

Kůň

Přelom 14. a 15. století

Keramika, výška 18 cm, délka 28 cm

Muzeum Týn nad Vltavou, inv. č. 41997

Nález byl učiněn roku 1960 při demolici domu č. p. 18 majitelem V. Buchtelem pod podlahou. Aquamanile však může pocházet z kostela, který se nachází přímo před domem, případně z nedalekého hradu Hluboká. Jedná se o prostého koně, z něhož se dochovala podstatná část. Zadek koně a taktéž levý bok jsou uraženy. Lze pozorovat tělo, vytočené na kruhu, k němuž byly přimodelovány další části. Levá přední nožka se dochovala kompletně, z pravé zbyl jen pahýl. Držadlo, klenuté nízkým obloukem, se dochovalo v úplnosti. V jeho zadní části se nachází část nalévacího otvoru, který spolu se zadkem koně podlehl zkáze. Ucho je shora zdobené dvěma nepřiliš pravidelnými liniemi sestávajícími vždy ze sedmi trojúhelných vpadlin. Čtyři tyto vpadliny se nacházejí i mezi liniemi, jsou ovšem rozmístěny nepravidelně. Celé tělo koně, především pak krk a levá plec, je zdobeno pomocí krátkých rýžek, patrně naznačujících srst či její barevnost. Na levé straně můžeme též spatřit zdobení vysoko vymodelované hřívý koně. Jde o jednu řadu již zmíněných rýžek. Vrcholový

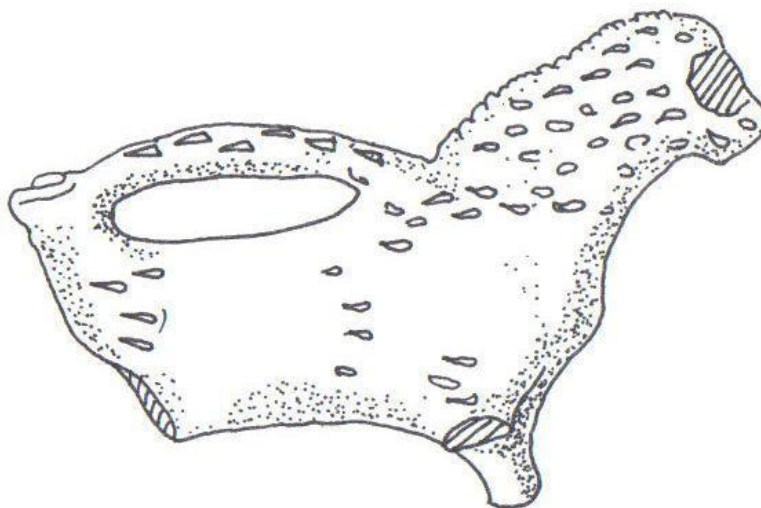
spoj hřívky je po celé své délce zdoben rýhami, které místy vytvářejí nepravidelný kosočtvercový rastr. Blízké aquamanile ze Šostýna.

Literatura:

Zavřel 1988, str. 179; Nechvátal 1989, str. 206; Beneš 1993.

Poznámka:

Za doplňující informace děkuji Martině Sudové.

Obr. 46

55.

Olomouc – ulice Pekařská č. p. 358

Zvíře

14. století

keramika, výška 4,2 cm, délka 3,7 cm

NPÚ Olomouc

Roku 1983 došlo při předstihovém výzkumu ve vrstvě 20-40 cm k nálezu tváře zvířete. Kruhové oči s výraznými zorničkami jsou přimodelovány, částečně uražená výlevka kruhovitěho

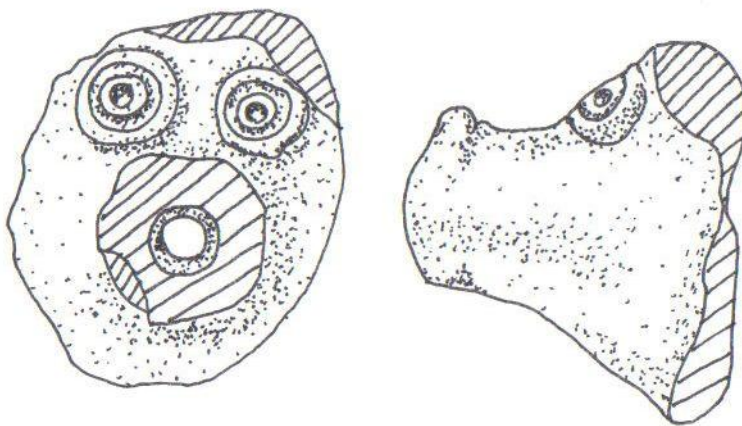
průřezu se nachází v hubě zvířete. Velmi podobný je nález z hradu Lelekovice.

Literatura:

Nepublikováno.

Poznámka:

Za upozornění na nález a veškeré informace děkuji PhDr. Josefu Bláhovi.

Obr. 47

56.

Olomouc - ulice Pekařská

Jezdec

14. století

keramika

NPÚ Olomouc

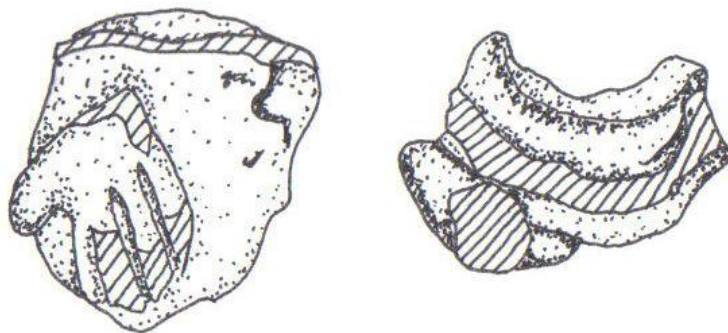
Střep, nalezený ve vrstvě 100 - 125 cm při předstihovém výzkumu roku 1983, představuje tenký nepravidelný zlomek s přilepenou levou rukou. Velmi podobnou ruku má jezdec z brněnské Dominikánské ulice.

Literatura:

Nepublikováno.

Poznámky:

Za upozornění na nález a veškeré informace děkuji PhDr. Josefu Bláhovi.

Obr. 48

57.

Olomouc – ulice Pekařská

Jezdec

14. století

keramika, výška 13,8 cm

NPÚ Olomouc

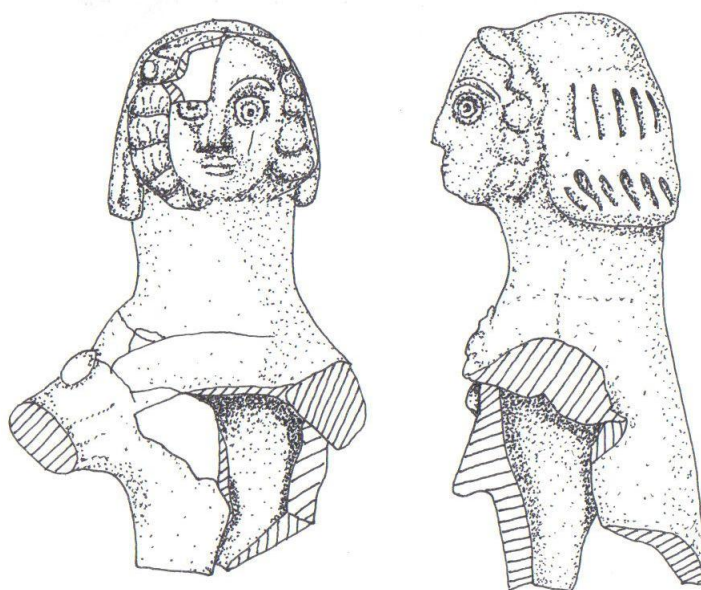
Při předstihovém výzkumu z roku 1983 nalezený fragment z vrstvy 200-220 cm představuje hlavu, krk, ramena a část trupu jezdce z jemné světle šedé hlíny. Mírně asymetrický obličej se na nás dívá přilepenýma kruhovýma očima. Výrazná je linie nadočnicového oblouku levého oka. Partie pravého oka zcela chybí. Obličej dále dokresluje nepřítliš výrazný nos a nepatrně naznačená ústa. Vlasy naznačuje několik rýh vedených ve dvou řadách po obvodu hlavy. Vpředu, po stranách obličeje vlasy získávají na plasticitě, patrně jde o snahu vyjádřit určitý účes.

Literatura:

Bláha 1993.

Poznámky:

Za upozornění na nález a veškeré informace děkuji PhDr. Josefu Bláhovi.

Obr. 49

58.

Olomouc – ulice Uhelná

Kůň

keramika

Literatura:

<http://slovakarcheologynews.blogspot.com/>

vyhledáno 4. 3. 2011.

59.

Olomouc – třída V. I. Lenina č. p. 88 (dnes Svobody)

Kůň s uzděním

Keramika

Vlastivědné muzeum Olomouc, č. př. 1761

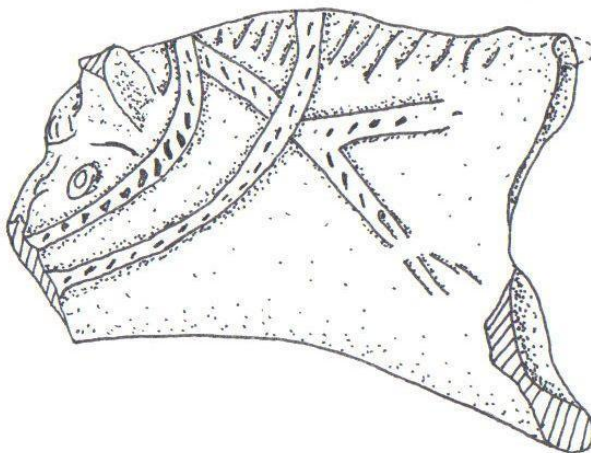
Hlava koně má uraženou výlevku, část nalévacího otvoru se zachází v zadní části střepu. Zvíře s malýma nalepenýma očima nese uzdění vyvedené pomocí rytí, kdy se vždy mezi dvěma liniemi vyskytují drobné vpichy. První pruh obíhá těsně za částečně ulomenýma ušima. Další popruh sleduje průběh prvního, avšak v oblasti hřívky, naznačené řadou rýh, je posunut více dozadu. Poslední popruh vychází z prvního popruhu mezi ušima zvířete, jde dále od hlavy až ke druhému popruhu, kde je jeho průběh tímto přesušen. Za druhým popruhem se tento třetí popruh dělí do tvaru písmene „V“ a následně oba konce volně končí. Pod spodním z ramen se nachází čtyři krátké linie. Mohlo by jít o naznačení prstů jezdce.

Literatura:

Nepublikováno.

Poznámky:

Za upozornění na nález děkuji PhDr. Josefu Bláhovi.

Obr. 50

60.

Písek

Kůň s uzděním

Konec 14. století

keramika

Prácheňské muzeum v Písku

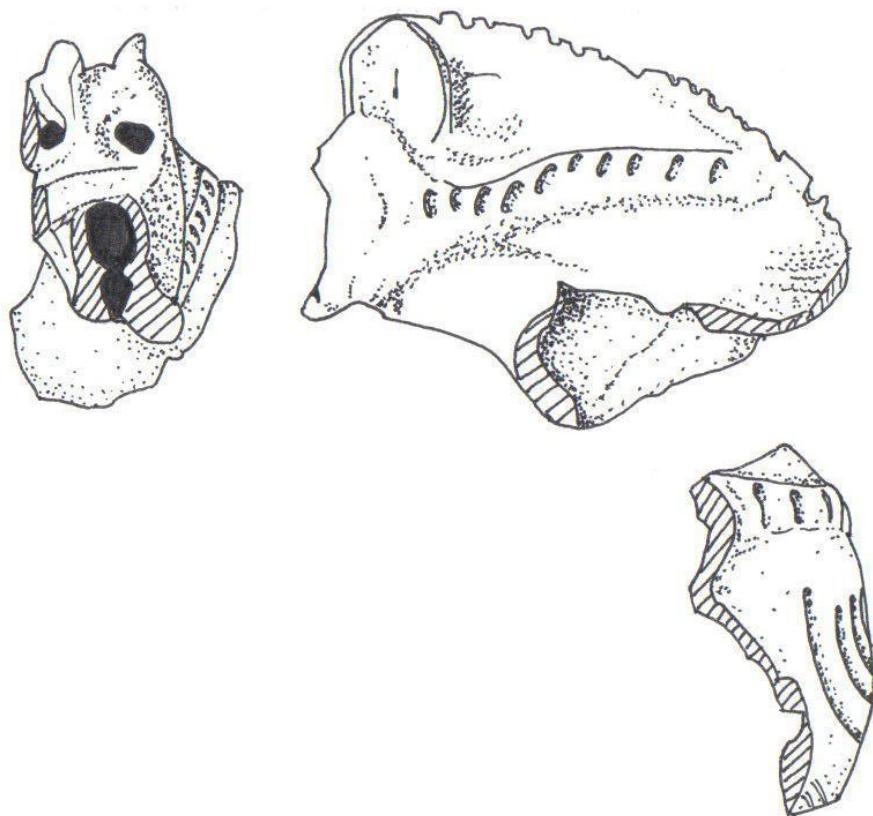
Několik zlomků aquamanile, objevených při archeologickém výzkumu studny U tří korun, představuje koně s uzděním. Největší fragment zachycuje krk a část hlavy koně bez čumáku, v jehož vrcholu se nacházelo hrdlo výlevky, jež se z části dochovala. Po stranách krku jsou přilepené pásy uzdění, zdobené, stejně jako vrcholek hřívy, jednoduchými vrypy. Oči jsou neobvykle hluboce vypíchnuty do hmoty hlavy. Na ulomené uši nás upozorňují jen jejich kořeny.

Literatura:

Fröhlich - Koppová 1995; Fröhlich 1997.

Poznámky:

Za upozornění na nález děkuji Mgr. Janu Adámkovi a Mgr. Jaroslavu Jiříkovi, za doplňující informace děkuji Jiřímu Fröhlichovi.

Obr. 51

61.

Plzeň

Kůň s jezdcem

Keramika

Objeveno roku 1966.

Literatura:

Kasten 1976, str. 549.

62.

Plzeň - hradiště Hůrka I. předhradí

Kůň s uzděním a sedlem

Polovina 13. století

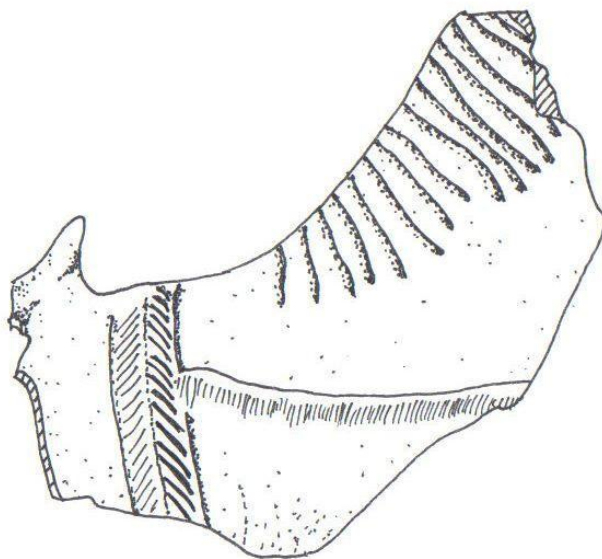
Keramika, výška 17,5 cm, délka 13,5 cm

Muzeum Plzeňska, inv. č. HA 13050

Červenohnědý až hnědošedý zlomek hřbetu koně nalezl dr. Friedl při výzkumu mezi léty 1920-1925. Jedná se o část hřbetu koně se sedlem, v němž se nachází torzo nalévacího otvoru. Postroj koně znázorňují ryté linie, k nimž přináleží drobné rýžky. Nepravidelné rýžky také znázorňují hřívu koně.

Literatura:

Friedl 1976; Hus 1990, str. 398; Klápště 2007, str. 136.

Obr. 52

63.

Plzeň - ulice Bezručova 14 č. p. 144

Kůň s uzděním

2. třetina 14. století

Keramika, výška 12,3 cm, délka 19,3 cm

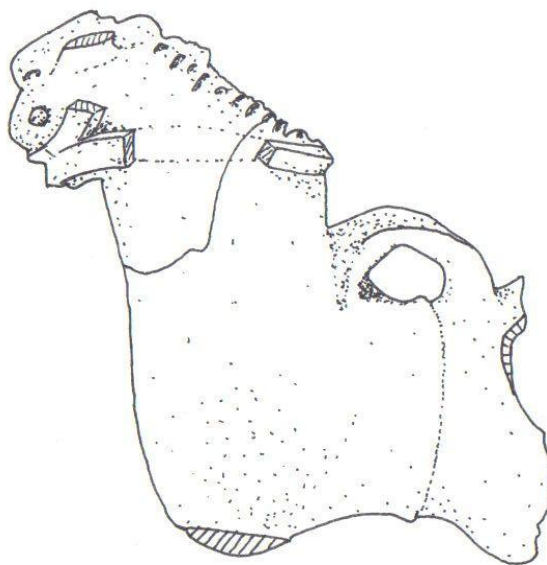
Muzeum Plzeňska, inv. č. HA 27 332

Při záchranném výzkumu na jaře 1985 objevili archeologové střepy aquamanile z šedé plavené keramiky s šedočerným

hlazeným povrchem. Tělo tvoří dvě kroužené nádoby. Nad spojem nádobek, který probíhá přibližně v polovině těla, je připevněno malé obloukovité držadlo. Zadní partie s nalévacím otvorem se nedochovala, přední nožky jsou rovněž ulomeny. Okolo masivního krku se pne uzda z přilepeného proužku hlíny, hřívu zpodobňuje malý hřebínek zdobený nehtovými vrypy. Uši se dochovaly v poškozeném stavu stejně jako výlevka, umístěná v hubě zvířete. Oči jsou jednoduše vypíchnuté.

Literatura:

Hus 1990, str. 398 – 399.

Obr. 53

64.

Plzeň – ulice Františkánská 7 č. p. 120

Kůň s jezdce

Přelom 14. a 15. století

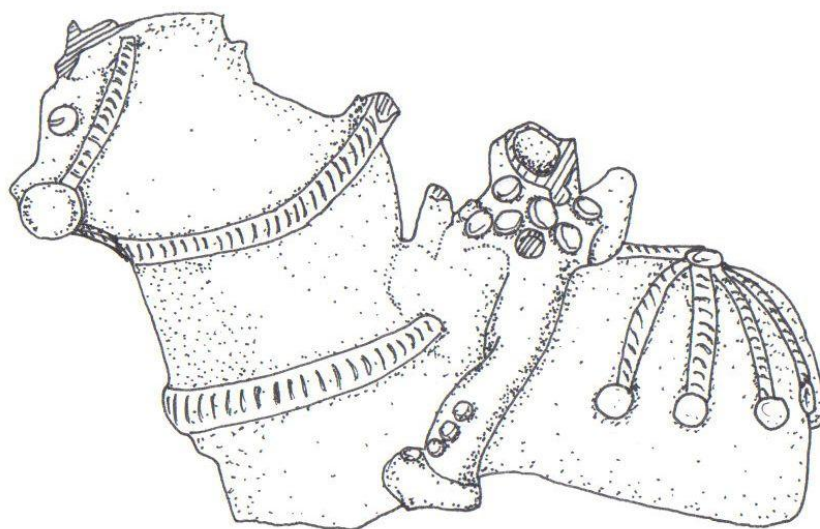
Keramika, výška 18 cm, délka 31 cm

Muzeum Plzeňska, inv. č. HA 27 331

Torzo aquamanile v podobě jezdce na koni z jemně plavené šedé keramiky s tmavě šedým až černošedým hlazeným povrchem bylo nalezeno na jaře roku 1981. Nádobka má odlomené koňské nohy, temeno zvířete a rovněž horní polovina jezdce chybí. Velmi nápadný je masivní krk zvířete, na který dosedá hlava s jednoduše vypíchnutýma očima a výlevkou v tlamě. Kůň má promyšlený postroj znázorněný plastickými proužky hlíny pokrytými drobnými nehtovými rýžkami. Velmi podobně je zdobena i hříva. Zadní část těla zvířete pokrývá ochranná zbroj. Na vrcholu zadku se nachází nalepený bochánek, od kterého je rovnoměrně do stran nalepeno šest proužků hlíny zdobených nehtovými rýžkami a zakončených bochánky. Ocas koně zdobí vstřícné rýžky, snad náznak splétání do cůpku. Jezdec spočívá ve vysokém bitevním sedle. Jeho tělo i nohy pokrývají nalepené bochánky hlíny, představující tzv. spalnýř. Velmi podobnou zbroj na sobě má jezdec z Prahy - Sanytrové ulice. V případě plzeňského výrobku z přelomu 14. a 15. století již řemeslník nevěděl, jak přesně spalnýř vypadal, nebo plně nechápal jeho význam. Terčíky totiž pokrývají nejen tělo, ale i nohy jezdce.

Literatura:

Hus 1990, str. 399 - 400; Frýda 1996 (A).

Obr. 54

65.

Plzeň – ulice Sedláčkova 1

Satyr

Přelom 14. a 15. století

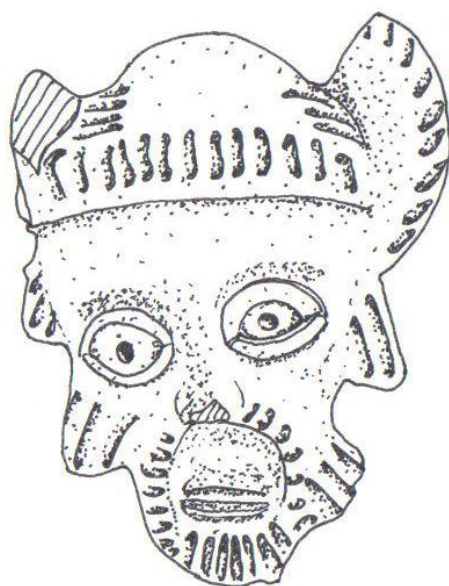
Keramika, výška 10 cm, šířka 8 cm

Muzeum Plzeňska, inv. č. (ve zpracování výzkumu)

Hlava má výrazné mandlovité oči lemované jemným páskem hlíny. Zorničky jsou provedeny pomocí širokých vpichů. Mezi nimi se nachází malý nevýrazný nos, který končí ve vousech, lemujících ústa a vespod přecházející v bradku. Další náznaky chlupů ční po stranách hlavy, pokryté vlasy s naznačenou ofinou. Po stranách hlavy směrem vzhůru se obloukovitě vypínají ochlupené uši, nyní uražené. V šíjové části se nachází dva otvory, sloužící jako nálevka či výlevka. Po stránce kvality materiálu a charakteru zpracování je velmi blízké aquamanile z plzeňské Františkánské ulice.

Literatura:

Frýda 1996 (B).

Obr. 55

66.

Plzeň – ulice Solní 3/nám. Republiky 37 č. p. 137

Kozoroh

Přelom 14. a 15. století

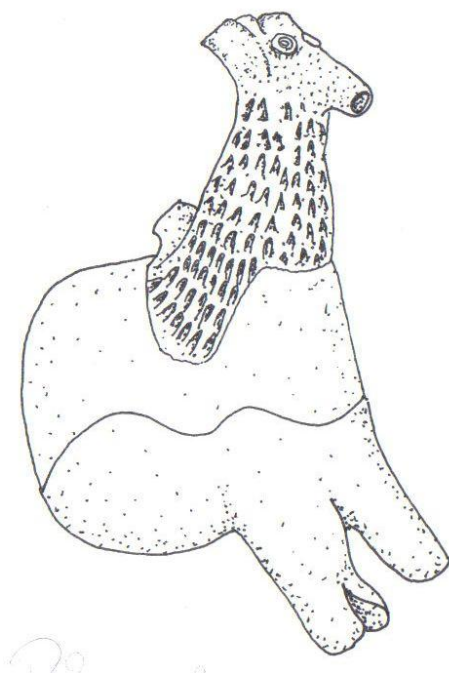
Kamenina, výška 21,2 cm, délka 10,2 cm

Muzeum Plzeňska, inv. č. HA 27 333

Přední polovina kozoroha byla nalezena na jaře roku 1988. Materiálem je žlutošedá kamenina, zevně polévaná hnědou glazurou. Zvíře má pomocí hustých nehtových vrypů vyvedenou hřívu, okrouhlé nalepené oči s kruhově vypíchnutými zorničkami, ulomené uši a přední část hlavy přechází do trubkovité výlevky. Nálevka se nacházela někde v zadní části aquamanile. Ze zátylku zvířete ční kořen držadla nádoby. Dochované přední nohy jsou zakončeny velmi výraznými kopýtky. Vzhledem k materiálu lze uvažovat o importu z Porýní či středního Německa.

Literatura:

Hus 1990, str. 400 - 401.

Obr. 56

67.

Pořešín (okres Český Klumlov)

Divoké prase

Keramika

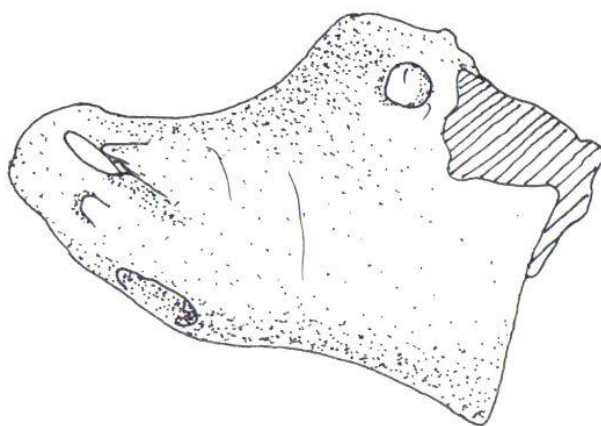
Zlomek ze zřícenin hradu má podobu hlavy divokého prasete. Jednoduché kruhové oči jsou vypíchnuté do hmoty hlíny. Po stranách rypáku se nachází z hmoty hlíny jednoduše vytažené kly. Pod nimi zeje kruhový otvor výlevky. Druhý zlomek pochází z náběhu nožky.

Literatura:

Durdík 2010.

Poznámky:

Za veškeré informace děkuji prof. PhDr. Tomáši Durdíkovi, DrSc.

Obr. 57

68.

Praha - Čakovice

Kůň s jezdcem

2. polovina 13. století

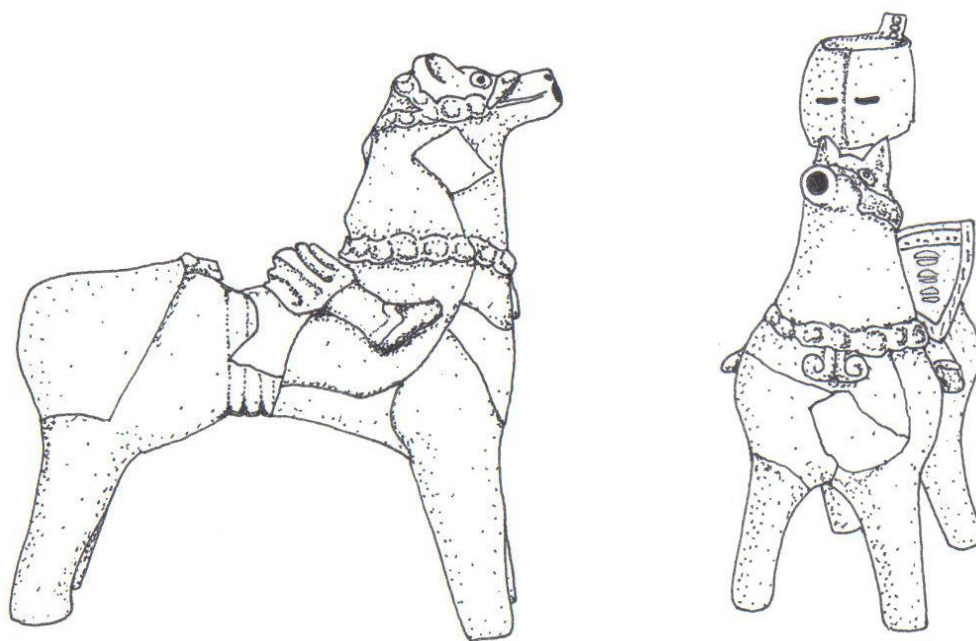
Keramika, výška 23,2 cm, délka 19 cm

Muzeum hlavního města Prahy, inv. č. A 296 974

Zlomky aquamanile nalezené na jaře roku 2005 představují části jezdce na koni. Konkrétně jde o hrncovou přilbu s odlomeným chocholem, pravou ruku jezdce, postrojeného koně s nohama jezdce a štít, na kterém jsou nad sebou tři calty a křížová obruba štítu. Nález byl učiněn v místech zaniklého sídla drobného feudála. Materiálem je speciálně vybrané světle okrové těsto, vysoce vypálené, které téměř neabsorbuje vodu. Ve srovnání s jinými českými nálezy se jedná o velmi přepychový předmět.

Literatura:

Strnadová 2006; Klápště 2007, str. 136; Kostka 2007 (A); Kostka 2007 (B); Kostka 2007 (C).

Obr. 58

69.

**Praha 1 – Staré Město – ulice Karolíny Světlé č. p.
979/I**

Zvíře

Asi polovina 12. století

keramika

Národní památkový ústav Praha

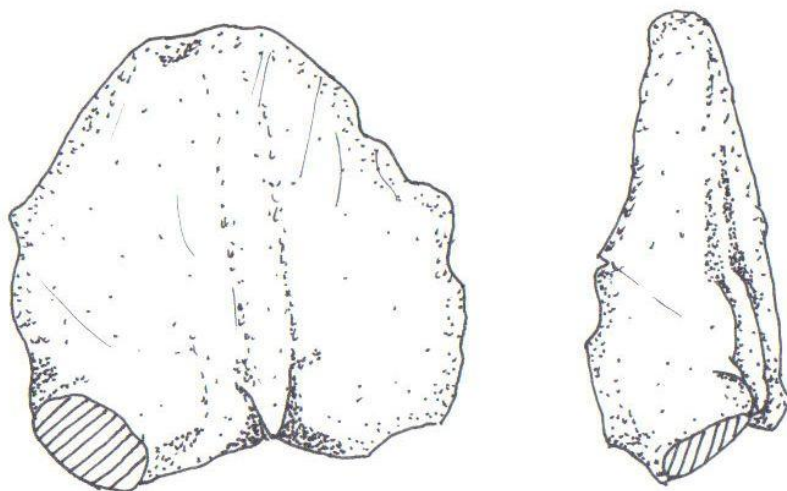
Při archeologickém výzkumu v letech 2007–2008 došlo k objevu dvou světle hnědých glazovaných zlomků pocházejících ze zadní části těla zvířete. Místo nálezu se nachází nedaleko rotundy sv. Kříže, což může s aquamanile souviset. Střepy zachycují zadek s ocasem neznámého zvířete.

Literatura:

Cymbalak 2009.

Poznámka:

Za upozornění na nález děkuji PhDr. Jaroslavu Podliskovi, Ph.D. Za detailní informace děkuji Mgr. Tomaszi Cymbalakovi.

Obr. 59

70.

Praha 5 - Košíře

Kůň s uzděním

13. století

Bronz, výška 24 cm, délka 20 cm

Uměleckoprůmyslové muzeum Praha, inv. č. 4517

Nález byl učiněn roku 1817 a brzy poté uchráněn před roztavením v dílně zvanaře. V roce 1821 jej zakoupil baron Neuberg, jehož syn, rytíř Jan Norbert Neuberg, předmět odkázal roku 1892 muzeu. Nádobka ve tvaru koně s uzděním se dochovala v neúplném stavu, chybí část ulomené pravé přední nohy a v hrudi zeje obdélný otvor. Zvíře je zachyceno velmi realisticky. Hlava koně s uzděním má dochované obě uši, mezi očima mandlovitého tvaru je umístěna krátká rourka výlevky. Od zátylku k zadku zvířete se vysokým obloukem vypíná ucho nádoby. Přejít mezi ušlechtilým tělem a nohama je zdoben rytým páskem s malými vypíchanými důlky, stejně jsou zdobeny i kolenní klouby. Nejde o náznak ochranného či dekoračního

přehožu, ale dekorace jako takové. Ocas zvířete, vypouklý a prohnutý mezi nohama, pokrývají rýhy značící žíně. Jde o první nález aquamanile na území České republiky.

Literatura:

Vocel 1845; Lehner 1905, str. 629 - 630; Sklenář 1977, str. 17 - 18; Homolka 1982, str. 133; Brych 1996, str. 35; Klápště 2007, str. 134.

Poznámka:

Za doplňující informace děkuji Bc. Michalu Stříbrnému, DiS., za svolení k publikování děkuji ředitelce UPM, PhDr. Heleně Koenigsmarkové.

Obr. 60

71.

Praha 5 - Košíře

Lev se Samsonem

1. polovina 13. století

Bronz, výška 20 cm, délka 22 cm

Uměleckoprůmyslové muzeum, inv. č. 4518

Stejně jako v předchozím případě jde o odkaz rytíře Neuberga Uměleckoprůmyslovému muzeu. V evidenční kartě je tužkou poznamenáno „nalezen v Košířích“. Toporně vyhlížející zvíře, spíše než lva připomíná psa s jednoduše rytou hřívou. Nalévací otvor v temeni hlavy kryje malý poklop, trubka výlevky, mírně šikmo seříznutá, vychází z odhalených zubů lva. Oči jsou mandlovitého tvaru, s naznačenými řasami. Krátké oblé uši se dochovaly intaktně, stejně jako celé zvíře. Nad hřbetem zvířete se vypíná ucho, připomínající tvarem držadlo aquamanile z Rokytna u Pardubic. Ocas zvířete se stáčí okolo těla a končí na pravém boku typickou bambulkou. Prakticky identické aquamanile se nachází v muzeu v Magdeburgu, kde je ovšem datované do druhé poloviny 12. století.

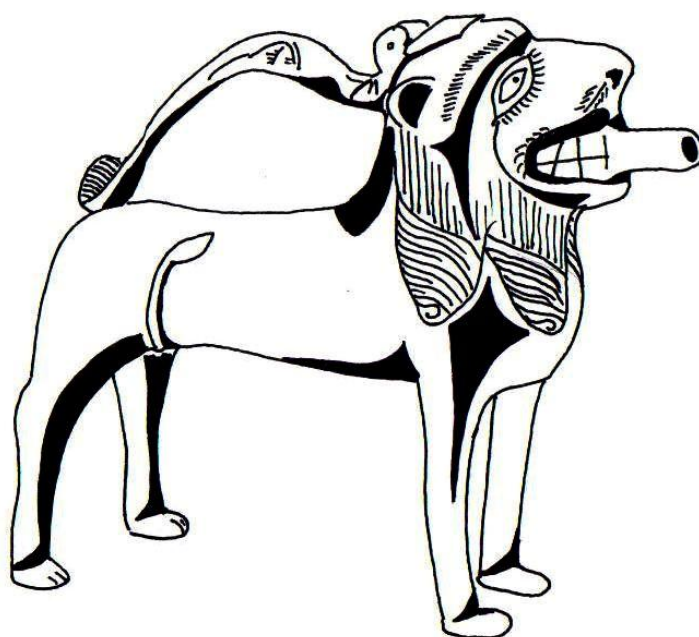
Literatura:

Vocel 1845; Lehner 1905, str. 630 - 631.

<http://www.khm-magdeburg.de/Mittelalter/Aquamanile.html>,

vyhledáno dne 21. 2. 2010.

Poznámka: Za doplňující informace děkuji Bc. Michalu Stříbrnému, DiS., za svolení k publikování děkuji ředitelce UPM, PhDr. Heleně Koenigsmarkové.

Obr. 61

72.

Praha 1 - Nové Město - Petřské náměstí

Beran

2. polovina 13. století

keramika

Archaia Praha, inv. č. 23/92-22018

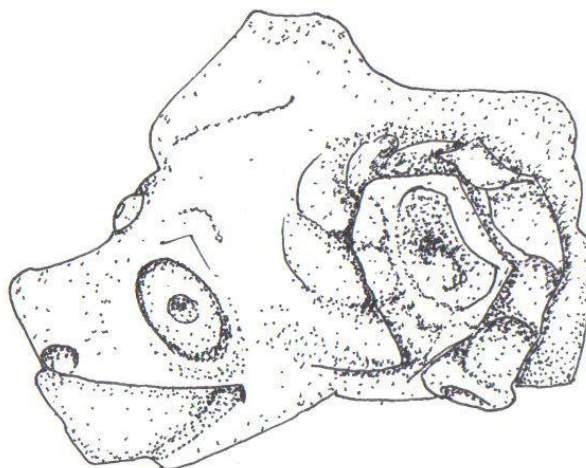
Zlomek oranžovorůžové barvy se zbytky žluté glazury představuje hlavu a krk beránka. Rourkovitá výlevka je umístěná v otevřené tlamě zvířete, dva kulaté vpichy naznačují nozdry. Oči jsou oválné, ryté, s drobnými vpichy představujícími zorničky. Za nimi se nachází poškozené kornoutky uší, ovinuté rohy s výraznými vřpy. Vzhledem k tomu, že hlava s krkem svírá prakticky přímý úhel, mohlo by jít o výlevku třmenové konvice.

Literatura:

Dragoun - Ledvinka - Míka 1998; Fiala - Holznerová - Huml et al. 1998.

Poznámka:

Za upozornění na nález děkuji PhDr. Michalu Burešovi, za informace děkuji Mgr. Vojtěchu Kašparovi.

Obr. 62

73.

Praha 1 - Staré Město - ulice Rybná

Lidská tvář

Keramika, výška 15 cm

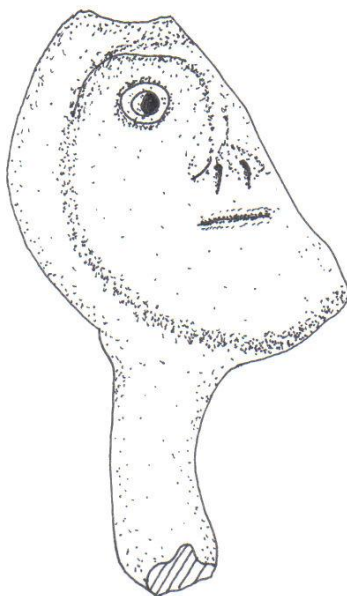
Šedooranžový střep s hrubší příměsí a nerovným povrchem představuje podstatnou část lidské tváře. Pravé oko zhotoveno hlubokým, leč pravidelným vpichem, další drobné zářezy představují nosní dírky a drobná přísně vyhlížející ústa. Levé oko chybí, stejně jako podstatná část nádoby. V dolní části dochovaného torza je vymodelovaná jednoduchá, poměrně masivní nožka.

Literatura:

Nepublikováno.

Poznámka:

Za upozornění na nález děkuji PhDr. Jaroslavu Podliskovi, Ph.D.

Obr. 63

74.

Praha 1 - Josefov - ulice Sanytrová (dnes 17. listopadu)

Kůň s jezdcem

Asi 1280 až 1330

Keramika, výška 16 cm

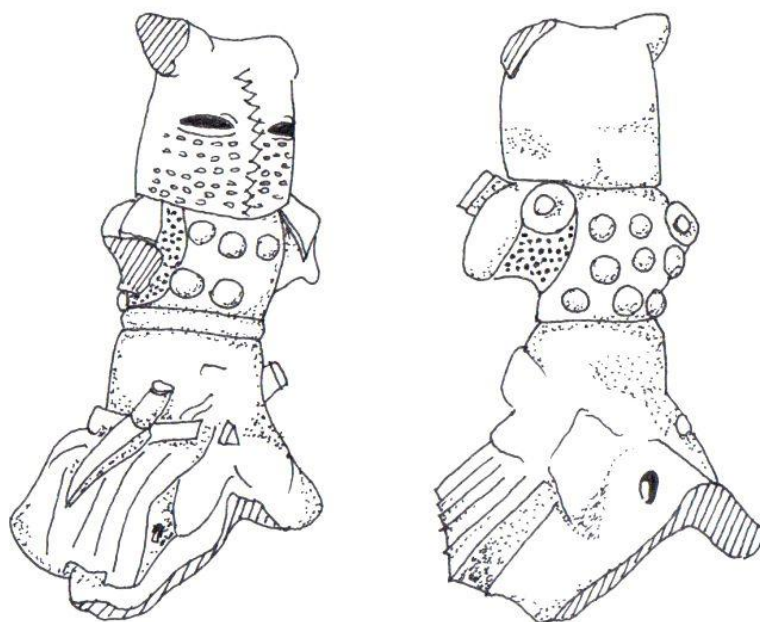
Muzeum hlavního města Prahy

V září roku 1903 při výkopu nové stoky v bývalé Sanytrové ulici byl nalezen tento zlomek. Jedná se o jezdce na koni. Z koně se nedochovalo téměř nic, jen drobné náznaky okolo sedla. To za rytířovými zády přechází v jakýsi hřeben, který je napříč protknut kruhovým otvorem. Obě jezdcovy nohy chybí, jsou uraženy nad koleny. Stehna jsou překryta vymodelovanou textilií, nazdél pravidelně šrafovanou. Jezdec je dále

vybaven opaskem, na kterém po rytířově pravém boku visí dýka. Hrudní koš jezdce chrání spalnýř, kožená kazajka s nanýťovanými okrouhlými kovovými terčíky. K jeho spodnímu okraji je přišita látka, která měla chránit rytíře před přílišným rozpálením brnění. To lze spatřit v místě ramen. Brnění není provedeno pomocí kroužků, ale drobnými vpichy ostrým předmětem. Vlastní ramena jsou kryta čtvercovými plechy, které se nazývají ailetes. Sloužily nejen k ochraně, ale též jako plocha pro malování erbů. Tento prvek zbroje v našich zemích nalezneme jen těžko, mohlo by to poukazovat na import aquamanile. Ruce jezdce jsou uraženy, dochovaly se jen nepatrné pahýly. Hlavu chrání kbelcová přilba, nikoliv kolčí helm, jak se domníval Harlas. Pozoruhodné jsou dva útvary, které po stranách vyrůstají z přilby. Snad šlo o rohy, heraldickou figuru. Zajímavé je porovnání s mladším výrobkem z Plzně, Františkánské 7, č. p. 120. Jde rovněž o jezdce na koni, jehož tělo i nohy jsou také pokryty kruhovými terčíky.

Literatura:

Harlas 1903, str. 141 - 143.

Obr. 64

75.

Praha – Uměleckoprůmyslové muzeum

Lev se Samsonem

2. polovina 13. století

Bronz, výška 11,5 cm, délka 14 cm

Uměleckoprůmyslové muzeum, inv. č. 77 177

Za 65 000 Kč bylo roku 1974 v pražské ulici Karlova č. p. 16 zakoupeno aquamanile ve tvaru lva. Nádobka je ve výborném stavu, jen poklop kryjící obdélný nalévací otvor, jenž se nachází na temeni hlavy, je pozdějším neumělým doplňkem. Krátká trubice výlevky je umístěna v rozevřené tlamě zvířete. Pomocí krátkých vrypů jsou naznačeny vousy okolo tlamy, nosní dírky a zvýrazněny oči mandlovitého tvaru, díky mírně zdeformované hlavě hledící vzhůru. Od nevýrazných uší pod krkem se pne obroučka, z níž visí hříva. Od hlavy k zadku se pne ucho, které v sobě skrývá stylizovanou postavu Samsona,

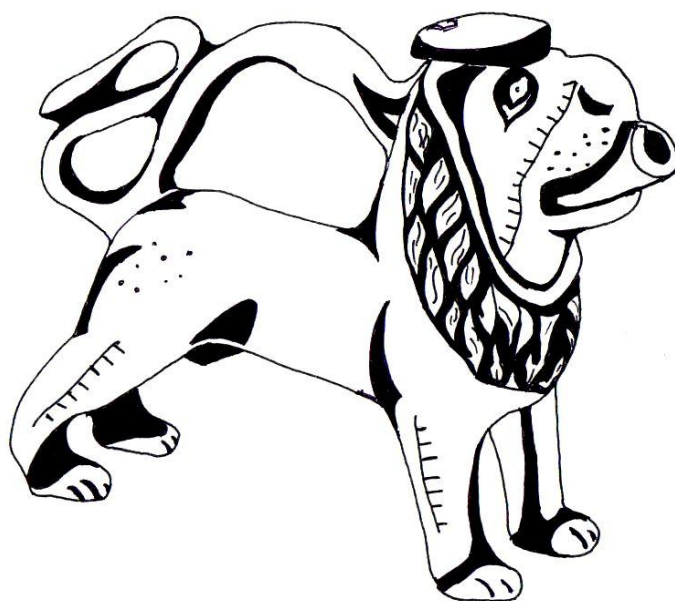
která se téměř do detailu shoduje se Samsonem aquamanile z Rokytna u Pardubic. Esovitě prohnutý ocas je připevněn k uchu nádoby a zakončen zploštělou bambulkou. Nohy zvířete jsou po stranách zdobeny dlouhou podélnou rýhou, k níž vždy jen z jedné strany přiléhá řada drobných rýžek. Jednotlivé prsty nohou znázorňují krátké rýžky.

Literatura:

Nepublikováno.

Poznámka:

Za doplňující informace děkuji Bc. Michalu Stříbrnému, DiS., za svolení k publikování děkuji ředitelce UPM, PhDr. Heleně Koenigsmarkové.

Obr. 65

76.

Praha - Národní muzeum

Lev

Bronz, výška 30,3 cm, délka 34,3 cm

Národní muzeum, inv. č. H2-13950

Nádobka představuje lva s fantastickými prvky. Nalévací otvor krytý dochovaným poklopem se nachází na temeni hlavy, oči zvířete jsou jednoduše ztvárněné, mandlovitého tvaru. Uši tvoří fantasticky částečně zavínuté výrazné kornouty. Čumák tvoří drobné vpichy naznačující kořínky vousů a doširoka rozevřená tlama zvířete s vyceněnými zuby a jazykem. Hřívá, velmi dobře plasticky vyvedena včetně rýhování, pokrývá plece zvířete. Mezi předníma nohama se ukrývá trubicovitá výlevka, postrádající jakýkoliv uzávěr. K válcovitému tělu zespodu dosedají čtyři dosti vysoké nohy, ze zadní strany pokryté sloupcem krátkých rýžek. Prsty znázorňují výrazné krátké rýžky. Od zadku k zátýlku se obloukovitě pne nevšední ocas. V první třetině své délky se nachází oválné zbytnění, za ním pak čtyři vzhůru šlehající plameny. Ocas pokračuje k zátýlku lva, dotýká se jej, stáčí se zpět a končí u posledního jazyku, čímž vytváří nepravidelné oko.

Literatura:

Petráň 1985, (1).

Obr. 66

77.

Praha – Národní muzeum

Kůň

15. století

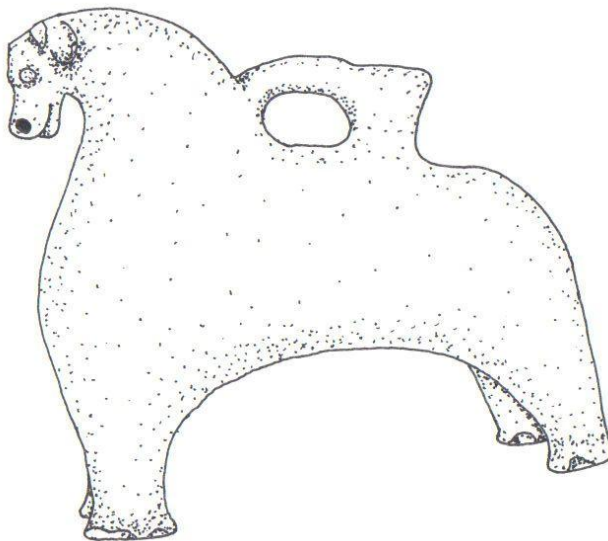
Keramika, výška 21 cm, délka 22 cm

Národní muzeum, inv. č. 17 547

Nádobku koně s nápadně malou hlavou a zavalitým tělem, pokrývá poškozená žlutá glazura. Malá hlavička s nalepenýma očima a ušima má vylévací otvor v tlamě i nozdrách. Hřívu naznačuje linie krátkých rýžek. Krk zvířete je neméně mohutný jako vlastní tělo. Kónické masivní nohy jsou zakončeny malým náběhem. Držadlo na hřbetě je krátké, v jeho zadní části blíže zadku se nachází kónicky se zužující otvor nálevky. Ohon ulomen. Svým hrubým provedením a silnou disproporcí lze uvažovat o dataci do konce 14. století, Kasten ho umísťuje do 15. století.

Literatura:

Reifferscheid 1912; Fries 1926; Kasten 1976, str. 546 – 548; Petráň 1985, (2).

78.

Radomyšl u Strakonice (okres Strakonice)

Beran

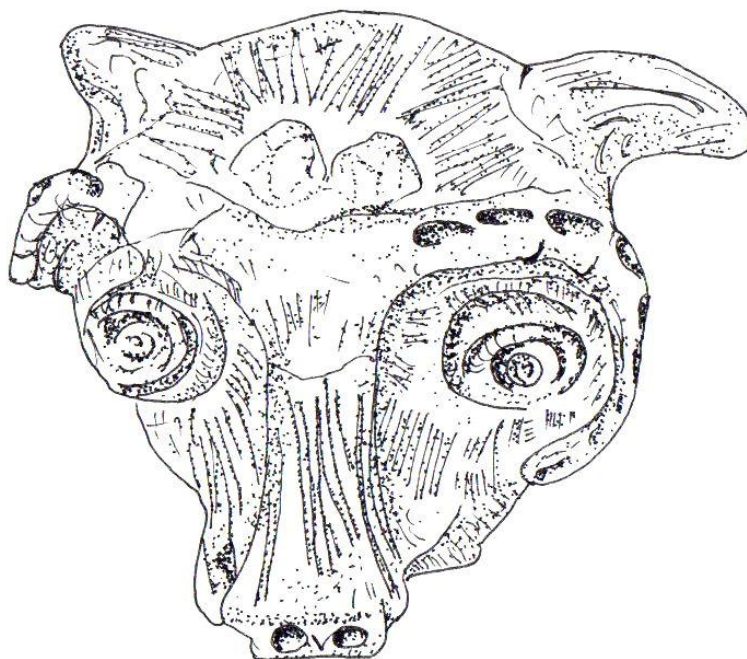
Asi konec 14. století

Keramika, výška 12,6 cm

Při výzkumu mladohradištního pohřebiště v letech 1963-1964 byla nalezena poklička ve formě zvířecí hlavy, a to na rozhraní johanitské kurie z poloviny 13. století a profánního objektu z 14. století. Dle doprovodných zlomků keramiky náleží hlavička do horizontu 14. století. V ruce zhotovená hlavička se na nás dívá očima zhotovenýma vždy pomocí tří soustředných kružnic, drobný vpich uprostřed představuje zorničku. Oči jsou okrově hnědě polévané, zbytek hlavy světle hnědý. Protáhlý nos zakončují rozšiřující se nozdry, nad jeho kořenem se nachází dva malé tupé rohy. Přímo od kořene nosu se okolo očí stáčí vlastní rohy pokryté hlubokými oválnými vpichy. Pravý roh je odlomený stejně jako část pravého ucha, levé se plně zachovalo. Obě uši se nalézají v zadní části hlavy a výrazně ční do prostoru. Celý povrch hlavy i uši zdrsňují drobné rýžky zvyšující plasticitu. Hlavička patrně jako jediná v Evropě zachycuje beránka plemene Jacob, které se vyznačuje právě čtyřmi rohy.

Literatura:

Nechvátal 1989; Brych 1996, str. 36; Nechvátal 1997.

Obr. 68

79.

Rokytno u Pardubic (okres Pardubice)

Lev se Samsonem

Polovina 13. století

Bronz, výška 21,4 cm, délka 31 cm

Východočeské muzeum Pardubice

Nádobku ve tvaru lvíčka objevili dělníci při těžbě písku roku 1884. Doprovázely ji další artefakty sakrálního určení, jako kadidelnice či schrána na hostie. Aquamanile bylo silně poškozeno, některé partie zcela chyběly, neznámo kdy, došlo k jejich domodelování. Jde prakticky o celou levou polovinu těla včetně levé zadní nohy. Přední nohy, od kolen níže, chybí dodnes. Lev se dívá očima, které spíše nežli zvířecí vypadají jako ty lidské a to včetně řas. Shora na čumáku došlo k menšímu průrazu. Trubicovou výlevku s mírně

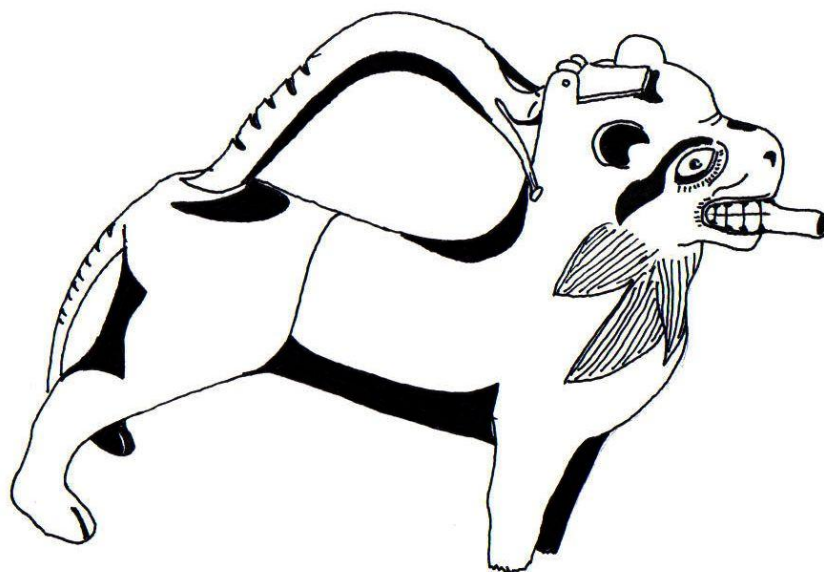
poškozeným ústím drží lev ve vyceněných zubech. Na temeni zvířete umístili nalévací otvor, po stranách taktéž poškozený. Kryje jej obdélný poklop s jednoduchým pantem. Po stranách trčí nízké, intaktně zachovalé oblé uši. Hřívu znázorňují jednak rýhy, jednak umně modelovaná srst zvířete. Tělo zvířete přibližně v polovině obepíná náznak prstence. Ze zadních noh lze pozorovat jen pravou, levá se nedochovala. Není zakončena lví tlapou, ale prasečím paznehtem. Ocas zvířete, zakončený bambulkou, se stáčí k pravé noze. Držadlo aquamanile, klenoucí se od zátylku lva k jeho zadku, tvoří stylizovaná postava Samsona. Nohy při silné stylizaci nelze rozpoznat, zřetelná je však hlava s rýhami znázorňujícími oči. Hlava i ruce spočívají na zátylku zvířete. Ruce zdobí i rýhy značící prsty. Zadní část držadla a především ocas nesou stopy několika hrubých seků, zhotovených po odlití nádoby. Aquamanile vyžaduje odborný zásah.

Literatura:

Lehner 1905, str. 631 – 632; Diviš 1917; Brych 1995, str. 36; Klápště 2007, str. 134.

Poznámky:

Za veškeré informace děkuji PhDr. Janu Jílkovi.

Obr. 69

80.

Rybníky (okres Znojmo)

Kůň

Asi konec 14. století

Keramika, výška 14,7 cm, délka 19,3 cm

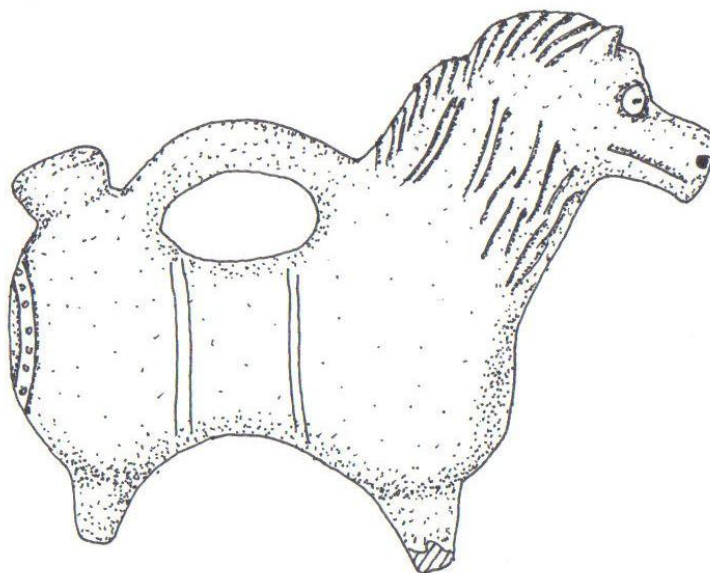
Městské muzeum Moravský Krumlov, inv. č. 1000

Nalezeno při budování trativodu ZŠ řídícím učitelem A. Jílkem, který nádobku daroval muzeu. Materiálem se stala hlína s drobnými zrny do velikosti 2 mm a vysokou hojností slídy. Výpal byl oxidačně redukční. Hlava s trubkovitou výlevkou v tlamě, kulatýma očima a hřívou, naznačenou hustými vrypy, nasedá na silný krk, pokrytý jemnými rýžkami. Tělo sestává ze dvou na kruhu točených nádob, uprostřed, v místě zúžení těla, po jeho obvodu obíhají trup dvě linie. Nožky zvířete jsou drobné a krátké, pravá přední částečně poškozena. Na zadku zvířete se nachází dekorace sestávající ze tří soustředných kruhů, mezikruží jsou pokryty širšími, leč mělkými vrypy. Nad tímto motivem je připevněna nízká

kónicky se zužující nálevka. Mezi ní a hřívou se obloukovitě vypíná drobnější držadlo.

Literatura:

Měřinský 1979, str. 79; Kovárník 1982, str. 295.

Obr. 70

81.

Semice (okres Nymburk)

Kůň

Konec 15. až počátek 16. století

Keramika, výška 16 cm, délka 17 cm

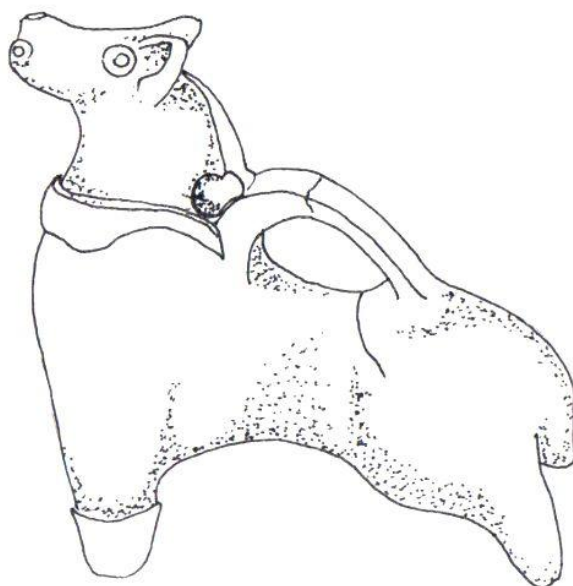
Národní muzeum Praha, inv. č. 3012

Nádobka byla nalezená na tvrzi v Semicích. Huba zvířete s výlevkou ční odvážně vzhůru. Oči jsou vytlačené do hmoty hlavy, dobře zachovalé uši z ní naopak výrazně vystupují. Hlava nasedá na krk obkroužený páskem hlíny, připomínající část uzdění. Vlastní tělo sestává ze dvou na kruhu vytočených nádobek, natočených k sobě. V místě styku nádob je tělo výrazně zúženo. Zespodu jsou k němu přimodelovány čtyři

kuželovité, špičaté nožky. Na hřbetu se nachází ploché držadlo, které se pne v nepravidelném oblouku od zátýlku k zadku zvířete. U kořene při zátýlku zeje nalévací otvor. Celá nádobka je žlutě polévaná. Datace nádoby, položená do konce 15. či počátku 16. století, je v českých zemích naprosto ojedinělá.

Literatura:

Květ 1938-1939, str. 135; Nekuda - Reichertová 1968, str. 331, 437; Kasten 1976, str. 500 - 501; Měřínský 1979, str. 76; Hus 1990, str. 400; Brych 1998.

Obr. 71

82.

**Staré Město u Uherského Hradiště - Na Kostelíku
(okres Uherské Hradiště)**

Kůň s uzděním

1. polovina 14. století

Keramika, výška

Slovácké muzeum Uherské Hradiště, inv. č. A 45136

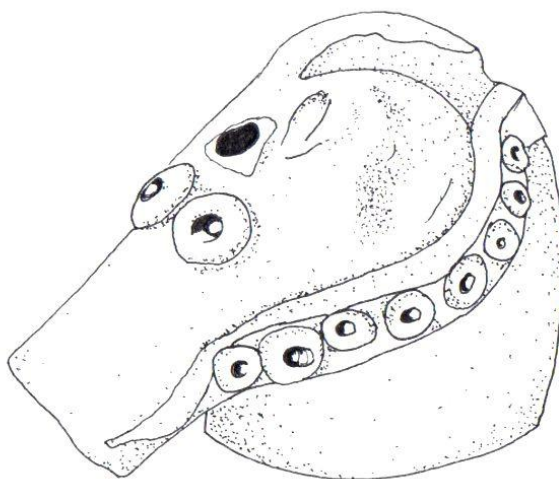
Hlava koně, zhotovená z jemné hlinitopísčité dobře vypálené šedé hlíny, má výlevku umístěnou na čele, jako pouhý otvor bez hubičky. Kruhové oči jsou nalepované, hluboce vypíchnuté. Uši jsou ulomené, zůstaly jen jejich kořeny. Konec tlamy je kruhový, plochý. Krátká přimodelovaná hříva je naznačena hustými příčnými zářezy. Uzdění, lépe dochované na levé straně, tvoří hliněný pásek, s nalepenými bochánky, následně hluboce propíchnutými.

Literatura:

nepublikováno

Poznámka:

Za upozornění na nález děkuji Mgr. Daně Menouškové. Za povolení k publikování děkuji PhDr. Ivu Frolcovi.

Obr. 72

83.

Stárkov (okres Náchod)

Kůň

2. polovina 13. století

Keramika, výška 7,3 cm, délka 8,6 cm

Muzeum Náchod, inv. č. S 319/99

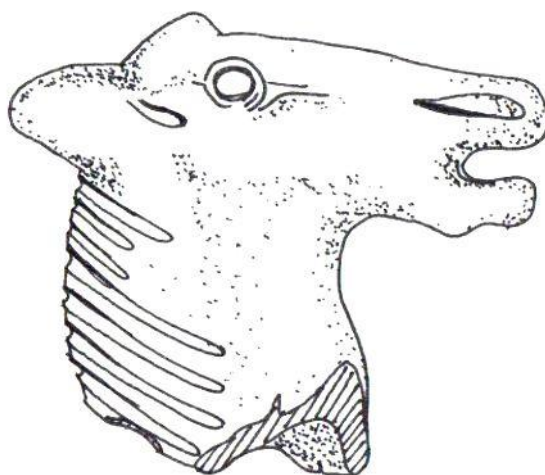
Zlomek aquamanile byl nalezen při archeologickém výzkumu hrádku v roce 1999 ve 4. vrstvě III. sondy, jejíž stáří odpovídá druhé polovině 13. století. Krk koně, o trojúhelném profilu, je zdoben několika rytými linkami, znázorňujícími hřívu. Keramika je hrubší s příměsí písku. Světlejší engoba oprýskala především na čele a odhalila tak tmavší jádro zlomku. Hlava, realistických proporcí, má dochované obě uši i oči, které jsou zdůrazněny obrýsováním, včetně rýhy značící slzní váčky. Mezi očima jsou poněkud hrubší ryté linie. Realisticky vyznívá i spodní pysk huby, tvořící výlevku. Celkově působí hlava archaicky s úzkostlivě provedenými detaily, na rozdíl od později užívané stylizace.

Literatura:

Musil 2003, str. 47-48.

Poznámka:

Za informace děkuji Mgr. Janu Tůmovi.

Obr. 73

84.

Starý Plumlov (okres Vyškov)

Kůň s uzděním

14. století

Keramika, výška 15,6 cm

Muzeum Prostějovska, inv. č. 47 103, katalogové číslo R 205

Nález byl učiněn před rokem 1934, kdy Josef Blekta aquamanile publikoval. Jedná se o hlavu koně s podstatnou částí krku doplněnou uzděním. Ve sborníku Blekta uvedl nejen krátkou zmínku o nález, ale přiložil i fotografii, z níž je patrné, že aquamanile chyběla část krku a levá polovina hlavy. Ty jsou nyní domodelovány. Hlava koně je mírně anaturalistického kuželovitěho tvaru. Výlevka, v hubě koně, má průměr pouhých 6 mm. Uši jsou zhotovené pouze ve formě malých výčnělků, lépe se dochovalo levé. Z očí můžeme pozorovat pouze pravé, jež je přimodelované a zornička je provedena vpichem, což velmi nápadně připomíná aquamanile z Knínic u Boskovic či Brna – Starobrněnské 7. Uzdění koně je též přimodelované, zdobené

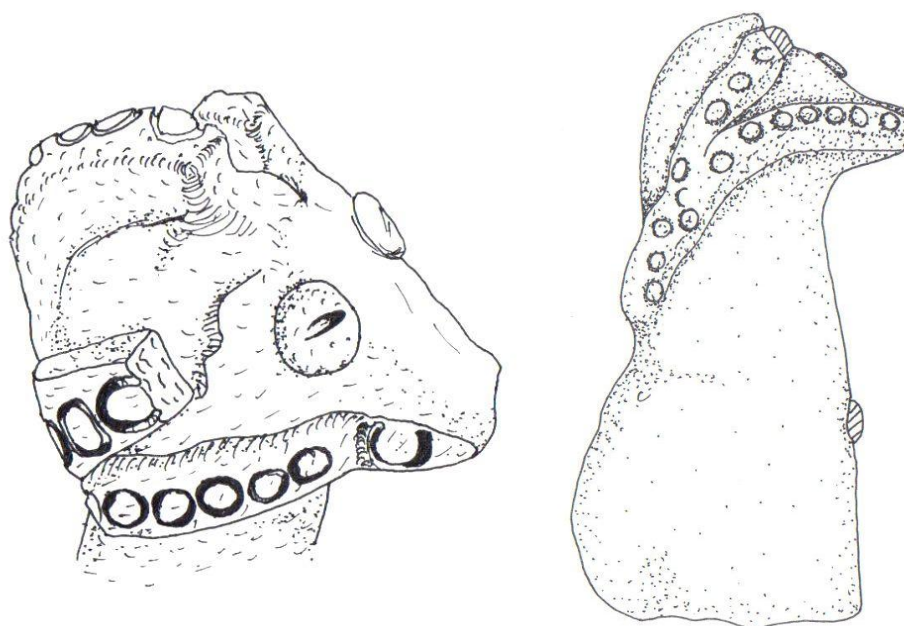
jednou řadou koleček. Kolečka zdobí i hřívku koně, jednoduše vytaženou z těla. Podobný motiv můžeme najít na aquamanile z Brna - České 20, kde pomocí „grošování“ je zdoben nejen kůň, ale i oděv jezdce, tedy dva zcela odlišné materiály a charakter. Spodní část krku přechází do plecí a dochovaly se i náběhy předních nohou. Nad nimi je pak patrný malý kousek jezdeckého postroje, který upozorňuje na dřívější přítomnost sedla, jehož zbytky se nachází v oblasti kohoutku koně, tedy v místě zlomu.

Literatura:

Blekta 1934; Nekuda 1964, str. 18; Nekuda - Reichertová 1968, str. 11, 127, 387, 445; Kasten 1976, str. 508 - 510; Měřínský 1979, str. 76; Unger 1986, str. 324, 325; Hus 1990, str. 400; Fifková - Reichová 2006, s. 231; Klápště 2007, str. 136; Plaček 2007.

Poznámka:

Za veškeré informace děkuji Mgr. Blance Veselé.

85.

Šostýn (okres Nový Jičín)

Kůň

14. století

Keramika, výška 11,4 cm

Muzeum Fojtství v Kopřivnici, bez inv. č.

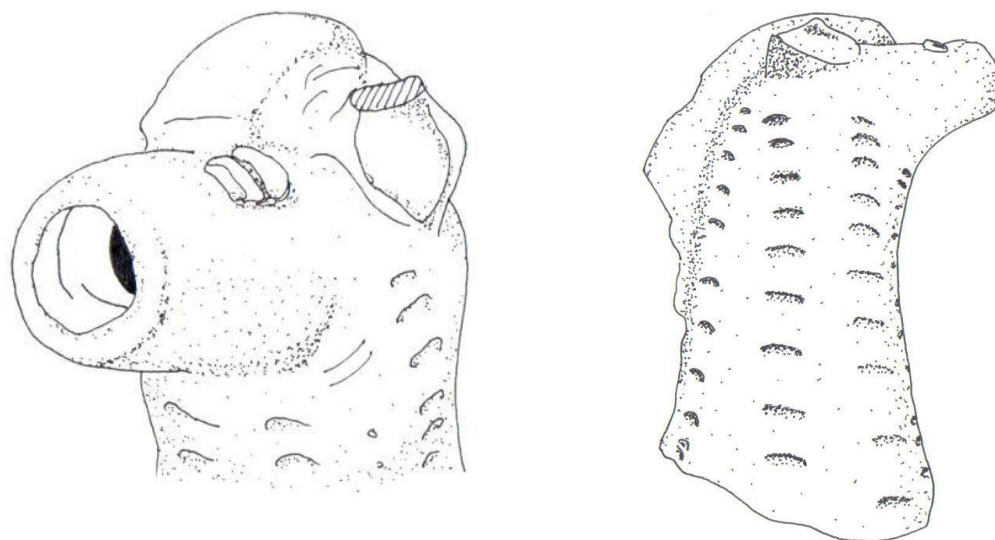
Hlavu s krkem koně bez uzdění našli dobrovolníci při amatérském výzkumu na hradě Šostýn roku 1988. Hlína je šedožlutá s příměsí kaménků o zrnitosti do 1 mm. Zakuřovaný povrch uhlazen po částečném vyschnutí hlíny. Uvnitř patrný postup zhotovení. Jde o nálepvou techniku, jen temeno hlavy tvoří plátek hlíny. Krk zvířete pak pokrývá celkem sedm pruhů tvořených hrubými krátkými rýhami. K přimodelování hřívky došlo až po zhotovení krku a těla. Hřívka je prostá výzdoba, jen na čele několik rýh vytváří útvar podobný ofině. Krátké masivní uši jsou poškozené, lépe se dochovalo pravé. Nalepené oči přetíná napříč velmi hrubá rýžka, téměř dělící každé oko na dvě části. Výlevka o průměru 9 mm se nachází v hubě zvířete. Nejprve řemeslník výlevku přilepil k hlavě zvířete, následně pomocí zahroceného kolíku o kruhovém průřezu došlo k upravení tvaru výlevky. Hluboký vpich je dobře patrný na vnitřní straně krku. Tomuto aquamanile se podobá nález ze Starého Plumlova.

Literatura:

Kouřil 1992; Tichánek 2008.

Poznámka:

Za upozornění na nález děkuji Bc. Pavle Knápkové. Za veškeré informace děkuji doc. PhDr. Pavlu Kouřilovi a Mgr. Ondřeji Šalkovi.

Obr. 75

86.

Šternberk (okres Jihlava)

Kůň s jezdcem

Konec 14. století

Keramika, výška 22,5 cm, délka 15 cm

V držení autora výzkumu. Bude předáno do městského muzea v Telči.

V prostorách zřícenin hradu nalezené střepy, slepené autorem výzkumu do dnešní podoby, zachycují doleva hledícího jezdce na koni. Materiálem se stala šedavá hlína, na povrchu šedočerná s příměsí slídy. Hlavě jezdce dominují dvě okrouhlé přilepené oči s kulatými vpichy coby zorníčkami. Nos je protáhlý, méně výrazný. Ústa a část brady zcela chybí. Hlavu kryje přilba, připomínající šlap, avšak při okrajích se nenachází otvory pro zavěšení kroužkového závěsu kryjícího

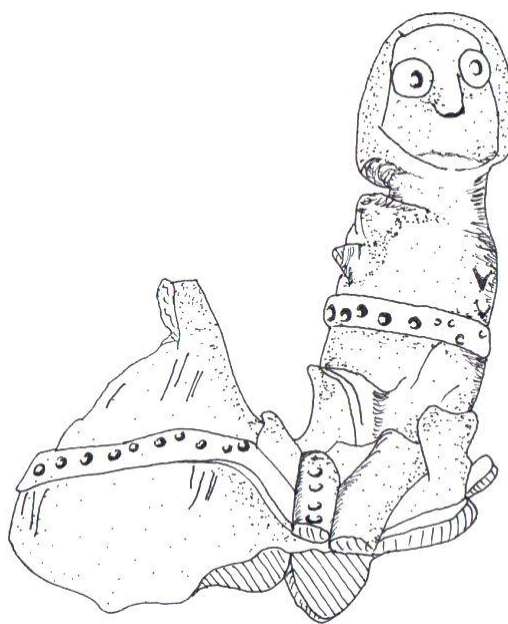
bradu a krk. Nechráněný krk přechází v tělo s pahýly končetin. Přiléhavý oděv v oblasti zad pokrývají trojúhelníkové vrypy, vytlačené s důrazem na hrot. Tělo obepíná řemen s pravidelnými kruhovými vpichy, na levé straně je opasek poškozený. Jezdec sedí v bitevním sedle s vyvýšenými okraji. Zlomek levé části krku koně pokrývají ryté zbytky uzdění. Mezi dvěma mělkými rytými liniemi spočívá linie mělkých důlků. Po stranách uzdění se nachází tři skupiny rytých rýžek. Velmi neobvyklá je velikost nádoby. Již jen dochovaný zlomek jezdce svou výškou předčí většinu českého fondu aquamanile. Vzhledem k současnému stavu poznání šlo patrně o nejrozměrnější aquamanile z českých zemí, kterému mohl konkurovat snad jen nález z Landštejna, dochovaný rovněž v torzu.

Literatura:

Bláha 1970; Měřínský 1979, str. 79; Unger 1986, str. 324; Klápště 2007, str. 136.

Poznámky:

Za veškeré informace děkuji PhDr. Josefu Bláhovi.

Obr. 76

87.

Třebenice (okres Litoměřice)

Býk

Keramika, výška 6,7 cm, délka 11,8 cm

Muzeum Litoměřicka, nebylo dohledáno

Aquamanile bylo nalezeno při stavbě školy v hloubce 2,5 metru. Jedná se o hlavu rohatého zvířete, nejspíše býka. Hlava zvířete je výrazně tvarovaná, zhotovená z jemně písčité, dobře vypálené hlíny. Nozdry tvoří výlevku, torzo otvoru pro nalévání je umístěno mezi rohy, které stejně jako uši jsou ulomené. Oči zvířete jsou vymodelovány z hmoty hlavy, zorničky jednoduše vypíchnuty ostrým kulatým nástrojem. Povrch je zdoben hnědou barvou vedenou v linkách. Od nozder přes čelo a dále vede útvar připomínající rybí kost či smrkovou větvičku. Jednoduchými čarami byly zdobeny i uši a rohy, zachované jen v náznaku. Podobný nález je znám z Uherského Hradiště – Reduty.

Literatura:

Zápotocký 1979.

Poznámka:

Za doplňující informace děkuji Josefu Otradovci.

Obr. 77

88.

Uherské Hradiště ?

Kentaur

Keramika, hlava - výška 11,5 cm, délka 9,3 cm, tělo - výška 13 cm, délka 11,8 cm

Slovácké muzeum Uherské Hradiště, inv. č. PE 30

Za naprosto neznámých okolností se do sbírek Uherskohradištského muzea dostaly dva zlomky aquamanile, představující divého muže. Cihlově červená hlína obsahuje poměrně hrubé kaménky. Přední část s hlavou muže hrnčíř zhotovil pomocí náleповé techniky. Tyto stopy následně na vnější straně vyhladil nástrojem. Hlava se nalepenýma očima

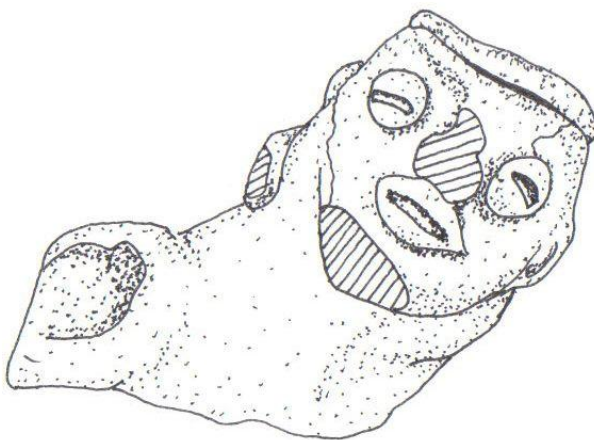
s hrubě rytými zorničkami dívá doprava. Podobně primitivním způsobem působí i ústa. Špička nosu a brada chybí. Po stranách hlavy jsou přimodelovány malé uši. Na temeni hlavy dvě zběžně zhotovené rýhy vytváří kříž. Zátylek hyzdí recentní jizva od kovového nástroje. Na zádech zeje nalévací otvor s mohutným hrdlem s průměrem 21 mm, při okraji a na lomu střepu zakouřený. Nad ním lze spatřit kořen držadla. Otisk výlevky se nachází na krku muže. Tvoří ji kruhový otvor o průměru 7 mm a otisk po výlevkové hubici, nyní uražené. Otvor pro výlevku prorazil do hmoty krku ostrý nástroj, jehož hrot se zabořil do protilehlé stěny krku. Masivní tělo, vytočené na kruhu, sestává ze dvou nádob, k nimž hrnčíř přimodeloval robustní nožky. Nález lze spojit s aquamanile z Knínic u Boskovic, které mohlo tvořit předlohu pro uherskohradištské aquamanile.

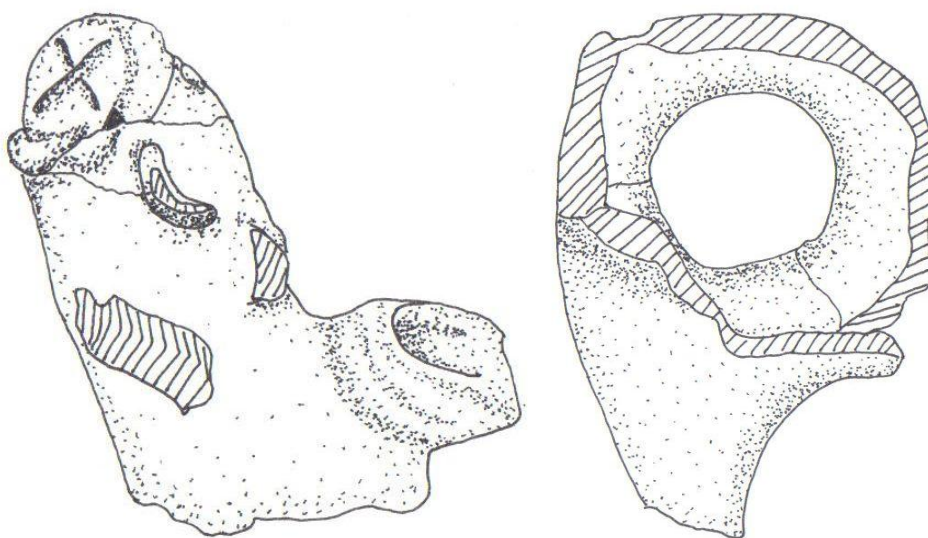
Literatura:

Nepublikováno.

Poznámka:

Za upozornění na nález děkuji Mgr. Daně Menouškové. Za povolení k publikování děkuji PhDr. Ivu Frolcovi.

Obr. 78

89.

**Uherské Hradiště - náměstí Klementa Gottwalda (dnes
T. G. Masaryka) č. p. 32**

Kůň s jezdcem

1. polovina 14. století (E. Kasten - 2. polovina 14. století)

Keramika, výška 19 cm, délka 24 cm

Slovácké muzeum Uherské Hradiště, inv. č. SF 21986

Nález učiněn v lednu 1962 u obchodu Hradišťanka, kdy dělníci narazili na nádobu nejasného tvaru. Vybrali a odevzdali jen několik největších střepů. Aquamanile prý nebylo doprovázeno žádným dalším archeologickým materiálem. Po tvarové stránce se jedná o jezdce na koni. Keramický materiál je jemný, bez hrubších příměsí. Povrch je tmavý, díky redukčnímu výpalu. Korpus těla koně byl vytočen na kruhu, zbylé části domodelovány rukou. Všechny nožky jsou ulomené, zbyly jen náběhy. Hlava koně se též dochovala v torzu. Patrná je část výlevkového kruhového otvoru mezi jednoduše vypíchnutýma očima zvířete. Levé ucho chybí, pravé je intaktní. Okolo nich a dále pak na šíji lze spatřit náznak uzdění, zhotoveného

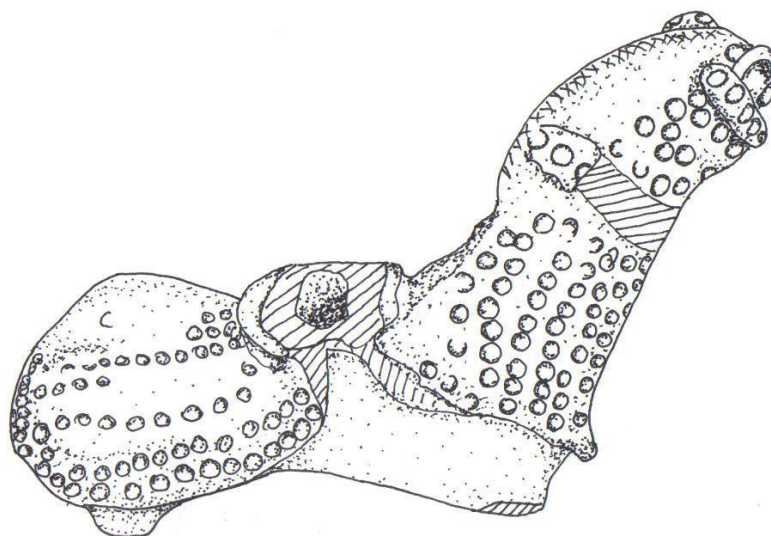
pomocí nalepených proužků hlíny. Uzdění, stejně jako krk zvířete, jsou pokryty vytlačenými kroužky, které mají imitovat brnění. Vrchol hřívky zdobí řada navzájem kosmo vedených rýh, na čele vytvářejí ofinu. Krk, strnulého vzezření, je pokryt kroužky chaoticky, lze vysledovat technologický postup při jejich zhotovování. Byly vytlačeny ve svislých sloupcích. Zadek zvířete taktéž zdobí kroužky, jsou však řazené v jasných liniích. V dolní části koně se po obvodu nachází náběh vzbuzující dojem kroužkového přehozu koně. Jde o jediné české aquamanile, kde je kůň chráněn brněním. Z jezdce se nedochovalo téměř nic, jen otisk na těle koně. Jezdce nejspíše rovněž chránilo brnění. Seděl v sedle, určeném pro turnaje či bitvy, jak ukazují zvýšené okraje a podpěra zadní rozsochy sedla. S motivem jezdce se lze setkat dále například u nálezů z Brna – České 20, hradu Šternberk či Prahy – Čakovice.

Literatura:

Jůza 1964; Nekuda 1964, s. 18; Nekuda – Reichertová 1968, s. 127, 386, 445; Kasten 1976, s. 521 – 522; Hus 1990, s. 400; Menoušková 2000; Fifková – Reichová 2006, s. 231.

Poznámka:

Za doplňující informace děkuji Mgr. Daně Menouškové. Za povolení k publikování děkuji PhDr. Ivu Frolcovi.

Obr. 79

90.

Uherské Hradiště – náměstí Rudé armády (dnes Mariánské)

Beran

2. polovina 13. století

Keramika, výška 7,8 cm

Slovácké muzeum Uherské Hradiště, inv. č. A 101 967

Hlavu beránka našli archeologové při výzkumu v roce 1983. Jemný, velmi dobře vypálený oranžovorůžový hlinitopísčitý materiál kryje světle hnědá poleva, na některých místech přecházející do zelených skvrn. Přimodelované rohy beránka člení několik rýh.

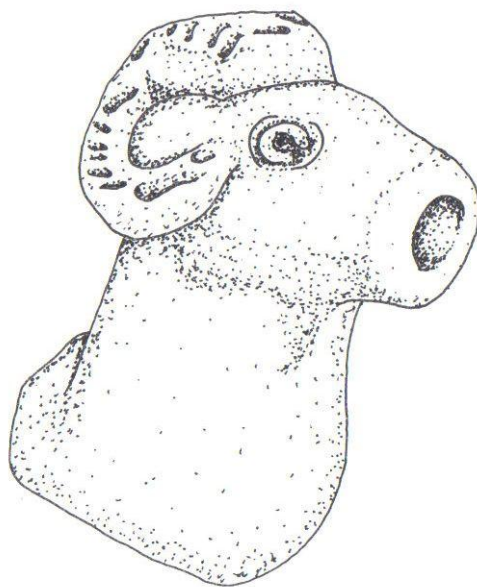
Oči, ač jednoduše vytlačeny do hlíny, působí živým dojmem. Hlava plynule přechází do poměrně krátké výlevky s vnitřním průměrem 7 mm.

Literatura:

Menoušková 2006.

Poznámka:

Za upozornění na nález děkuji Mgr. Daně Menouškové. Za povolení k publikování děkuji PhDr. Ivo Frolcovi.

Obr. 80

91.

Uherské Hradiště – Reduta

Prase

14. století

Keramika, délka 6,6 cm

Slovácké muzeum Uherské Hradiště, inv. č. A 238 162

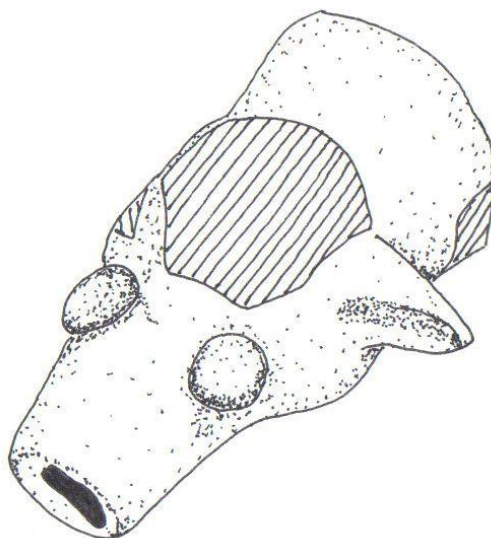
Při předstihovém výzkumu roku 1997 došlo k nálezu výlevky interpretované jako hlava a část krku prasátka. Zakuřovaná hlavička z šedohnědé hlíny je na temeni poškozená a chybí i pravé ucho. Levé se zachovalo v intaktní podobě. Nalepené oči nemají zorničky, jsou slepé, což je v českém fondu velmi neobvyklé. Hodnota nepravidelného průměru výlevky se pohybuje okolo 8 mm. Hlavička volně přechází do krku, nacházejícího se

přímo za ní. Vzhledem k tomuto detailu jsou blízké zlomky z hradu Landek a Ježova hradu.

Literatura:
nepublikováno

Poznámka:

Za upozornění na nález děkuji Mgr. Daně Menouškové. Za povolení k publikování děkuji PhDr. Ivu Frolcovi.

Obr. 81

92.

Uherské Hradiště – Reduta

Tur

Keramika, délka 6,6 cm, šířka 3,4 cm

Slovácké muzeum Uherské Hradiště, inv. č. A 236 688

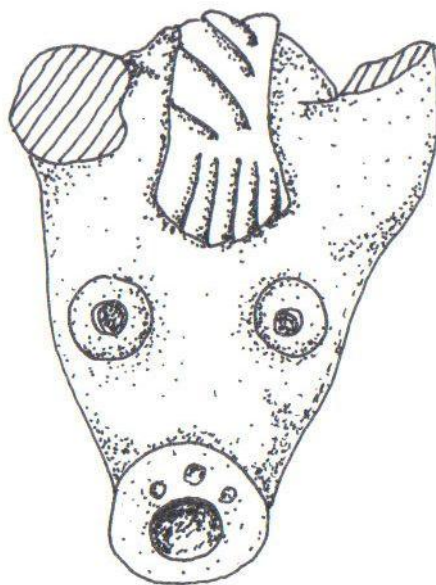
Tmavošedá hlavička tura s dobře patrnými, i když poškozenými rohy, mezi nimiž je přilepený kousek hlíny nařezaný nožem, představující srst. Kruhovitá výlevka o průměru 12 mm s vyztuženým okrajem se nachází v hubě zvířete.

Literatura:

Menoušková 2000.

Poznámka:

Za doplňující informace děkuji Mgr. Daně Menouškové. Za povolení k publikování děkuji PhDr. Ivu Frolcovi.

Obr. 82

93.

Uherské Hradiště - Stará Kasárna - náměstí T. G. Masaryka

Beran

Keramika, výška 4,9 cm, délka 5,1 cm

Slovácké muzeum Uherské Hradiště, inv. č. SF 31746

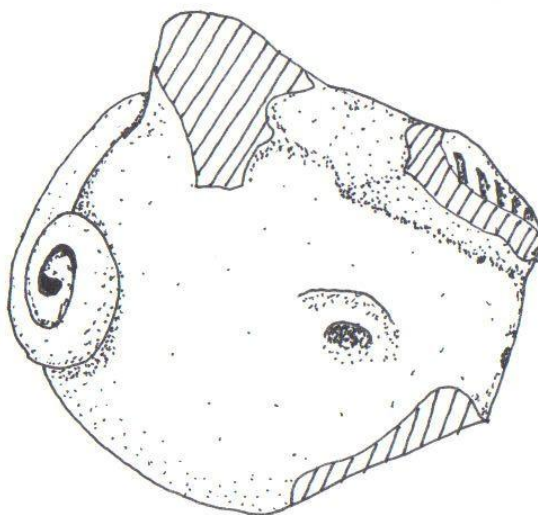
Horní část hlavy beránka, zhotovená z jemné tvrdě vypálené šedohnědé hlíny, kryje světle hnědá poleva. Nezdobené, několikrát kroucené rohy v místě spoje na temeni hlavy spojuje proužek hlíny s rýhami, vytvářející ofinu. Podstatné části uší se dochovaly, chybí jen jejich vrcholky. Nevýrazné, vytlačené oči zvířete jsou nezvykle miniaturních rozměrů.

Poškozená tlama tvořící výlevku je vertikálně seříznutá a opatřená otvorem o průměru 7 mm. K jeho zhotovení byl použit ostrý předmět kruhového průřezu. Otisk hrotu se nachází naproti výlevky.

Literatura:
nepublikováno

Poznámka:

Za upozornění na nález děkuji Mgr. Daně Menouškové. Za povolení k publikování děkuji PhDr. Ivu Frolcovi.

Obr. 83

94.

Ždánice (okres Hodonín)

Kůň

14. až 15. století

Keramika, výška 15 cm, délka 21,7 cm

Vrbasovo muzeum ve Ždánicích, inv. č. AŽ 138.

O místě nálezu, učiněném Jakubem Vrbasem, se nedochovala žádná zmínka. Může pocházet z hradu Palánek. Motivem nádoby

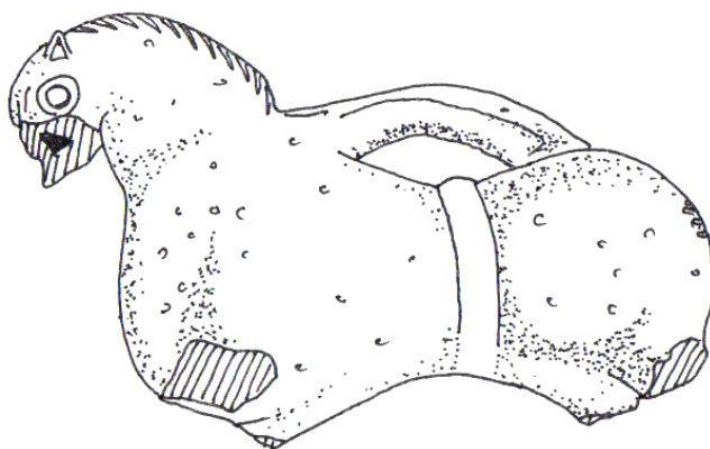
je prostý kůň. Povrch je pokryt olivově zelenavou glazurou, která místy přechází do hnědavých odstínů. Na řadě míst je poleva narušena drobnými kráterky s různým průměrem, což je způsobeno kvalitou glazury. Zadní část těla tvoří na kruhu vytočený džbánec, zatímco přední část byla vymodelována pevnou rukou. Spoj obou částí se nachází blíže k zadní části těla a je dobře patrný. Všechny čtyři nožičky se dochovaly jen v nábězích, jsou uražené. Ohon je rovněž uražen, zbylý kořen zdobí rýhy, naznačující žíně. Keramika je na lomu šedá, s obsahem křemíků do 2 mm. Držadlo je vysoko klenuté, na horní straně zdobené řadou podlouhlých vpichů. V místě přechodu šíje koně do držadla zeje mírně kónický nalévací otvor. Hříva koně je nepřiliš výrazná, po obou stranách zdobená krátkými rýhami, jež dotvářejí hřívu. Hlava koně se dochovala jen částečně. Uši zvířete se dochovaly jen ve formě náběhů, oči jsou vytlačeny pomocí kruhového předmětu. Na čele je několik svislých rýh. Další část hlavy je uražena. Vylévací otvor se nacházel v hubě zvířete. Jeho profil ve tvaru kapky nám ukazuje, že plát hlíny byl spojen v horní části od nozder přes čelo a dále po celé délce hřívy. Celkově nádobka působí poněkud hřmotným dojmem. Určitou analogií může být kůň z Rybníků.

Literatura:

Měřínský 1979, str 79; Měřínský 1997.

Poznámka:

Za veškeré informace děkuji Monice Jandorové.

Obr. 84

95.

Žďár nad Sázavou

Beran

1. polovina 13. století

Keramika, délka cm

Mezi léty 1996-1999 proběhl předstihový archeologický výzkum, který odhalil centrum městečka, fungujícího nejdéle 24 let a nejpozději do roku 1276, kdy došlo k jeho přesunutí. Množství nalezeného keramického materiálu je poměrně nízké, mezi jinými zlomky zde byla nalezena i hlavička beránka s výlevkou umístěnou v hubě zvířete, nyní uraženou. Zatočené rohy jsou plasticky zvýrazněny rýhami, oči jsou jednoduše vypíchnuté. Hlavička volně přechází v krk, nepravidelně okrouhlého profilu. Dle názoru R. Procházky a M. Pešky jde patrně o zlomek konvice s třmenovým uchem.

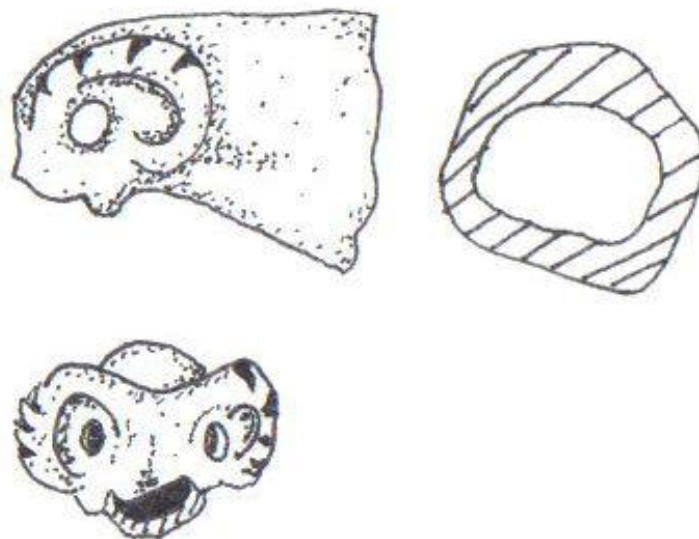
Literatura:

Zatloukal 1999.

Procházka - Peška 2007, str. 225.

Poznámky:

Za doplňující informace děkuji Mgr. Miloslavu Lopaurovi
a PhDr. Martinu Geislerovi.

Obr. 85

16. Katalog sporných předmětů

96.

Bechyně – ulice Klášterní č. p. 37 (okres Tábor)

Zvíře

2. polovina 13. století

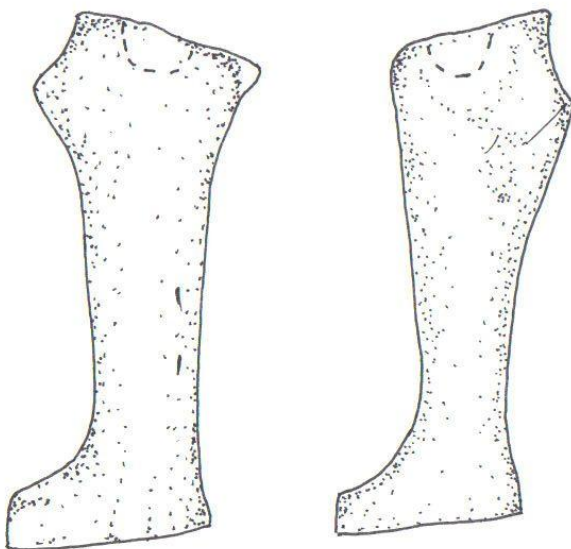
Keramika, výška 9,5 cm

Městské muzeum Bechyně, inv. č. 49 819.

Dvě keramické nožky z dobře proplavené hlíny s příměsí bílého písku a slídy byly nalezeny v polozemnici. Spodní část je jednoduše modelovaná do podoby chodidla.

Literatura:

Krajíc 2003.

Obr. 86

97.

Brno – ulice Česká č. p. 10

Zvíře

Přelom 13. a 14. století

Keramika

Brno

Fragment patrně střední části těla zvířete byl objeven roku 2004. Povrch je politý hnědozelenou glazurou.

Literatura:

Sedláčková 2007.

98.

Brno – ulice Dominikánská

Zvíře

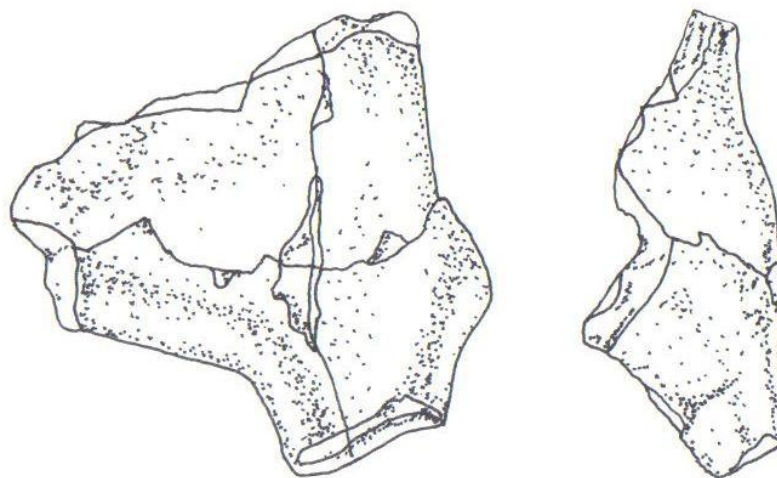
Keramika, výška 7,4 cm, šířka 7 cm

Muzeum města Brna, inv. č. 202829/1169

Zlomek těla s přechodem v pravou nožku, zhotovený z červenohnědé až hnědošedé hlíny, tmavě červenohnědě, místy tmavě zeleně glazovaný.

Literatura:

Merta – Peška – Zapletalová 2001; Veselá 2004, str. IX.

Obr. 87

99.

Brno – ulice Dominikánská

Ucho nádoby

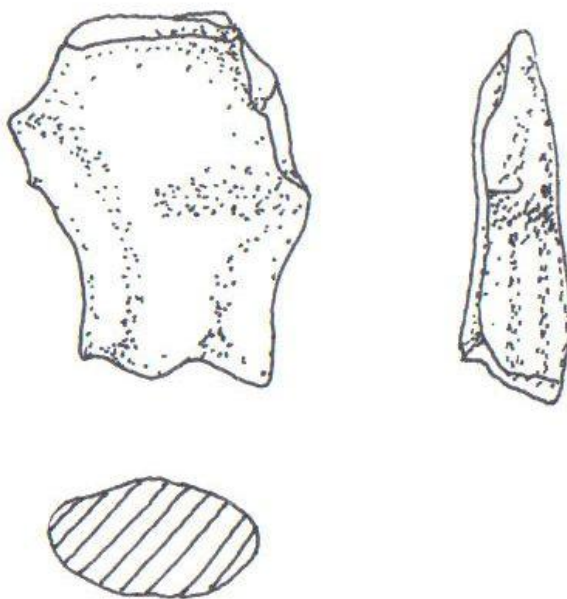
Keramika, výška 4,4 cm, délka 3,4 cm

Muzeum Města Brna, inv. č. 202829/1169

Zlomek ucha či držadla vyrobený z cihlově červeného těsta, polévaný tmavě hnědou glazurou.

Literatura:

Merta – Peška – Zapletalová 2001; Veselá 2004, str. IX.

Obr. 88

100.

Brno – ulice Dominikánská

Zvíře

1. polovina 14. století

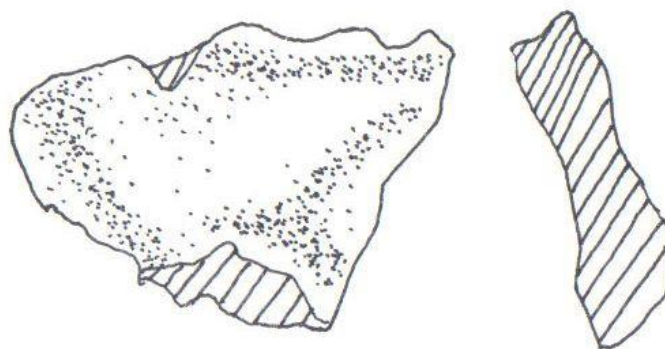
Keramika, výška 4,5 cm, šířka 5 cm

Muzeum města Brna, inv. č. 00/10-204451/1267

Zlomek může představovat přechod těla v nožku aquamanile. Cihlově červenou hlínu se stopami světlé slídy kryje z vnější strany žlutá až červenohnědá glazura.

Literatura:

Merta – Peška – Zapletalová 2001; Veselá 2004, str. X.

Obr. 89

101.

Brno – ulice Dominikánská

Jezdec

Keramika, výška 5,1 cm, délka 3,8 cm

Muzeum města Brna, inv. č. 00/10-207241/1343

Zlomek červenocihlové barvy hnědě až červenohnědě glazovaný pocházející patrně z trupu jezdce. Válcovitě formovaný střep zdobí při okraji plastická lišta a kolmo na ni jsou připevněny tři knoflíky zdobené kroužkovým vtlačováním.

Literatura:

Merta – Peška – Zapletalová 2001; Veselá 2004, str. XI – XII.

102.

Brno – ulice Dominikánská

Zvíře

2. polovina 13. století

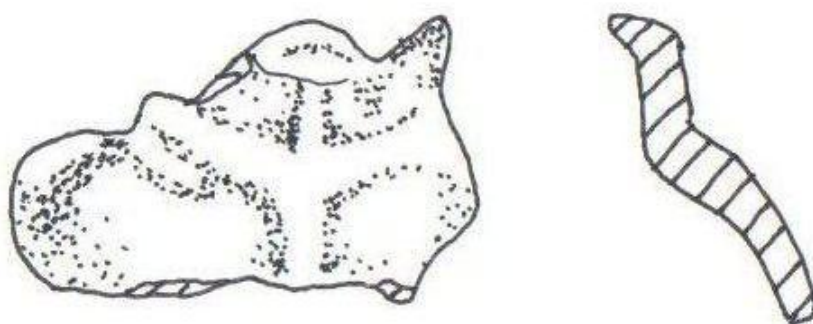
Keramika, výška 2,9 cm, délka 4,5 cm

Muzeum města Brna, inv. č. 00/10-206405/1372

Zlomek z tmavě šedého těsta, tmavě olivově zeleně glazovaný, v horní části zakončen nálevkovitým ústím a náběhem na držadlo.

Literatura:

Merta - Peška - Zapletalová 2001; Veselá 2004, str. XII.

Obr. 90

103.

Brno - ulice Květinářská - divadlo Reduta

Ucho nádoby

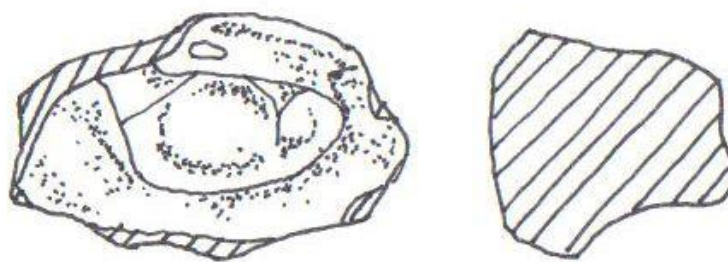
Keramika, výška 1,6 cm, délka 2,2 cm

Muzeum města Brna, inv. č. 30/2002-204/50

V zásypu jímky č. 500 nalezený zlomek držadla, zhotovený ze středně hrubého materiálu, na povrchu cihlově červený, na lomu šedý, polévaný zelenožlutě.

Literatura:

Peška - Zapletalová 2003; Veselá 2004, str. XVIII.

Obr. 91

104.

Brno – ulice Mozartova

Štít

Přelom 13. a 14. století

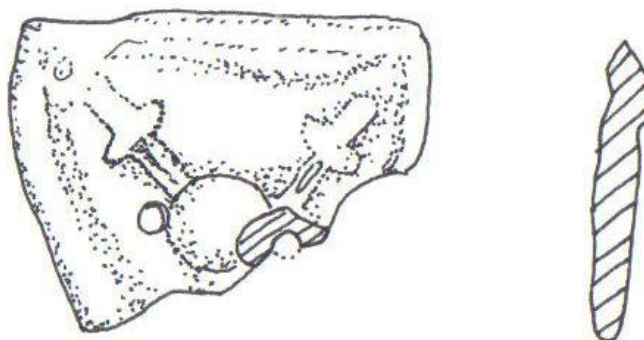
Keramika, výška 3 cm, šířka 3,7 cm

Muzeum města Brna, inv. č. 63/2002-270/203353004

Zlomek, jež by mohl pocházet ze štítu rytíře, tvoří poměrně jemná cihlově červená hlína, polévaná zelenou glazurou. Plastickou výzdobu tvoří překřížené meče, uprostřed zlomku došlo k pozdějšímu provrtání za účelem druhotného využívání.

Literatura:

Holub 2003; Veselá 2004, str. XVIII.

Obr. 92

105.

Brno – ulice Polní – Nemocnice

Zvíře

13. století

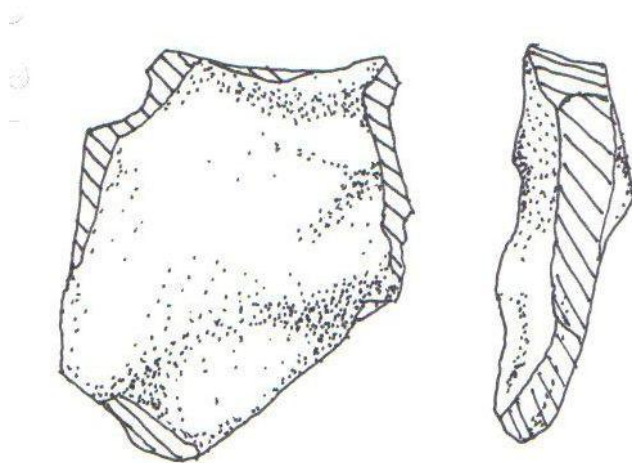
Keramika

Muzeum města Brna, inv. č. 70/2002-222/32

Střep, zhotovený z cihlově červené hlíny, krytý zelenou polevou, představuje náběh těla na nožku, který je ze dvou třetin vyrobený na kruhu a domodelován.

Literatura:

Veselá 2004, str. XVIII-XIX.

Obr. 93

106.

Brno – Římské náměstí

Zvíře

Konec 13. století až počátek 14. století

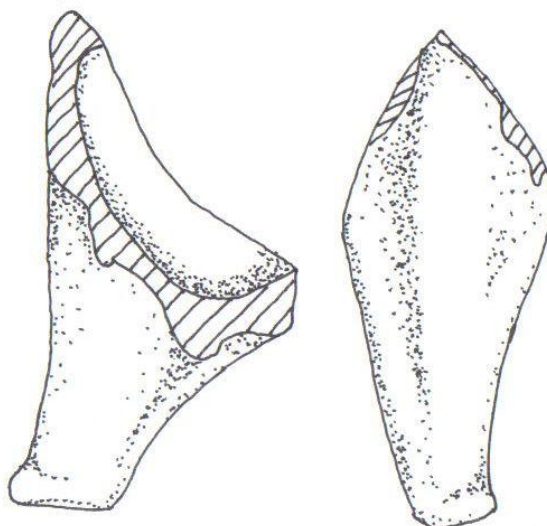
Keramika, výška 3,5 cm, šířka 7,2 cm

Muzeum města Brna, inv. č. 13/98-167/12

Kuželovitý zlomek pravé přední nožky s naznačeným chodidlem, vyrobený z cihlově červeného těsta, povrch nese stopy růžovočerveného malování.

Literatura:

Procházka 1998; Veselá 2004, str. VIII.

Obr. 94

107.

Brno – ulice Spálená – kolektor

Zvíře

Přelom 13. a 14. století

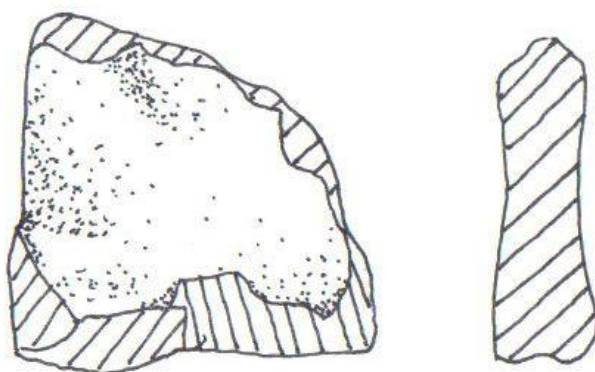
Keramika, výška 2,6 cm, šířka 2,7 cm

Muzeum města Brna, inv. č. 174/2001-1118/23

Zlomek o nepravidelné profilaci z tmavě šedého, na lomu tmavě šedorůžového těsta je pokryt tmavě hnědou glazurou s nazelenalým leskem.

Literatura:

Zúbek 2002; Veselá 2004, str. XIV.

Obr. 95

108.

Brno – ulice Spálená – kolektor

Zvíře

Snad 14. století

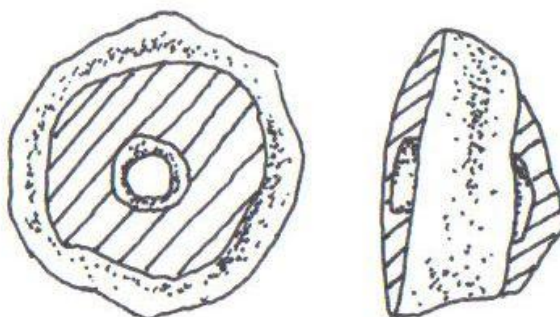
Keramika, výška 1,9 cm, šířka, 1,9 cm

Muzeum města Brna, inv. č. 174/2001-1114/3

Válcový zlomek, protknutý kruhovým otvorem o průměru 3 mm, vyhotovený z šedého, místy cihlově červeného těsta, pokrývá vrstva žlutohnědé glazury s nazelenalým leskem.

Literatura:

Zůbek 2002; Veselá 2004, str. XIV-XV.

Obr. 96

109.

Brno – ulice Spálená – kolektor

Zvíře

Snad 14. století

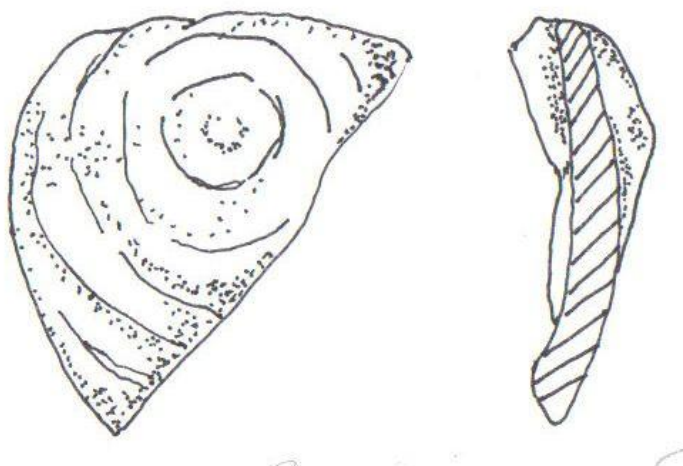
Keramika, výška 3,4 cm, šířka 3,2 cm

Muzeum města Brna, inv. č. 174/2001-1114/4

Cihlově červený na kruhu vytáčený zlomek pokrývá zelenožlutá glazura. Střed zlomku ústí do tupého kuželovitého zakončení. Mohlo by jít o zadní část aquamanile.

Literatura:

Zůbek 2002; Veselá 2004, str. XV.

Obr. 97

110.

Brno – ulice Spálená – kolektor

Zvíře

Přelom 13. a 14. století

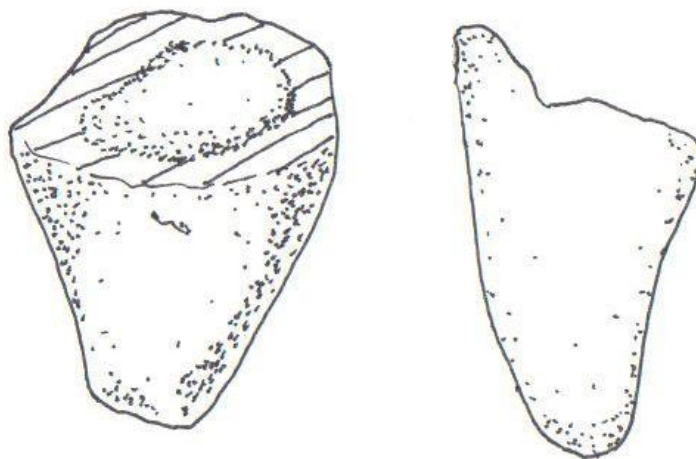
Keramika, výška 4,7 cm, šířka 3,8 cm

Muzeum města Brna, inv. č. 174/2001-1203/1

Kuželovitá levá zadní nožka z cihlově červeného, uvnitř došeda vypáleného těsta, žlutohnědě, místy olivově zeleně glazovaná.

Literatura:

Zůbek 2002; Veselá 2004, str. XV.

Obr. 98

111.

Brno – ulice Spálená – kolektor

Náběh na plastický výběžek

Přelom 13. a 14. století

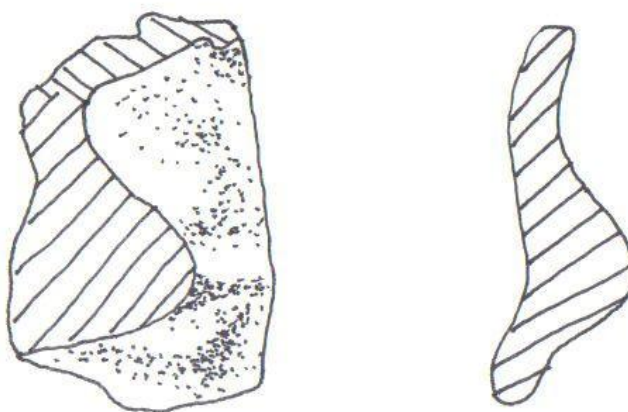
Keramika, výška 3,3 cm, šířka 2,2 cm

Muzeum města Brna, inv. č. 174/2001-1203/9

Střep s náběhem na plastický výběžek tvoří světle cihlový zlomek, žlutozeleně polévaný.

Literatura:

Zůbek 2002; Veselá 2004, str. XV.

Obr. 99

112.

Brno – ulice Spálená – kolektor

Zvíře

2. polovina 13. století

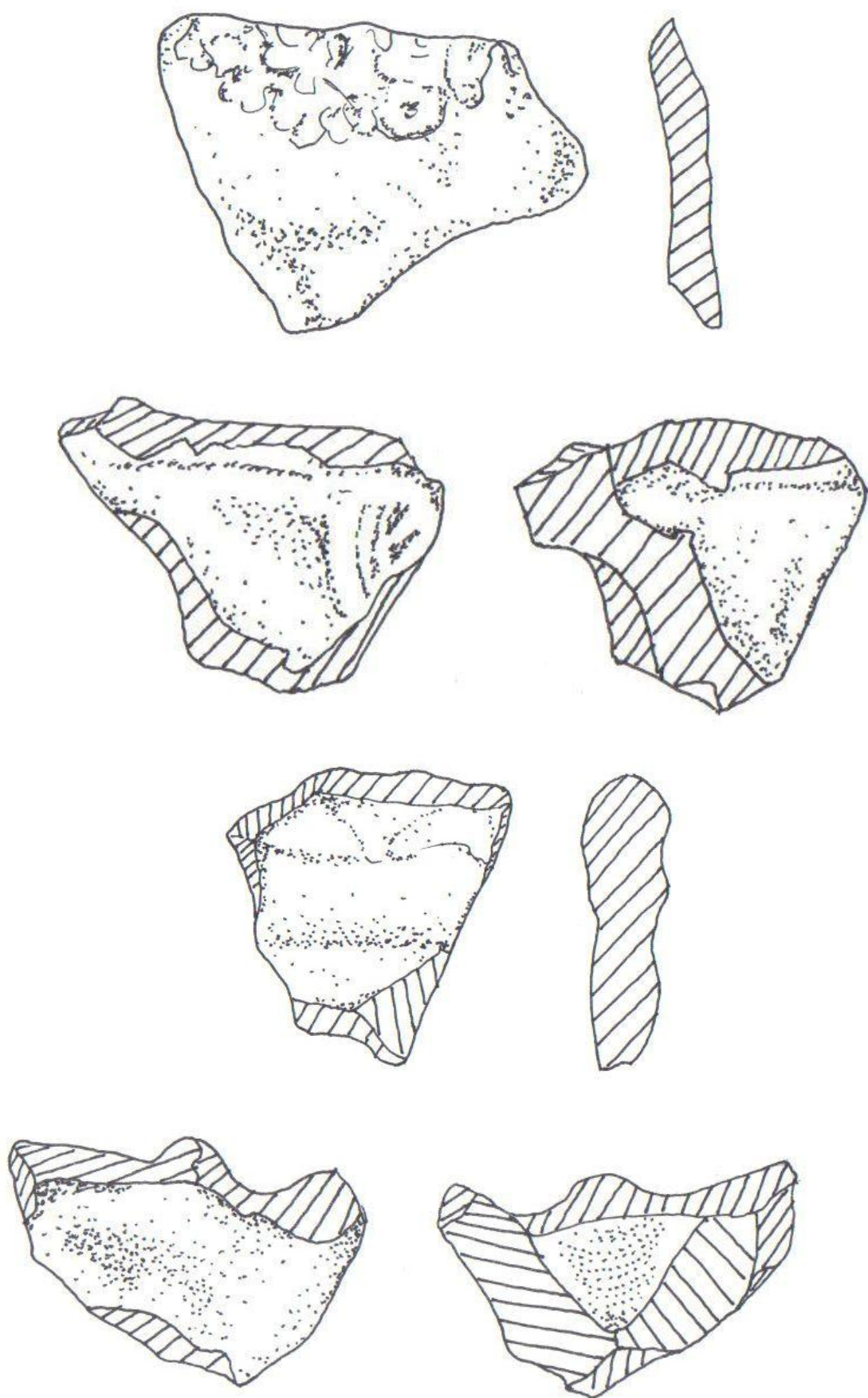
Keramika

Muzeum města Brna, inv. č. 174/2001-1223/23

Čtyři nepravidelné zlomky cihlově červené barvy, polévané žlutou až oranžově hnědou glazurou, pochází pravděpodobně z jedné nádoby, jež by mohla být aquamanile. Jeden ze zlomků představuje náběh na nožku.

Literatura:

Zůbek 2002; Veselá 2004, str. XVI.

113.

Brno – náměstí Svobody č. p. 17, Dům pánů z Lipé

Zvíře

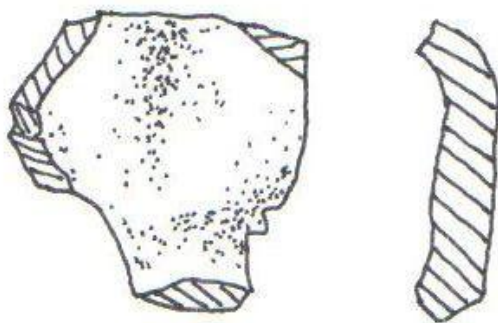
Keramika, výška 2,8 cm, šířka 2,5 cm

Muzeum města Brna, inv. č. 191/2000-169/9

Malý zlomek z cihlově červeného keramického těsta kryje zelenožlutá glazura.

Literatura:

Peška - Zapletalová 2001; Veselá 2004, str. XIV.

Obr. 101

114.

Církvice (okres Kutná Hora)

Zvíře

Keramika, výška 11 cm

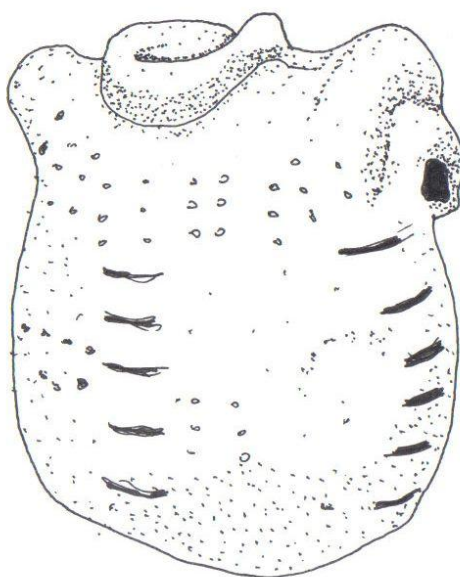
Národní muzeum Praha

K objevu došlo roku 1956 v Církvici, dvůr „Netřeb“, u jižního kraje parcely číslo 289 při hloubení základů silážních jam. Údajně byla nádobka uložena do hrobu spolu s nebožtíkem, což

samo o sobě hovoří spíš proti aquamanile, neboť takováto situace prozatím nebyla zaznamenána. Materiálem je šedavá, na povrchu zahnědlá až nazelenalá hlína s většími kaménky vyskytujícími se ve velkém množství. Nádobka má zhruba tvar konvičky. Dno je hrbolaté, leč ploché. Směrem nahoru se nádobka, připomínající zavázaný pytel, zužuje. Nahoře, blíže ke kraji, se nachází nepravidelně oválný nalévací otvor, který obepíná zbytnělý pruh hlíny. Nahoru do strany pak vyrůstá mohutný krk, zakončený poškozenou hlavičkou s odraženými uchy či rohy. Oči ve tvaru kapky jsou patrný jen v náznaku. Nepravidelná hrudka, představující ústa, je provrtána otvorem, skrz nějž vytékala voda. Naproti krku s hlavou je vymodelován masivní, zužující se výčnělek, představující nejspíš ocas. Povrch nádoby je pokryt systematicky rozmístěnými vpichy soustředěnými do pásů. Při horním okraji je po obou stranách nádoby od ocasu k hlavě veden pás sestávající ze tří vpichů vedle sebe. Další takovýto pás asi v polovině výšky obíhá přibližně dvě třetiny nádoby. Čtyři svislé pásy, sestávající vždy z jednoho širokého vrypu, jsou vedeny po stranách nádoby, pod krkem a pod ocasem.

Literatura:

Smetánka 1961; Turek 1965, str. 16; Krumphanzlová 1971; Klápště 2007, str. 146.

Obr. 102

115.

Čáslav – Hrádek (okres Kutná Hora)

Beran

11. až rané 12. století

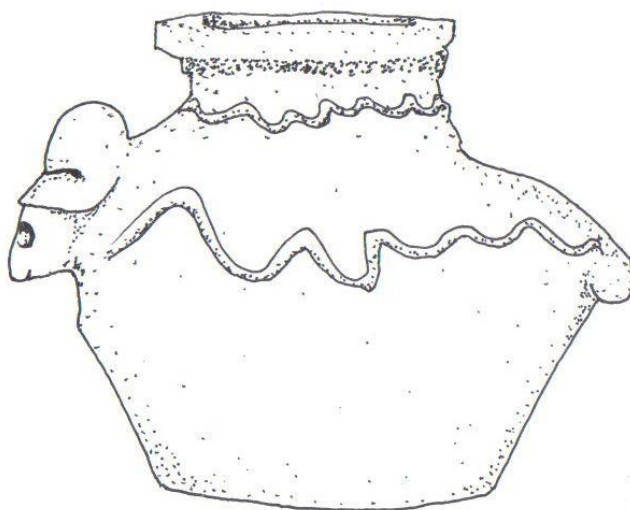
Keramika, výška 7 cm, průměr (výduť) 6 cm

Městské muzeum Čáslav, inv. č. PREH 751

Nádobka poměrně hrubého provedení se silnými stěnami má ke svému tělu přimodelovanou hlavičku beránka s jednoduše vypíchnutýma očima, na opačné straně nádobky se nachází ocásek zvířete. Po obvodu celého předmětu vedou dva shluky vlnovek, nad výdutí v úrovni hlavičky zvířete a těsně pod hrdlem, které je shora pokryto třemi řadami vpichů, zasahujících až dovnitř hrdla.

Literatura:

Turek 1948, str. 523; Váňa 1956; Krumphanzlová 1971; Frolík, Hazlbauer, Charvát 1999, str. 35.

Obr. 103

116.

Hradec Králové – třída Karla IV. č. p. 689

Pták ?

13. století

Keramika, výška 13,1 cm, průměr 13,7 cm

Muzeum Hradec Králové, inv. č. 2870

Nádobka byla nalezena roku 1926 při výstavbě domu paní Robové na Karlově třídě č. p. 684. Nález předal stavitel Capoušek. V jeho místě se rozkládalo středověké předměstí, sledující starou komunikaci vedoucí do Prahy. V blízkosti se nacházel kostel sv. Petra doložený ve 14. století. Nádobka, mírně nepravidelného téměř kulovitěho tvaru, je zhotovena z šedavé hlíny. Na několika místech je zčernalá od ohně, výjimečně se na povrchu nachází zbytky hnědočervené hmoty. Patrně nejde o glazuru, ale o důsledek pobytu v odpadní jámě. Na vnější straně dna lze číst starší označení: ST. 14. a dále IV KNi. Nalévací otvor v podobě do široka rozevřeného hrdla o průměru 23 mm je umístěn na vrcholku nádoby. Výlevka, nacházející se po straně, je ulomená, stejně jako ucho, ze kterého zůstaly

jen dva náběhy. Dle nich lze usuzovat, že uchem se dal provléknout jen jeden nepřiliš silný prst. Zajímavý je rytý dekor na povrchu nádoby, který představují čtyři linie dvojité vlnice po obvodu nádoby. Ty jsou odděleny třemi neumělými linkami. Prostřední z nich je pak doplněna podél svého průběhu o řadu drobných, leč hlubokých vpichů. Dosti podobný nález byl učiněn v Libici, souhlasná je i míra poškození a tedy obtížnost interpretace. Mohlo by jít o nějakého blíže nespecifikovaného ptáka, snad kohouta.

Literatura:
nepublikováno

Poznámka:

Za upozornění na nález a veškeré informace děkuji Mgr. Radku Bláhovi.

Obr. 104

117.

Hradec Králové – Kozinka

Muž

Počátek 15. století

Keramika, výška 10,8 cm, průměr těla 6,7 cm

Muzeum Hradce Králové, přír. č. 25/2010

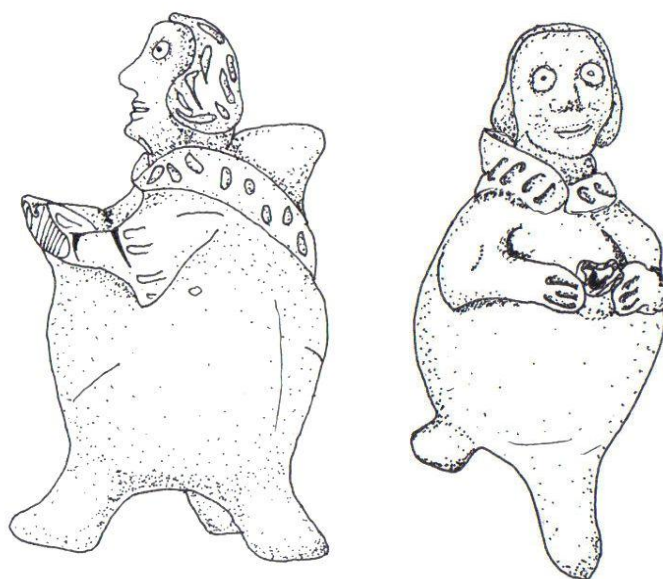
Figurka byla nalezena roku 2008, kdy po dešti jistý stavební mistr při opravě teras u dnešního Krajského úřadu na tzv. Kozince sebral střepy. Nádobka z nich slepená představuje figurku muže s kapucí. Keramická hmota je velmi jemná, světle hnědé barvy, na lomu se jádro jeví jako šedavé. Na několika místech se dochoval zbytek žlutozelené polevy. Tělo mužička je vyrobeno z kulovité nádoby, připomínající tzv. bombu. Ta spočívá na třech krátkých nožkách prostých výzdoby, z nichž pravá zadní je současným doplňkem. Ruce, sepjaté na prsou, drží torzo výlevky neznámého tvaru. Průměr vylévacího otvoru činí 3 mm. Několika vrypy jsou zde naznačeny prsty. V místě ohybu předpaží je přes celou rukou veden vryp, od něhož pak směřuje několik kratších směrem k rameni. Detail vzdáleně připomíná volné rukávy, tzv. pachy. Okolo krku má mužíček pás členěný vrypy, který na zádech lemuje spodek kapuce, sloužící jako nalévací otvor. Obličej postavičky nemá výraznější rysy, snad jen nos trochu více vystupuje. Ústa nesou jeden vryp. Poměrně nevýrazné okrouhlé oči se na nás dívají širokými, avšak nehlubokými vpichy. Přimodelované vlasy jsou delší, spadají téměř až na ramena. Jednotlivé prameny naznačují jemné, chaoticky provedené rýžky. Pro miniaturní rozměry nádoby nelze jednoznačně hovořit o předmětu jako o aquamanile.

Literatura:

nepublikováno

Poznámka:

Za upozornění na nález a veškeré informace děkuji Mgr. Radku Bláhovi.

Obr. 105

118.

Choustník (okres Tábor)

Beran

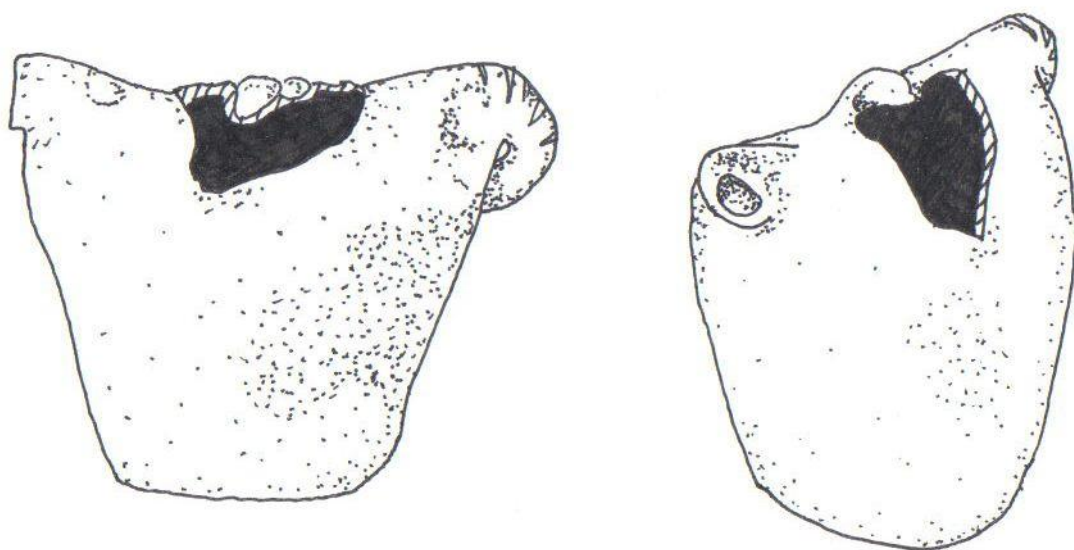
Keramika, výška 13 cm

Předáno muzeu v Táboře, dnes není k nalezení

Nalezeno Janem Pavlovským v lomu u lesa Sitník nedaleko Choustníku na Tábořsku na počátku března roku 1923. V nádobce bylo původně uloženo asi 530–550 denárů z 1. poloviny 11. století. Již v okamžiku nálezu nebyla nádobka celistvá, chyběl trojúhelníkovitý kus na levé straně s podstatnou částí hrdla. V zadní části nádoby lze pozorovat zakroucení hliněné špice a následné rozrušení povrchu několika rýhami. Druhý vrcholek zakončuje nejasná prohlubeň, snad obsahující výlevku. Nález je dnes nezvěstný, čehož nutno litovat vzhledem k jeho přesné dataci díky souboru mincí.

Literatura:

Chaura 1939; Turek 1948, str. 494 - 495, 517, 523; Váňa 1956;
Turek 1957; Krumphanzlová 1971; Klápště 2007, str. 138 - 139.

Obr. 106

119.

Ježův hrad (okres Vyškov)

Berani ?

3. čtvrtina 14. stol.

Keramika, zlomek /3 délka 5,4 cm, zlomek /7 délka 5,3

Muzeum Prostějov, inv. č. 043929/3, 043929/7 (uloženo ve společné krabici)

Nález dvou zlomků v hradních zříceninách byl učiněn těsně před rokem 1936. Vedoucí výzkumu Josef Blekta tehdy pokládal zlomky za části trojnožky (dreifus). Oba zlomky jsou téměř identické. Jde o zvířecí hlavičky, které na své horní části nesou malé náznaky rohů, mohlo by jít o beránky. Od krku nejsou hlavičky nijak odděleny a volně v něj přechází, což svým charakterem připomíná hlavu hada. Hlavičky jsou dosti tupě zakončeny, zlomek /7 má dvěma zářezy po stranách naznačenou hubu zvířete. Vylévací otvor je pravidelného

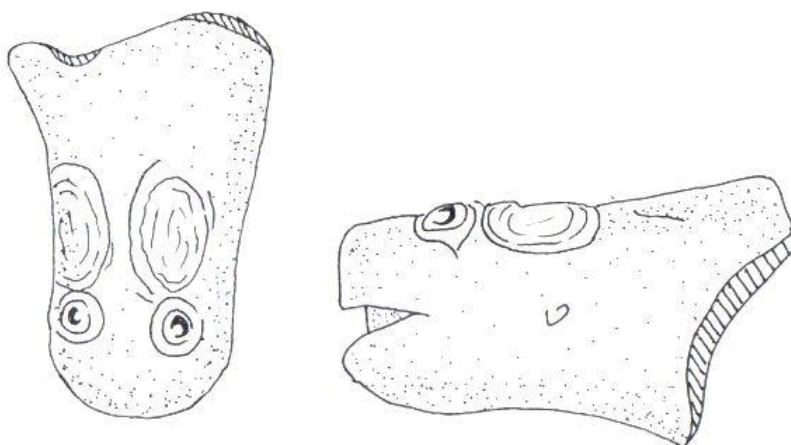
kruhového průřezu o průměru 9 mm. Oči zlomků jsou okrouhlé, jednoduše, avšak zručně přimodelované. Zlomek /3 navíc obsahuje na temeni hlavy náznak otvoru, patrně sloužícího jako nalévací. Vzhledem k tomu, že hlavy volně přechází v krky, nejspíš se bude jednat o výlevky třmenové konvice, což také vysvětluje podobnost obou hlav, proti tomuto hovoří část patrně nalévacího otvoru ve zlomku /3. Podobný těmto je zlomek z hradu Landek.

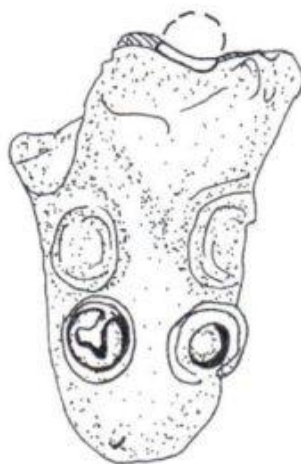
Literatura:

Blekta 1936; Žákovský 2006.

Poznámky:

Za detailní informace děkuji Mgr. Blance Veselé.

Obr. 107

120.

Kozojedy (okres Chrudim)

Zvířata

Datace

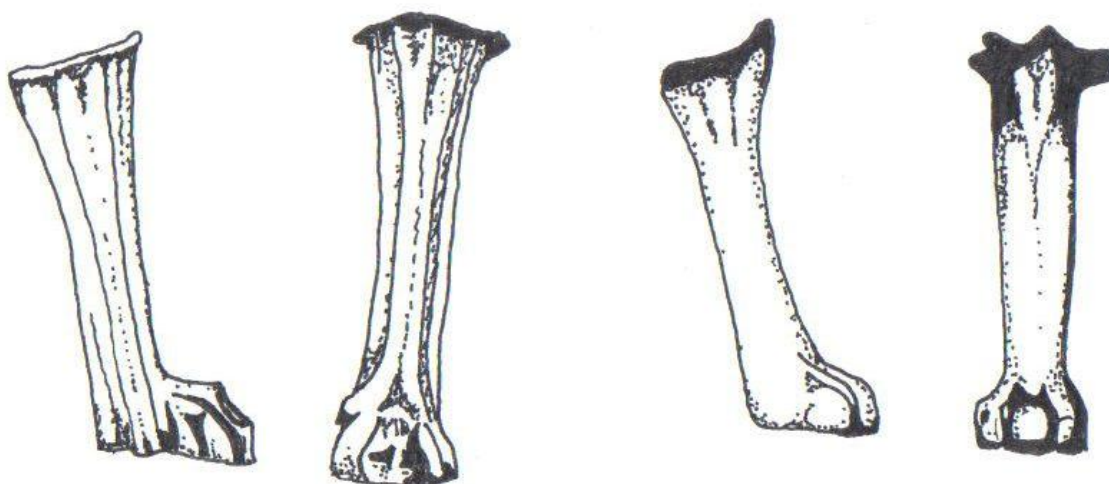
Bronz

Národní muzeum

Dvě dvojice bronzových, nejspíše lvích nožiček, nalezených v místě zaniklé tvrze, představují patrně zlomky kovových nádobek, označovaných německým slovem „Grapen“. Podobný je nález z hradu Neuberg.

Literatura:

Svoboda 1998.

Obr. 108

121.

Landek (okres Ostrava-město)

Zvíře

2. polovina 15. století

Keramika, délka 2,2 cm

Slezské zemské muzeum Ostrava, inv. č. 5550

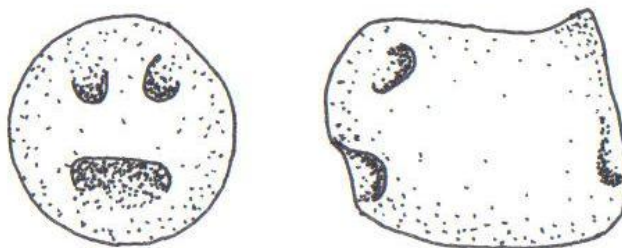
Zlomek byl nalezen při archeologickém výzkumu hradu, avšak nálezkové okolnosti příliš nepomáhají v přesnější dataci. Rámcově jde o 2. polovinu 15. století. Jedná se o jednoduchou hlavičku, která volně přechází v krk, což připomíná hlavu hada. Oči tvoří dva důlky, štěrbina značí ústa, jež se jakoby chtěla usmívat. Přes celý zlomek vede kruhový otvor o průměru asi 8 mm. Povrch je glazován žlutozelenou polevou. Rovněž by se mohlo jednat o hračku, čemuž však mírně odporuje kruhový otvor, který by v takovém případě neměl uplatnění. Snad by mohlo jít o výlevku těmenové konvice.

Literatura:

Majtanová 2001; Měchurová 2004.

Poznámka:

Za doplňující informace děkuji Mgr. Zbyňku Moravci.

Obr. 109

122.

Libice nad Cidlinou (okres Nymburk)

Býk

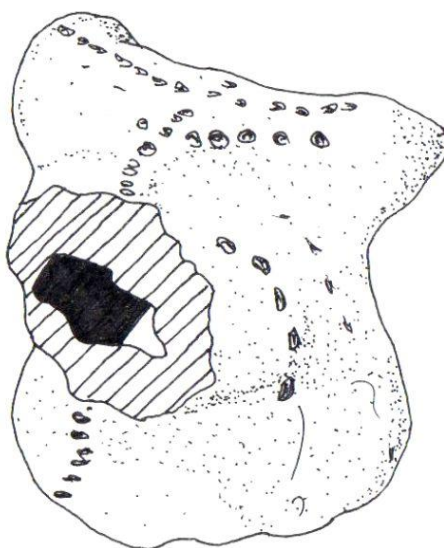
Snad 10. století

Keramika

Zlomek hlavy s krkem rohatého zvířete. Huba zvířete s výlevkou je ulomená. Přes hlavu se táhne několik linií, tvořených drobnými vpichy. Po stranách jsou přimodelovány krátké, leč mohutné rohy. Oči nejsou patrné.

Literatura:

Turek 1953 (A); Turek 1953 (B); Turek 1957; Krumphanzlová 1971; Justová 1980; Turek 1981; Lutovský 2001; Klápště 2007, str. 137 – 138; Beranová – Lutovský 2009.

Obr. 110

123.

Libice nad Cidlinou (okres Nymburk)

Pták či beran

Snad 10. století

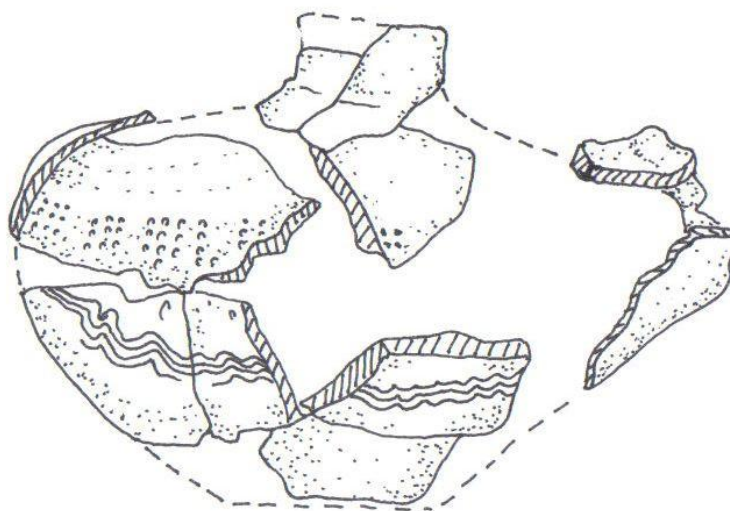
Keramika, výška asi 13 cm

Národní muzeum

Nádobku kapkovitého tvaru, z níž se dochovalo jen několik střepů, pokrývá přibližně v polovině výšky motiv vlnice. Nad ní se táhne pás sestávající z tří či čtyř nad sebou umístěných vpichů. Nahoře je nádobka otevřena kónicky se rozšiřujícím nalévacím otvorem. Výlevka se dochovala jen v několika střepech. Jemné těsto má na povrchu červenohnědé zabarvení s tmavě hnědými skvrnami. Podobné jsou nádobky ze Staré Boleslavi a Hradce Králové – třídy Karla IV.

Literatura:

Měřínský 1979, str. 77; Justová 1980; Lutovský 2001; Klápště 2007, str. 138.

Obr. 111

124.

Louňovice pod Blaníkem (okres Benešov)

Lidská tvář

Keramika

Literatura:

Brych 1996, str. 36.

125.

Luleč (okres Vyškov)

Hrdlo lahve ?

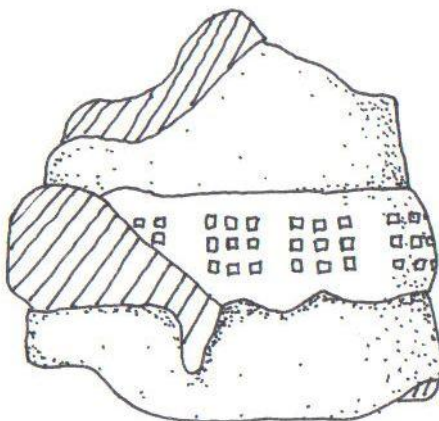
Keramika, průměr 4,8 cm

Muzeum Vyškovska, inv. č. A 1218

Šedý zlomek připomínající hrdlo lahve zdobené páskou s drobnými čtverečky seskupenými do pravidelných seskupení tři krát tři představuje dar od Jiřího Doležela.

Literatura:

Doležel 1998.

Obr. 112

126.

Melice (okres Vyškov)

Plášť jezdce ?

14. až počátek 15. století

Keramika, délka 6,5 cm, šířka 4 cm

Muzeum Vyškovska, inv. č. H 8653

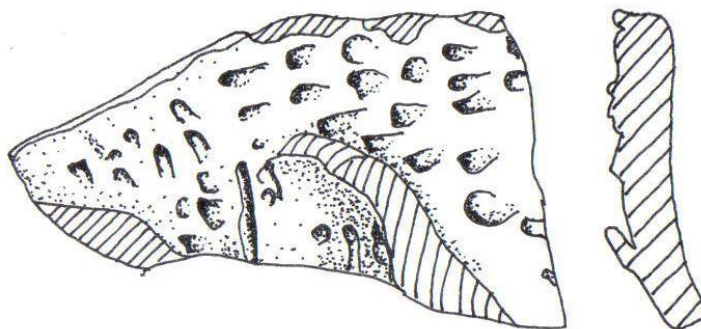
Střep získali pracovníci muzea koupí od paní E. Zhánělové v prosinci roku 1970. Manžel paní Zhánělové, lékař z Pustiměře, ve 30. letech kopal na hradu Melice. Úlomek představuje nepatrně klenutý zlomek vně politý zeleno-žlutou glazurou. Povrch zdobí husté vrypy. Na vnitřní straně střepu si lze prohlédnout otisky prstů, část kraje v délce 4,9 cm nese hladké zakončení. Spíše než o aquamanile může jít například o zlomek z žertovného pijáckého poháru.

Literatura:

Měřínský 1979, str. 79.

Poznámka:

Za doplňující informace děkuji Mgr. Kláře Rybářové.

Obr. 113

127.

Moravský Krumlov (okres Znojmo)

Zlomky

Keramika

Muzeum Moravský Krumlov

Střepy aquamanile byly posbírány na poli u Moravského Krumlova. Nepodařilo se je dohledat. Jejich existenci zmiňuje pouze Měřínský, který dále uvádí povrchovou úpravu zakuřováním.

Literatura:

Měřínský 1979, str. 79.

128.

Most, 1. náměstí

Nádoba se dvěma zvířecími hlavami

Keramika, výška 15,5 cm

Muzeum Most, př. č. 26/77-480

Nádobka se zesíleným okrajem, ulomeným držadlem a dvěma trubkovitými výlevkami, zakončenými hlavami zvířat, je zhotovená z růžovošedé hlíny. Stěny nádoby pokrývá šestkrát se opakující motiv připomínající rybí kostru. Hlavy zvířat, z nichž jedna má poškozenou výlevku, nelze spolehlivě identifikovat pro absenci rysů konkrétního zvířete.

Literatura:

Klápště 1998.

Poznámka:

Za upozornění na nález a veškeré informace děkuji PhDr. Radce Holodňákové. Za svolení k publikování děkuji doc. PhDr. Tomáši Velímskému, CSc. a prof. PhDr. Janu Klápštěmu, CSc.

Obr. 114

129.

Neuberg (okres Cheb)

Zvíře

Bronz

Muzeum Cheb

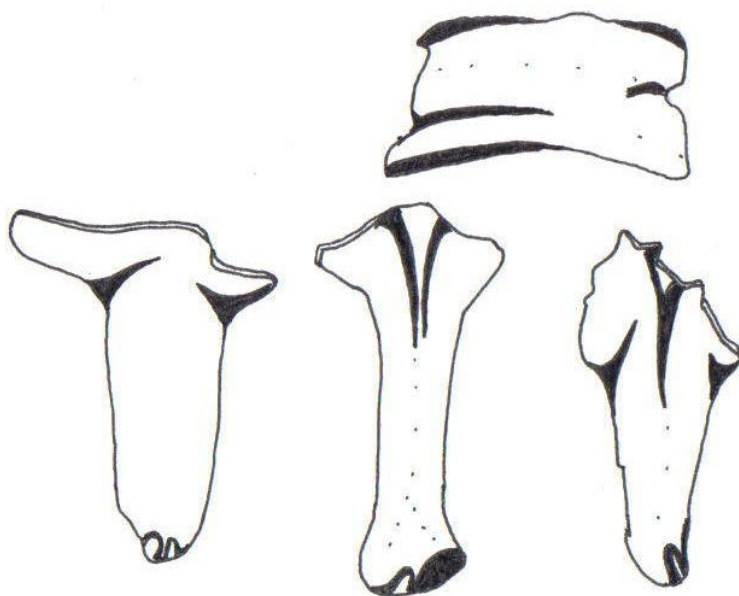
Tři bronzové nožky zvířete byly nalezeny v hradních zříceninách roku 1981. Každá nožka má jinou délku a kvalitu zpracování. Ve všech případech se zachovaly i malé kousky z vlastního těla nádoby. Na dvou kratších nožkách lze pozorovat vrypy, představující patrně drápy. Patrně se jedná o zlomky z nádoby, německy označované jako „Grapen“. Podobné jsou nálezy z tvrziště Kozojedy.

Literatura:

nepublikováno

Poznámky:

Za upozornění na nález a veškeré informace děkuji Mgr. Markétě Macků.

Obr. 115

130.

Olomouc – Dolní náměstí č. p. 7

Kůň s jezdcem

2. třetina 15. století

Keramika, výška 22 cm, délka 22,5 cm

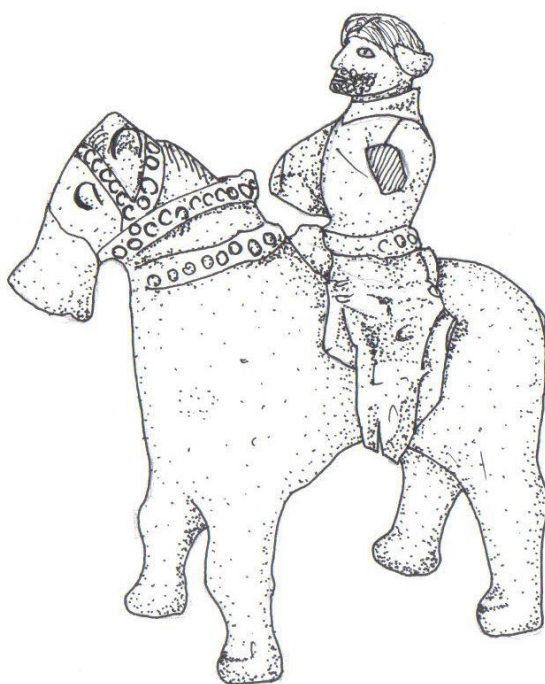
Bělavě šedě až šedožlutě vypálený jezdec na koni představuje předmět ne zcela jednoznačného účelu. Kůň stojí na masivních, válcovitých nohách s naznačenými klouby. Zavalité a mírně zkrácené tělo vzadu zdobí ocas, jež je zkrácen a spleten do podoby copu. Na mohutný krk dosedá hlava s nápadně širokou, kónickou výlevkou. Hrubě ryté oči zvířete mají mandlovitý tvar. Uši jsou méně nápadné, stejně jako hříva, kterou svrchu zdobí krátké rýhy. Uzdění koně, provedené pomocí nálepu proužků hlíny, zdobených tlačnými kroužky, je provedeno s vysokým zájmem, u aquamanile nepřiliš běžným (tvar a uspořádání popruhů). Jezdec, sedící v civilním sedle, má částečně uražené ruce, nohy a hlavu, na níž mu spočívala čapka. Vlasy jsou kadeřavé, rozčísnuté. Širší obličej vyplňuje nízké čelo, dominantní nos s drobnými ústy, svislým knírem a bradkou, oči jsou mandlovité. Oděv tvoří přiléhavý kabátec, přepásaný širokým opaskem. Nohy kryjí vysoké, do půli stehů sahající boty. Na levém boku koně byl před vypálením (!) proražen otvor o rozměru 2×11 mm, což právě znemožňuje určení výrobku jako aquamanile. Rovněž zde chybí nalévací otvor, jinde umístěný v hlavě jezdce.

Literatura:

Bláha 1999; Bém 2001.

Poznámka:

Za detailní informace děkuji PhDr. Josefu Bláhovi.

Obr. 116

131.

Olomouc – ulice Pekařská

Zvíře

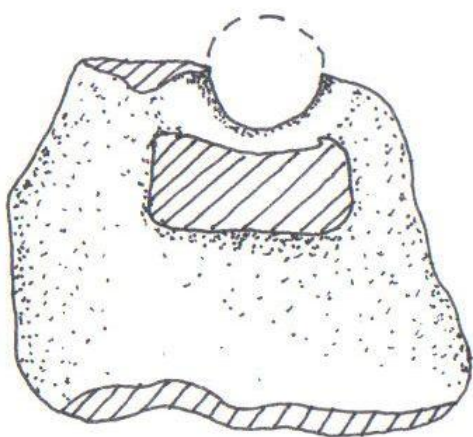
keramika

NPÚ Olomouc, inv. č. 5301

Při předstihovém výzkumu roku 1983 došlo v objektu 25 k nálezu střepu pravděpodobně pocházejícího z hřbetní části zvířete. Patrný je kořen odlomeného držadla a část kruhovitého, snad nalévacího otvoru.

Poznámky:

Za upozornění na nález a veškeré informace děkuji PhDr. Josefu Bláhovi.

Obr. 117

132.

Opava - dominikánský klášter

Keramika

Literatura:

Šikulová 1985.

133.

Opava

Nožka

Keramika

Objeveno při sběru z výkopů v parku u Zemského domu, dnes Zemského archivu, roku 1954.

Literatura:

Šikulová 1985.

134.

Pláničky (okres Klatovy)

Zvíře

14. až 15. století

Keramika, délka 6,5 cm, průměr asi 3 cm

Muzeum Horažďovice, inv. č. A 199

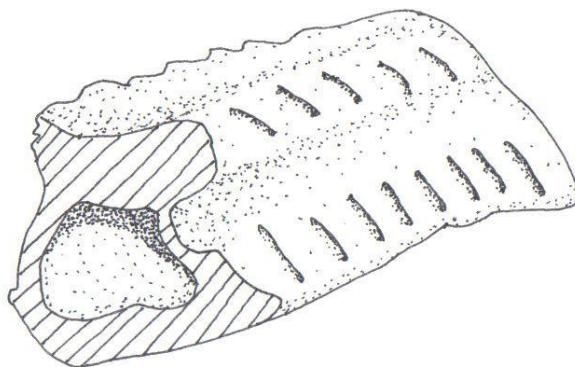
Dutý válcovitý keramický zlomek, napříč protknutý kruhovým otvorem o průměru asi 1 cm, se světle hnědým, na lomu tmavým povrchem, byl nalezen v první polovině roku 2007 v exploatační oblasti Pláničky u Horažďovic. Předmět, členěný třemi žebry, zdobí rýhové záseky.

Literatura:

Červený 2007; Červený 2008.

Poznámka:

Za upozornění na nález a doplňující informace děkuji Mgr. Aleši Červenému.

Obr. 118

135.

Přímělkov (okres Jihlava)

Zvíře

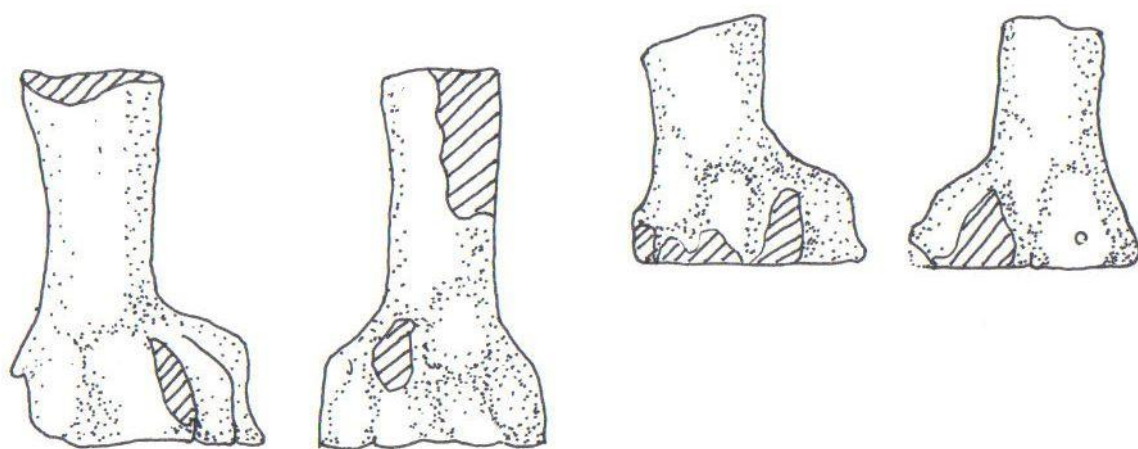
2. polovina 13. století až počátek 14. století

Keramika

Dosti toporné a na aquamanile nezvykle vysoké nožky představují dvě lví tlapy s pěti drápy, zhotovené z cihlově červené hlíny, tmavě zeleně glazované. Tento typ keramiky je na hrádku Přímělkov jediný.

Literatura:

Vohryzek 2009.

Obr. 119

136.

Sázava (okres Benešov)

Kozoroh

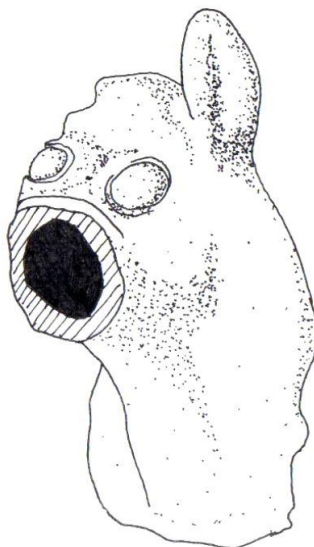
11. století

Keramika

Hlavu s krkem kozoroha našli při archeologickém výzkumu na rajském dvoře kláštera. Kruhovitá výlevka je uražena, mírně vystouplé oči jsou vyryty z hmoty hlavy, ucho se dochovalo jen levé, pravé zcela uraženo. Hlava plynule přechází v krk, na jeho pravé straně je patrný náběh na tělo zvířete. Bezesporu jde o aquamanile, ovšem datace se zdá být problematičná, jak poukázal například Klápště.

Literatura:

Reichertová et al., 1988; Brych 1996, str. 36; Klápště 2007, str. 144.

Obr. 120

137.

Stará Boleslav (okres Praha - východ)

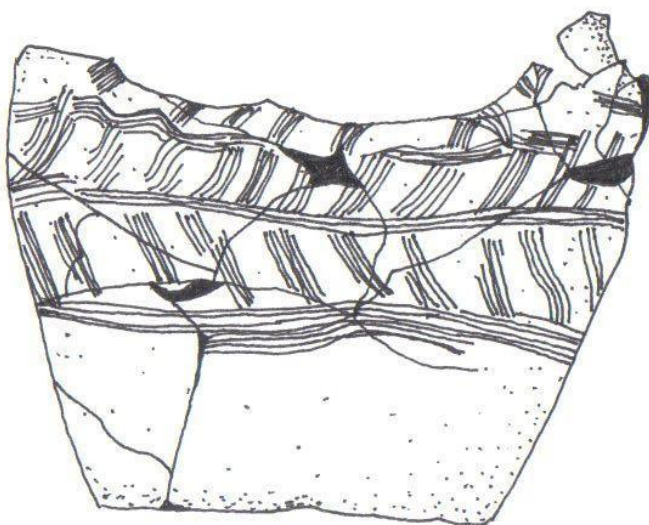
Pták

Keramika, výška asi 17 cm

Nádobka, mírně nepravidelného mandlovitého tvaru s uraženou výlevkou a držadlem, je zdobena pomocí pásů sestávajících z několika rýh. Tři horizontální pásy mezi sebou svírají šikmo nahoru či dolů jdoucí krátké pásy. Velmi blízký je nálezní ptáka z Libice nad Cidlinou.

Literatura:

Boháčová - Frolík - Špaček 1994; Špaček 2001; Boháčová 2003; Boháčová 2006; Klápště 2007, str. 138; Beranová - Lutovský 2009.

Obr. 121

138.

Velehrad (okres Uherské Hradiště)

Pták

Keramika, výška 4,7 cm, délka 6,8 cm

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, inv. č. SF 21 882

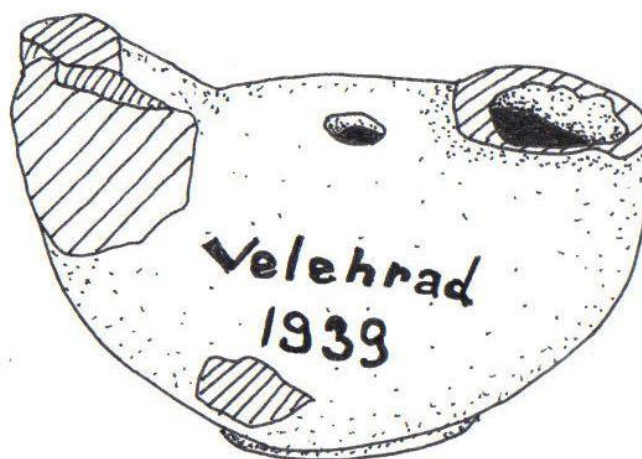
Tělo ptáčka, nalezené za neznámých okolností ve Velehradě roku 1939, je zhotovené z jemné, šedé hlíny. Ocas zvířete je částečně poškozen. Hlava chybí úplně, dochovala se jen spodní část krku. Na hřbetu zvířete se nachází kruhový otvor o průměru 5 mm. Mohlo by jít o kahánek.

Literatura:

Nepublikováno

Poznámka:

Za upozornění na nález děkuji Mgr. Daně Menouškové. Za povolení k publikování děkuji PhDr. Ivu Frolcovi.

Obr. 122

139.

Veletov (okres Kolín)

Tur

10. až 11. století

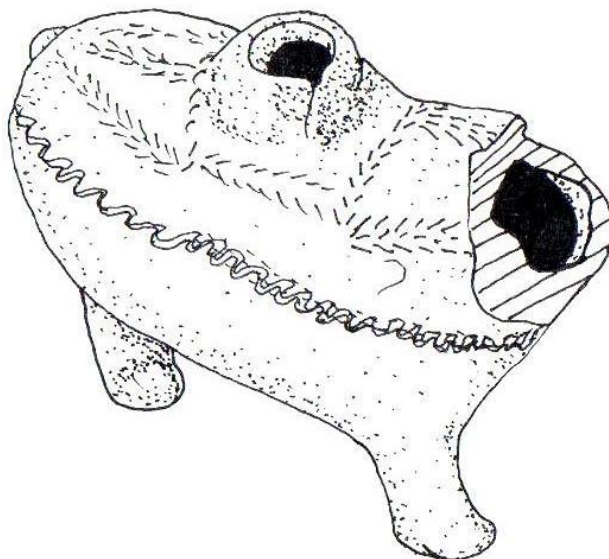
Keramika, výška 17 cm, délka 20 cm

Národní muzeum Praha, inv. č. 118761

Na břehu Labe došlo roku 1960 k vybagrování aquamanile naprosto nejasného stáří. Sytě oranžový hliněný elipsoid stojí na čtyřech masivních nožkách s kopytovitě modelovaným zakončením. Nahoře uprostřed hřbetu se nachází nalévací otvor v podobě konkávního komolého kuželu. Povrch zdobí ryté linie sestávající z drobných vpichů. Tři linie začínají u oháňky, odkud jedna vede přímo k nálevce, a dvě jdou do stran, kde se tyto lomí a dále na ně navazují užší linie vedoucí směrem ke krku zvířete. Kratší jsou napříč spojeny dvěma stejně úzkými. Před přední příčnou linií se nachází stejné postavené tři linie jako na zadní části těla. Tuto výzdobu po obvodu těla obkružuje jemná jednoduchá vlnice. Nádobka není úplná, chybí hlava zvířete, oháňka, přední levá noha a část levého boku, okraje nálevky odražené.

Literatura:

Krumphanzlová 1971; Klápště 2007, str. 137.

Obr. 123

17. **Resumé**

First aquamanile was found with not very clearly further details. It was presents or accidental findings. Archeology was „in nappies“ and this can be considered as a magic symbol. It was Jan Erazim Vocel, Czech archaeologist and art-historian, who pointed out real meaning these vases in 1847. Concept „aquamanile“ is not exactly defined. We have got several vases which are on border between aquamanile and vessel with animal motive.

At first aquamanile were used in liturgy. At the beginning of the 13th century aquamanile occurred in secular life too. In both cases vases were used for washing hands. Set of aquamanile from Czech lands has got all of 100 pieces, from this set is seven vases made of copper. Ceramic vases are the most probably domestic products, while metal aquamanile is maybe import from the west Europe. Most of ceramic aquamanile, which dominate in quantity, has not got any finish. Aquamanile was used mainly by poor yeomen, because those feudalists must make border between them and surrounding villagers. Ceramic aquamanile has never been used during mass. Ceramic mobiliary was possible use only during mess in monastery.

Aquamanile is possible separate into several group. Eberhard Kasten, who studied aquamanile, has suggested separating them into three groups. First group presents horse with knight or horse with gear. Second group includes mythological animals and third group presents rest of animals and horse without knight or gear.

Probably the oldest aquamanile from Czech lands is potsherd from the end of the 12th century from Praha 1 - Staré Město - ulice Karolíny Světlé č. p. 979/I [cat. n. 69]. From the 13th century we have got multifarious and good-class

aquamanile. During the 14th century ceramic aquamanile was very favourite but it was made in lower quality than in the 13th century. Beginning of the 15th century occurred decline in using of aquamanile, now it was also used in village [cat. n. 38]. Aquamanile was taken turn by simple metal wash. Very big rarity is small castle Semice, where aquamanile was used at the turn of 15th and 16th century [cat. n. 81].

18. Seznam kreseb

- 1) Angerbach (okres Plzeň - sever) - kůň s postrojem, kresba autor, dle podkladu: Durdík Tomáš, *Nálezy z hradů přechodného typu (Hlavačov, Angerbach, Tachov)*, Praha 2004, s. 239.
- 2) Auersperk (okres Žďár nad Sázavou) - kůň s postrojem, kresba autor, dle podkladu: Černohorský Karel, Středověká hliněná akvamanilia z moravských nálezů, in: red. Jaroslav Böhm, *PA LII, č. 2*, Brno 1961, obr. 9, s. 588.
- 3) Bouzov (okres Olomouc) - kůň, kresba autor, dle podkladu: Šlězár Pavel, Faltýnek Karel: Bouzov (okres Olomouc), in: ed. Tejral Jaroslav, *PV 49*, Brno 2008, s. 352 - 353.
- 4) Brno - ulice česká, č. p. 20 - kůň s jezdcem, kresba autor, dle podkladu: Černohorský Karel, Středověká hliněná akvamanilia z moravských nálezů, in: red. Jaroslav Böhm, *PA LII, č. 2*, Brno 1961, obr. 1, s. 583.
- 5) Brno - ulice Dominikánská, č. p. 15 - 19 - zlomky zvířete, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. II/1 - 5.
- 6) Brno - ulice Dominikánská blok 20 - kůň, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. XIX.

- 7) Brno - ulice Dominikánská - zlomky zvířete, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. IX/1,2.
- 8) Brno - ulice Dominikánská - beran, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. XXIII.
- 9) Brno - ulice Dominikánská - kůň, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. XXIII.
- 10) Brno - ulice Dominikánská - beran, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. XXIII.
- 11) Brno - ulice Dominkánská - kůň, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. XXII.
- 12) Brno - ulice Dominikánská - zlomek zvířete, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. XXI.
- 13) Brno - ulice Dominikánská - kůň s jezdce, kresba autor, dle podkladu: http://www.pokladymoravy.cz/wp-content/uploads/2010/10/6_6-akvamanile.jpg, vyhledáno dne 12. 4. 2011.

- 14) Brno - ulice Dominikánská - kůň, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. XXII.
- 15) Brno - ulice Dominikánská - zlomek zvířete, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. XXI.
- 16) Brno - ulice Dornych - kolektor - hlava berana, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. XVI.
- 17) Brno - ulice Dornych - kůň s uzděním, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. XIII.
- 18) Brno - ulice Kobližná - Kozí parcela, č. 54 - hlava muže, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. I/2.
- 19) Brno - Komárov - hlava zvířete s dlouhými ušima, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. I/3.
- 20) Brno - ulice Květinářská - divadlo Reduta - hlava berana, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. XIV/1.

- 21) Brno - ulice Květinářská - divadlo Reduta - hlava berana a držadlo, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. XIV/ 2, 3.
- 22) Brno - Moravská galerie - lev, kresba autor, dle podkladu: <http://www.moravskagalerie.cz/igalerie/output/obj000411.html>, vyhledáno 24. 10. 2010.
- 23) Brno - ulice Rašínova č. p. 4 - ježek, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. V/1.
- 24) Brno - ulice Spálená - kolektor - noha zvířete, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. XI/ 1 - 3.
- 25) Brno - Stará radnice - beran, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. III/1.
- 26) Brno - ulice Starobrněnská č. p. 2 - 4 - hlava berana, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. XVIII.
- 27) Brno - ulice Starobrněnská č. p. 6 - hlava koně, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. VII/2.

- 28) Brno - ulice Starobrněnská č. p. 6 - tělo jezdce, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. VII/1.
- 29) Brno - ulice Starobrněnská č. p. 7 - zvíře s maskarony, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. XV.
- 30) Brno - ulice Starobrněnská č. p. 19 - 21 - kůň, kresba autor, dle podkladu: Černohorský Karel, Středověká hliněná akvamanilia z moravských nálezů, in: red. Jaroslav Böhm, *PA LII*, č. 2, Brno 1961, obr. 8, s. 588.
- 31) Brno - náměstí Svobody - hlava koně, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. I/1.
- 32) Bystřec (okres Blansko) - zadní část zvířete, kresba autor, dle podkladu: Belcredi Ludvík, *Bystřec. O založení, životě a zániku středověké vsi. Archeologický výzkum zaniklé středověké vsi na Dražanské vrchovině 1975 - 2005*, Brno 2006, s. 336, tab. XXVII/3.
- 33) Čáslav (okres Kutná Hora) - kůň s jezdcem, kresba autor, dle podkladu: Frolík Jan, Hazlbauer Zdeněk, Charvát Petr et al., *Čáslav. Místo pro život*, Čáslav 1999, s. 22,
- 34) Hradec Králové - gryf s maskarony, na zátylku tvář lva a ucho ve tvaru bojujících postav, kresba autor.

- 35) Hradec Králové - břeh Labe - hlava koně, kresba autor.
- 36) Chvojen (okres Benešov) - hlava býka, kresba autor, dle podkladu: Hejna Antonín, Příspěvek ke studiu malých opevněných sídel doby Přemyslovské v Čechách, in: ed. Poulík Josef, *PA LXXIV*, č. 2, Praha 1983, s. 374.
- 37) Knínice u Boskovic (okres Blansko) - kentaur, kresba autor, dle podkladu: Černožský Karel, Středověká hliněná akvamanilia z moravských nálezů, in: red. Jaroslav Böhm, *PA LII*, č. 2, Brno 1961, s. 584, obr. 4a.
- 38) Kostelní Horka u Bražce (okres Náchod) - kůň, kresba autor, dle podkladu: Hereit Petr, Dějiny nejstaršího osídlení Doupovska, in: red. Nováček Karel, *SZM, Historie XV*, Plzeň 2000, s. 125.
- 39) Koválov u Žabčic - část hlavy zvířete, kresba autor, dle podkladu: Unger Josef, *Feudální sídlo ze 13. století u zaniklé vsi Koválov u Žabčic*, Mikulov 1989, nestranováno.
- 40) Kynšperk nad Ohří - tělo zvířete, kresba autor, dle podkladu fotodokumentace a popisu zaslaných Mgr. Markétou Macků.
- 41) Landštejn (okres Jindřichův Hradec) - zvíře, kresba autor, dle podkladu: Durdík Tomáš, Fragment keramického akvamanile z hradu Landštejna, in: red. Poulík Josef, *AR 28*, Praha 1976, s. 665, obr. 1.
- 42) Ledenice (okres České Budějovice) - beran, kresba autor, dle podkladu: Zavřel Petr, Středověké

- aquamanile z Ledenic, okres České Budějovice, in: AVJČ 5, České Budějovice 1988, s. 182, obr. 1.
- 43) Lelekovice (okres Brno - venkov) - část hlavy zvířete, kresba autor, dle podkladu: Unger Josef, *Život na lelekovickém hradě ve 14. století. Antropologická sociální studie*, Brno 1999, s. 106, obr. 9.
- 44) Melice (okres Vyškov) - huba zubatého zvířete, kresba autor.
- 45) Most č. p. 226 - krk koně, kresba autor, dle podkladu: Klápště Jan ed., *Archeologie středověkého domu v Mostě č. p. 226*, Praha - Most 2002, s. 296, tab. 90/5.
- 46) Olešník u Hluboké nad Vltavou (okres České Budějovice) - kůň, kresba autor, dle podkladu: Beneš Antonín, *Ein hochmittelalterliches Tonaquamanile aus Südböhmen*, in: *Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern / West - und Südböhmen*, ed. Krajíc Rudolf, Schmotz Karl, Zápotocká Marie, Deggendorf und Tábor 1993, s. 140, obr. 2.
- 47) Olomouc - ulice Pekařská č. p. 358 - zvíře, kresba autor, dle kresby z nálezové karty zhotovené Eleonorou Pražákovou.
- 48) Olomouc - ulice Pekařská - ruka jezdce, kresba autor, dle kresby z nálezové karty zhotovené Eleonorou Pražákovou.
- 49) Olomouc - ulice Pekařská - jezdec, kresba autor, dle kresby z nálezové karty zhotovené Eleonorou Pražákovou.

- 50) Olomouc - třída V. I. Lenina č. p. 88 (dnes Svobody) - přední část koně s uzděním, kresba autor, dle kresby z archivu PhDr. Josefa Bláhy.
- 51) Písek - kůň s uzděním, kresba autor, dle podkladu: Fröhlich Jiří, *Písecko v zrcadle archeologie*, Písek 1997, s. 143.
- 52) Plzeň - Stará Plzeň - Hradiště Hůrka, I. předhradí - část krku koně s uzděním, kresba autor, dle podkladu: Hus Miroslav, *Plzeňská akvamanilia*, in: red. Měřínský Zdeněk, *AH 15*, Brno 1990, s. 398, obr. 1.
- 53) Plzeň - ulice Bezručova 14 č. p. 144 - přední část koně s uzděním, kresba autor, dle podkladu: Hus Miroslav, *Plzeňská akvamanilia*, in: red. Měřínský Zdeněk, *AH 15*, Brno 1990, s. 399, obr. 2
- 54) Plzeň - ulice Františkánská 7 č. p. 120 - kůň s jezdcem, kresba autor, dle podkladu: Hus Miroslav, *Plzeňská akvamanilia*, in: red. Měřínský Zdeněk, *AH 15*, Brno 1990, s. 400, obr. 3.
- 55) Plzeň - ulice Sedláčkova 1 - hlava satyra, kresba autor, dle podkladu: Frýda František (B), *Fragment keramického akvamanile s hlavou satyra*, in: Všetečková Zuzana, Royt Jan, Frýda František et al., *Gotika v západních Čechách (1230 - 1530) 2.*, Praha 1996, s. 556, obr. 722.
- 56) Plzeň - ulice Solní 3/ nám. Republiky 37 č. p. 137 - kozoroh, kresba autor, dle podkladu: Hus Miroslav, *Plzeňská akvamanilia*, in: red. Měřínský Zdeněk, *AH 15*, Brno 1990, s. 401, obr. 4.

- 57) Pořešín (okres Český Krumlov) - hlava divokého prasete, kresba autor, dle podkladu: Durdík Tomáš, Několik poznámek k české hradní každodennosti, in: ed. Měřínský Zdeněk, Kouřil Pavel, *AH 35*, Brno 2010, s. 53.
- 58) Praha - Čakovice - kůň s jezdcem, kresba autor, dle podkladu: (A) Kostka Michal, *Aquamanile z Čakovic*, in: *AP 18*, Praha 2007, s. 111, tab. I/2 ; s. 112, tab. II.
- 59) Praha 1 - Staré Město - ulice Karolíny Světlé č. p. 979/I - zadek zvířete, kresba autor, dle fotodokumentace zaslané Mgr. Tomaszem Cymbalakem.
- 60) Praha 5 - Košíře - kůň s uzděním, kresba autor, dle fotodokumentace zaslané Bc. Michalem Stříbrným, Dis.
- 61) Praha 5 - Košíře - lev se Samsonem, kresba autor, dle fotodokumentace zaslané Bc. Michalem Stříbrným, Dis.
- 62) Praha 1 - Nové Město - Petrské náměstí - hlava berana, kresba autor, dle fotodokumentace zaslané Mgr. Vojtěchem Kašparem.
- 63) Praha 1 - Staré Město - ulice Rybná - lidská tvář, kresba autor, dle fotodokumentace zaslané PhDr. Jaroslavem Podlyskou, PhD.
- 64) Praha 1 - Josefov - ulice Sanytrová (dnes 17. listopadu) - jezdec, kresba autor, dle podkladu: Harlas František Xaver, *Zajímavý nález pražský*, in: red. Šimák Josef Vítězslav, *SPS XI.*, č. 1, Praha 1903, s. 142.

- 65) Praha - Uměleckoprůmyslové muzeum - lev se Samsonem, kresba autor, dle fotodokumentace zaslané Bc. Michalem Stříbrným, Dis.
- 66) Praha - Národní muzeum - lev, kresba autor, dle podkladu: <http://www.esbirky.cz/cz/typu-sbirky/umelecke-a-historicke-sbirky/umelecke-remeslo/akvamanile-goticke/>, vyhledáno dne 13. 2. 2011.
- 67) Praha - Národní muzeum - kůň, kresba autor, dle podkladu: Kasten Eberhad, Tönerne figürliche Geigefässe des Mittelalters in Mitteleuropa, in: *Arbeits und Forschungen zur Berichte sächsische Bodenkmalflieg*, Berlin 1976, s. 546, obr. 110.
- 68) Radomyšl u Strakonice (okres Strakonice) - hlava berana, kresba autor, dle podkladu: Nechvátal Bořivoj, Středověká keramická aquamanile z Radomyšle u Strakonice, in: *AVJČ 6*, České Budějovice, 1989, s. 208, obr. 1.
- 69) Rokytno u Pardubic (okres Pardubice) - lev se Samsonem, kresba autor.
- 70) Rybníky (okres Znojmo) - kůň, kresba autor, dle podkladu: Kovárník Jaromír, Středověké akvamanile z Rybníků, okres Znojmo, in: *MiAr, řada E 27*, Praha 1982, tab. XXXVIII.
- 71) Semice (okres Nymburk) - kůň, kresba autor, dle podkladu: Kasten Eberhad, Tönerne figürliche Geigefässe des Mittelalters in Mitteleuropa, in: *Arbeits und Forschungen zur Berichte sächsische Bodenkmalflieg*, Berlin 1976, s. 501, obr. 72.

- 72) Staré Město u Uherského Hradiště - Na Kostelíku (okres Uherské Hradiště) - hlava koně s uzděním, kresba autor, dle fotografie na inventární kartě.
- 73) Stárkov (okres Náchod) - hlava koně, kresba autor, dle podkladu: Musil Jan, *Stárkov - Zámecký kopec. Příspěvek k poznání tzv. kolonizačních provizorií* (seminární práce), Ústav archeologie a muzeologie FF MU, Brno 2003, tab. XXXIV.
- 74) Starý Plumlov (okres Vyškov) - přední část koně s uzděním, kresba autor.
- 75) Šostýn (okres Nový Jičín) - hlava koně, kresba autor.
- 76) Šternberk (okres Jihlava) - kůň s jezdcem, kresba autor.
- 77) Třebenice (okres Litoměřice) - býk, kresba autor, dle podkladu: Zápotocký Milan, Třebenice, in: *Katalog středověké keramiky severočeského Polabí*, Praha 1979, s. 159, obr. 2.
- 78) Uherské Hradiště? - kentaur, kresba autor.
- 79) Uherské Hradiště - náměstí Klementa Gottwalda (dnes T. G. Masaryka) č. p. 32 - kůň s jezdcem, kresba autor.
- 80) Uherské Hradiště - náměstí Rudé armády (dnes Mariánské) - hlava a krk berana, kresba autor.
- 81) Uherské Hradiště - Reduta - hlava prasete, kresba autor.
- 82) Uherské Hradiště - Reduta - tur, kresba autor, dle podkladů zaslaných Mgr. Danou Menouškovou.

- 83) Uherské Hradiště - Stará kasárna - náměstí T. G. Masaryka - část hlavy berana, kresba autor.
- 84) Ždánice (okres Hodonín) - kůň, kresba autor, dle podkladu Moniky Jandorové.
- 85) Žďár nad Sázavou - hlava berana, kresba autor, dle podkladu: Zatloukal Richard, Zpráva o archeologickém výzkumu ve Žďáře nad Sázavou, trať Staré Město, v letech 1996 - 1999, in: ed. Klápště Jan, Ježek Martin, *MA 1*, Praha 1999, s. 204, obr. 10/ 111/1.
- 86) Bechyně (okres Tábor) - ulice Klášterní č. p. 37 - nožky zvířete, kresba autor, dle podkladu: Krajíc Rudolf, První sídlištní objekt ze 13. století v Bechyni, in: *AVJČ 16*, České Budějovice 2003, s. 205
- 87) Brno - ulice Dominikánská - zlomek zvířete, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. VIII/1.
- 88) Brno - ulice Dominikánská - ucho nádoby, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. VIII/2.
- 89) Brno - ulice Dominikánská - zlomek zvířete, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. VIII/3.
- 90) Brno - ulice Dominikánská - zlomek zvířete, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných*

akvamanilií v Brně (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. IX/4.

- 91) Brno - ulice Květinářská - divadlo Reduta - ucho nádoby, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. XIII/2.
- 92) Brno - ulice Mozartova - zlomek štítu, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. XIII/4.
- 93) Brno - ulice Polní - nemocnice - zlomek zvířete, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. XIII/3.
- 94) Brno - Římské náměstí - nožka zvířete, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. VII/3.
- 95) Brno - ulice Spálená - kolektor - zlomek zvířete, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. X/2.
- 96) Brno - ulice Spálená - kolektor - krk zvířete, kresba autora, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. X/3.
- 97) Brno - ulice Spálená - kolektor - zadek zvířete, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy*

- hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. X/4.
- 98) Brno - ulice Spálená - kolektor - nožka zvířete, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. X/5.
- 99) Brno - ulice Spálená - kolektor - zlomek zvířete, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. X/6.
- 100) Brno - ulice Spálená - kolektor - zlomky zvířete, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. XII/1 - 4.
- 101) Brno - náměstí Svobody č. p. 17 - Dům pánů z Lipé - zlomek zvířete, kresba autor, dle podkladu: Veselá Petra, *Nálezy hliněných akvamanilií v Brně* (seminární práce), Historické vědy FF MU, Brno 2004, tab. X/1.
- 102) Církvice (okres Kutná Hora) - beran, kresba autor, dle podkladu: Smetánka Zdeněk, Zoomorfní nádobka z Církvice u Kutné Hory, in: red. Filip Jan, *AR 13*, Praha 1961, s. 220, obr. 104.
- 103) Čáslav - Hrádek (okres Kutná Hora) - beran, kresba autor, dle podkladu: Frolík Jan, Hazlbauer Zdeněk, Charvát Petr et al., *Čáslav. Místo pro život*, Čáslav 1999, s. 35.
- 104) Hradec Králové - třída Karla IV. č. p. 689 - pták, kresba autor.

- 105) Hradec Králové - Kozinka - muž, kresba autor.
- 106) Choustník (okres Tábor) - beran, kresba autor, dle podkladu: Turek Rudolf, České hradištní nálezy, datované mincemi, in: red. Hensl Witold, *Slavia Antiqua*, č. 1, Poznaň 1948, s. 517, obr. 11.
- 107) Ježův hrad (okres Vyškov) - hlavy beranů, kresba autor.
- 108) Kozojedy (okres Chrudim) - nožky zvířat, kresba autor, dle podkladu: Svoboda Ladislav a kol., *Encyklopedie českých tvrzí A - J*, 1. díl, Praha 1998, str. LXVI - LXVII.
- 109) Landek (okres Ostrava - město) - hlava zvířete, kresba autor, dle podkladu: Měchurová Zdeňka, Kovové a luxusní nálezy z hradu Landeka u Ostravy (katastr Koblov), in: ed. Oliva Martin, *AMM LXXXIX*, číslo 1 / 2, Brno 2004, s. 219 - 252.
- 110) Libice nad Cidlinou (okres Nymburk) - býk, kresba autor, dle podkladu: Lutovský Michal, *Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2001, s. 14.
- 111) Libice nad Cidlinou, (okres Nymburk) - pták či beran, kresba autor, dle podkladu: Lutovský Michal, *Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2001, s. 14.
- 112) Luleč (okres Vyškov) - hrdlo lahve, kresba autor, dle kresby Křištofové v inventární kartě.
- 113) Melice (okres Vyškov) - plášť jezdce?, kresba autor.

- 114) Most - 1. náměstí - nádoba se dvěma zvířecími hlavami, kresba autor, dle fotodokumentace zaslané PhDr. Radkou Holodňákovou.
- 115) Neuberg (okres Cheb) - nožky zvířete, kresba autor, dle fotodokumentace zaslané Mgr. Markétou Macků.
- 116) Olomouc - Dolní náměstí č. p. 7 - kůň s jezdcem, kresba autor, dle podkladu: Bláha Josef, heslo Aquamanile (nakuřovadlo?) v podobě jezdce na koni, in: ed. Hlobil Ivo, Perůtka Marek, *Od gotiky k renesanci: výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400-1550*, Olomouc 1999, s. 606.
- 117) Olomouc - ulice Pekařská - hřbet zvířete, kresba autor, dle kresby Eleonory Pražákové v inventární kartě.
- 118) Pláničky (okres Klatovy) - tělo zvířete, kresba autor, dle podkladu: Červený Aleš, Historická těžba polymetalických rud u Pláničky na Klatovsku, in: red. Hrubý Petr, *Stříbrná Jihlava 2007*, Jihlava - Brno 2007, s. 114 - 123, obr. 16.
- 119) Přímělkov (okres Jihlava) - nožky zvířete, kresba autor, dle podkladu: Vohryzek Stanislav, *Hrádek Přímělkov* (diplomní práce), Historické vědy FF MU, Brno 2009, příloha 2, obr. 38.
- 120) Sázava (okres Benešov) - kozoroh, kresba autor, dle podkladu: Reichertová Květa, Emilie Bláhová, Vlasta Dvořáková et al., in: *Sázava, památník staroslověnské kultury*, Praha 1988, s. 207.
- 121) Stará Boleslav (okres Praha - východ) - pták, kresba autor, dle podkladu: Beranová Magdalena,

Lutovský Michal, *Slované v Čechách. Archeologie 6. - 12. století*, Praha 2009, s. 298.

- 122) Velehrad (okres Uherské Hradiště) - pták, kresba autor.
- 123) Veletov (okres Kolín) - býk, kresba autor.

19. Seznam vyobrazení na přiloženém CD

- 1) Hradec Králové - břeh Labe - hlava koně, foto autor.
- 2) Hradec Králové - třída Karla IV., č. p. 689 - pták, foto autor.
- 3) Hradec Králové - Kozinka - muž, foto autor.
- 4) Ježův hrad (okres Vyškov) - hlava berana?, foto autor.
- 5) Ježův hrad (okres Vyškov) - hlava berana?, foto autor.
- 6) Kynšperk nad Ohří (okres Cheb) - tělo zvířete, fotografii laskavě zaslala Mgr. Markéta Macků.
- 7) Melice (okres Vyškov) - huba zvířete se zuby, foto autor.
- 8) Melice (okres Vyškov) - plášť jezdce?, foto autor.
- 9) Most - 1. náměstí - nádoba se dvěma zvířecími hlavami, fotografii laskavě zaslala PhDr. Radka Holodňáková.
- 10) Neuberg (okres Cheb) - nožky zvířete, fotografii laskavě zaslala Mgr. Markéta Macků.
- 11) Praha 1 - Staré Město - ulice Karolíny Světlé, č. p. 979/I - zadek zvířete, nákres laskavě zaslal Mgr. Tomasz Cymbalak.
- 12) Praha 5 - Košíře - kůň s postrojem, fotografii laskavě zaslal Bc. Michal Stříbrný, Dis.
- 13) Praha 5 - Košíře - lev se Samsonem, fotografii laskavě zaslal Bc. Michal Stříbrný, Dis.
- 14) Praha 1 - Nové Město - Petrské náměstí - hlava berana, fotografii laskavě zaslal Mgr. Vojtěch Kašpar.

- 15) Praha 1 - Staré Město - ulice Rybná - lidská tvář, fotografii laskavě zaslal PhDr. Miroslav Podliska, Ph.D.
- 16) Praha - Uměleckoprůmyslové muzeum - lev, fotografii laskavě zaslal Bc. Michal Stříbrný, Dis.
- 17) Rokytno u Pardubic - lev se Samsonem - celkový pohled, fotografii laskavě zhotovil PhDr. Jan Jílek.
- 18) Rokytno u Pardubic - lev se Samsonem - detail oka lva, foto autor.
- 19) Rokytno u Pardubic - lev se Samsonem - detail poškozeného nalévacího otvoru, foto autor.
- 20) Starý Plumlov - kůň s uzděním, foto autor.
- 21) Šostýn - přední část koně, foto autor.
- 22) Šternberk - kůň s jezdcem, foto autor.
- 23) Uherské Hradiště? - kentaur - celkový pohled, foto autor.
- 24) Uherské Hradiště? - kentaur - celkový pohled na zadní část hlavy s poškozením, foto autor.
- 25) Uherské Hradiště? - kentaur - střep těla aquamanile, foto autor.
- 26) Uherské Hradiště - náměstí Klementa Gottwalda (dnes T. G. Masaryka), č. p. 32 - kůň s jezdcem - celkový pohled, foto autor.
- 27) Uherské Hradiště - náměstí Klementa Gottwalda (dnes T. G. Masaryka), č. p. 32 - kůň s jezdcem - detail poškozené výlevky v hubě koně, foto autor.
- 28) Uherské Hradiště - náměstí Rudé armády (dnes Mariánské) - přední část berana, foto autor.
- 29) Uherské Hradiště - Reduta - prase, foto autor.
- 30) Uherské Hradiště - Stará Kasárna - náměstí T. G. Masaryka - část hlavy berana, foto autor.
- 31) Velehrad (okres Uherské Hradiště) - pták, foto autor.

32) Ždánice (okres Hodonín) - kůň, fotografii laskavě
zaslala Monika Jandorová.